

RELIGION I RETTEN

En tematisk analyse av tingrettsdommer om
hatkriminalitet mot muslimer i Bergen

RELV 350, Våren 2023

Kristine Tjøtta

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og
religionsvitenskap

© Kristine Tjøtta

2023

Religion i retten – En tematisk analyse av tingrettsdommer om hatkriminalitet mot muslimer i
Bergen

<https://bora.uib.no/>

Abstract

In the last few years, a lot of media attention has been given to hate crime in Norway, and especially hate crime against Muslims. The numbers of cases reported have increased, and with the new penal code that was adopted in 2015 the prosecuting authority has increased the focus on prevention and investigation of hate crimes. The section 185 in the Norwegian penal code prohibits discriminatory and hateful speech against a person based on their; skin color, national or ethnic origin, religion or life stance, sexual orientation, gender identity or gender expression, or disability. Despite a large increase in the number of hate crime cases that are reported, there are still few cases that makes it to court. This thesis aims to explore hate crime against Muslims in the area surrounding the second largest city of Norway, Bergen. The study explores how the concept of religion is thematized and negotiated in the Norwegian local court, Hordaland district court, through conducting a qualitative thematic analysis on court cases that concerns anti-religious hate speech. This study involves 18 court cases, that concern both hate speech based on skin color, ethnicity, and religion in the period between 2015 and 2022. Four of these thematize religion in some way. Despite the impression from police statistics and media coverage that all anti-religious hate crimes in Norway are against Muslims, I also find antisemitic hate speech in this material. However, I find that three of the four cases concerning anti-religious hate speech, including the one case with antisemitic hate speech, are not considered anti-religious hate crime by the court. These three cases are judged as hate speech based on “skin color, national or ethnic origin”. The thesis draws on theoretical perspectives on racism, racialization, othering, and intersectionality, to explore how religion is thematized in both hate speech and in the court cases, and how religion intersects with other social categories. Looking closer on these court cases, the law, law commentaries and the polices own definition of hate crimes, I find that the term religion in the legal context is vague and seems to only accommodate what can be referred to as “explicit” religion.

English title: Religion in Court- A Thematic Analysis of District Court Judgements on Hate Crimes against Muslims in Bergen.

Forord

Seks år ved Universitetet i Bergen er snart over. Denne masteroppgaven har på mange måter vært en fin avslutning på min karriere som student. Arbeidet med den har vært utfordrende, til tider altoppslukende, men også inspirerende og utrolig lærerikt. Oppgaven hadde ikke blitt det den har blitt uten god hjelp. Takk til alle som har gitt gode råd, inspirert meg og stilt kritiske spørsmål. Jeg vil spesielt trekke frem:

Vest politidistrikt og Pål Tore Haga som har vært svært hjelpelige gjennom å dele av sin kunnskap på feltet og vise stort engasjement for tematikken.

Sunniva Ingemårsen som har lest gjennom oppgaven med sin juridiske kompetanse, og gitt grundige tilbakemeldinger, og Ragnhild som tipset meg om Sunniva. Takk også til Eirik og Tiril som har hjulpet med juss-spørsmål som har dukket opp underveis i prosjektet. Jeg vil understreke at eventuelle feil og mangler når det kommer til jussen i denne oppgaven er fullt og helt mine egne.

Laila for korrekturlesning, gode råd og heiarop. Alle på lesesal 317 for gode diskusjoner, fellesskap og lange pauser. Takk til min faste sparringspartner, Heidi, og til kollektivet, Evy og Siri.

Til sist, den største og viktigste takken- min fantastiske veileder, Marie von der Lippe. Takk for inspirerende veiledning og gode samtaler. Takk for din oppriktige nysgjerrighet, engasjement og interesse for dette prosjektet.

Bergen 5. mai 2023

Kristine Tjøtta

Innholdsfortegnelse

ABSTRACT	IV
FORORD	V
INNHOLDSFORTEGNELSE	VI
KAPITTEL 1: INTRODUKSJON	1
1.1 RELIGION OG RETT	3
1.2 STRAFFELOVEN AV 2005	6
1.3 PROBLEMSTILLING	8
1.4 OPPGAVENS STRUKTUR	10
KAPITTEL 2: TIDLIGERE FORSKNING OG PERSPEKTIVER	11
2.1 TIDLIGERE FORSKNING	11
2.1.1 TRANSNASJONALE HENDELSER, INTERNETT OG HATKRIMINALITET	11
2.1.3 HATKRIMINALITET OG KJØNN	14
2.2 HOLDNINGER TIL MUSLIMER I NORGE	15
2.2.1 HOLDNINGSRAPPORTER OG HANDLINGSPLAN MOT MUSLIMHAT	15
2.3 HATKRIMINALITET SOM BEGREP OG KATEGORI	18
2.4 HATKRIMINALITET I NORGE	20
2.5 RASISME OG MUSLIMFIENDTLIGHET I BERGENSREGIONEN	22
2.6 BEGREPSBRUK	24
2.7 SAMMENFATNING	26
KAPITTEL 3: TEORETISKE PERSPEKTIVER	27
3.1 IDEEN OM «DEN ANDRE»	27
3.2 INTERSEKSJONALITET	29
3.3 RASISME UTEN RASER	31
3.3.1 KULTURELL RASISME/NYRASISME	32
3.4 RASIALISERING	34
3.4.1 RASIALISERING AV RELIGION	35
3.5 SAMMENFATNING	37
KAPITTEL 4: METODE	39
4.1 METODEVALG	39
4.1.1 TEMATISK ANALYSE	40
4.2 MATERIALET	41
4.2.1 TINGRETTSDOMMER SOM DOKUMENTER	42

4.2.2 INNSAMLING AV DATA	42
4.2.3 PRIMÆRT UTVALG	43
4.3 ANALYSE	46
4.3.1 DE FØRSTE KODENE	46
4.3.2 KATEGORISERING	48
4.3.3 DE ENDELIGE TEMAENE	48
4.4 RELIABILITET OG VALIDITET	50
4.5 ETISKE VURDERINGER.....	51
4.5.1 Å OMTALE NEDSETTENDE ORD OG YTRINGER	53
4.6 SAMMENFATNING	54

KAPITTEL 5: ANALYSE OG DISKUSJON..... 55

5.1 BESKRIVELSE AV MATERIALET	55
5.2 RASIALISERING AV RELIGION.....	58
5.2.1 HIJAB SOM RELIGIØST SYMBOL	58
5.2.2 POLITISERING AV HIJAB	60
5.2.3 HUDFARGE SOM SYMBOL PÅ RELIGION	64
5.3 POLITISERING AV RELIGION.....	66
5.3.1 FRP, SYLVI LISTHAUG OG ISLAM	67
5.3.2 HAT FORKLEDD SOM HUMOR, POLITIKK OG RELIGIONSKRITIKK	72
5.3.3 DE «POLITISKE» YTRINGENE OM MUSLIMER	75
5.4 KATEGORISERING AV RELIGION	78
5.4.1 JØDEHAT OG RELIGION.....	79
5.5 SAMMENFATNING	82

KAPITTEL 6: AVSLUTTENDE DISKUSJON OG KONKLUSJON 83

6.1 RELIGION I STRAFFERETTEN	84
6.2 VEIEN VIDERE	87
6.3 KONKLUSJON	89

REFERANSER..... IX

VEDLEGG 1: SAKSNUMMER TINGRETTSDOMMER XIX

VEDLEGG 2: HATKRIMSTATISTIKK VEST POLITIDISTRIKT..... XX

Liste over tabeller og figurer:

Figur 1: Eksempel på tema, kategori, kode og utdrag.....	49
Tabell 1: Oversikt over anmeldte hatytringssaker Vest politidistrikt, og tingrettsdommer Hordaland tingrett...	44
Tabell 2: Sammendrag av utvalgte dommer.....	57

Kapittel 1: Introduksjon

«– Kvinner blir dratt av hijaben, dyttet og spyttet på» fortalte styreleder i Bergen Moské, Badreddine Maizi til NRK i 2021, i forbindelse med at byrådet i Bergen lanserte sin handlingsplan mot muslimhat. I samme sak kommer det frem at antallet anmeldelser av anti-religiøs hatkriminalitet har doblet seg på fem år. Styreleder Maizi forteller at flere av moskeens medlemmer har opplevd diskriminering og hatkriminalitet, og at kvinner er spesielt utsatt fordi de er lettest å identifisere som muslimer (Oskarsen 2021). Hva handler disse sakene om? Hvorfor er muslimske kvinner spesielt utsatt for hatkriminalitet? Og hvor går grensen *egentlig* for hva som er lov å ytre offentlig?

Den offentlige samtalen om rasisme og diskriminering fører ofte til en debatt om ytringsfrihet. Denne debatten kretser rundt ett av de viktigste spørsmålene i en demokratisk rettsstat: Hva skal det være lov å si og mene? Ytringsfriheten står sterkt i Norge, og Høyesterett understreker at det skal være rom for uheldige og smakløse ytringer som en del av det politiske ordskiftet. En skal langt på vei ha mulighet til å uttrykke seg slik en selv ønsker. Dette gjelder også ytringer som strider med alminnelig folkeskikk og som kan oppleves krenkende. Det frie ordskiftet er nettopp en av kjerneverdiene grunnlovens § 100 om ytringsfrihet er ment å beskytte. Samtidig har ytringsfriheten en rekke juridiske begrensninger. En av disse begrensningene fastsettes av straffelovens § 185 om hatefulle ytringer. Denne paragrafen forbyr ytringer som uttrykker hat mot en rekke grupper som ansees å ha særskilt behov for vern. I denne oppgaven skal jeg undersøke de hatefulle ytringene som kan knyttes til religion.

I sammenheng med religion kan det noen ganger være vanskelig å se hvor grensen går mellom hatytringer og legitim religionskritikk. I hatytringsparagrafen er det de religiøse personene som er vernet mot hatefulle ytringer og symboler, ikke religionen i seg selv. I 2020 kom Høyesterett med en viktig avklaring angående grensedragningen mellom lovlig religionskritikk og straffbare ytringer rettet mot en religiøs gruppe. Det fastslås i denne dommen at det i stor grad er lovlig å ytre seg krenkende mot en religion i seg selv, i dette tilfellet islam, samtidig som at hatefulle ytringer som retter seg mot muslimer på grunn av deres religiøse overbevisning har beskjedent juridisk vern (HR-2020-185-A). Bestemmelsen om hatefulle ytringer er sentral innenfor det vi kaller hatkriminalitet, altså kriminelle handlinger motivert av hat. Siden 2014 har Riksadvokaten årlig pålagt politidistriktene å prioritere forebygging og etterforskning av

hatkriminalitet i sitt arbeid.¹ I Rundskrivet for 2021 påpeker Riksadvokaten at hatefulle ytringer fremstår som et økende problem, hvor antallet anmeldelser har økt jevnt siden 2015 (Riksadvokaten 2021).

Nasjonale tall fra 2021 viser at omtrent halvparten av hatkriminalitetene med motiv som plasseres i kategorien om religion og livssyn, var rettet mot muslimer (Politiet 2021). Samtidig viser tall fra både Oslo og Vest politidistrikt fra 2019 at all hatkriminalitet med anti-religiøst motiv var rettet mot muslimer (Oskarsen 2021). Flere undersøkelser viser også at negative holdninger mot muslimer er utbredt i det norske samfunnet (Brekke og Fladmoe 2022; Moe 2022; Strabac og Valenta 2012) og at muslimer er svært utsatt for hetsende kommentarer på internett (Kasahara mfl. 2022; Nordic safe cities 2023). I september 2020 la Solberg-regjeringen frem en handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer. Handlingsplanen ble utformet fordi muslimer er særlig utsatt for rasisme, og at hets mot muslimer er et økende problem i Norge (Statsministerens kontor 2020). På bakgrunn av at muslimer er en særlig utsatt gruppe har jeg derfor valgt å ta utgangspunkt i hatkriminalitet mot muslimer i denne oppgaven.

Selv om en hatefull eller diskriminerende ytring virker klart å passe inn i kategorien hatkriminalitet, er det ingen garanti for at disse sakene automatisk registreres og etterforskes som hatkriminalitet. Ut fra statistikken over antallet saker som ender i domstolen er det mindre sannsynlig at disse sakene faktisk prøves for retten som hatkriminalitet. I dette prosjektet har jeg valgt å bruke Bergen, og Vest politidistrikt som case. Bergen er interessant som case fordi det er Norges nest største by, samtidig som det er langt færre anmeldte hatkriminaliteter i Bergen enn i Oslo. Vest politidistrikt har i likhet med de andre distriktene hatt en kraftig økning i antallet saker, men stod bare for 8 prosent av sakene på landsbasis i 2020, i motsetning til Oslo som hadde 37 prosent (Politiet 2021). Fagmiljøet for hatkriminalitet ligger i Oslo, det er derfor nærliggende å tro at Oslo-politiet har mer kunnskap og bedre rutiner for rapportering og behandling av hatkriminalitet. Dette kan påvirke etterforskningen av sakene, og hvilke saker som registreres av politiet som hatkriminalitet. I denne oppgaven skal jeg se nærmere på de sakene som havner i retten. Materialet består derfor av rettsavgjørelser fra Hordaland tingrett.

¹ Riksadvokaten har det overordnede ansvaret for all straffesaksbehandling, og utgjør sammen med Statsadvokaten Den høyere påtalemyndighet. Hvert år sender Riksadvokaten ut et rundskriv om hva som skal være overordnede mål og prioriteringer for Påtalemyndigheten det følgende året <https://www.riksadvokaten.no>.

1.1 Religion og rett

Det overordnede temaet for dette prosjektet er religion og rett. Utgangspunktet er hatkriminalitet mot muslimer, og dette fenomenet skal utforskes gjennom å se på rettsavgjørelser fra Hordaland tingrett. Religion i juridisk sammenheng forbindes gjerne med religiøse lover og rettssystemer, men det kan også være nyttig å undersøke rettsvesenet og lovverket i sekulære stater med et religionsvitenskapelig blikk. Lovene fastsetter rettigheter og plikter, og domstolen håndhever disse gjennom å treffe avgjørelser i rettsspørsmål. Alle deler av samfunnet er regulert av lovverket, også religion. Religion har gjennom tidene påvirket lovene, og lovene påvirker religionsutøvelse.

I USA har spørsmålet om hvilket religionsbegrep retten legger til grunn vært gjenstand for debatt. Den amerikanske juristen og religionsviteren Winnifred Fallers Sullivan har vært en av de viktigste stemmene i denne debatten om det første tillegget i den amerikanske grunnloven, som etablerer et skarpt skille mellom kirke og stat, samtidig som den sikrer retten til fri religionsutøvelse (Årsheim 2015, 295). Sullivan peker på et skifte i amerikansk rett, hvor det tidligere var klar konsensus i juridisk akademia om å opprettholde et sterkt skille mellom religion og rett, mens religion senere har fått en synlig plass hos både lovgivere og advokatfirmaer, samtidig som det florerer av emner om religion på amerikanske jusstudier (Sullivan 2002, 388). Sullivan mener det eksisterer to utgangspunkt i debatten om religion og rett i USA. Det ene handler om at religion bør behandles likt som andre sosiale og kulturelle fenomener, mens det andre hevder at religion er noe særegent og dermed må behandles separat (Sullivan 2002, 372). Sullivan peker på utfordringen ved å på den ene siden skulle behandle religion som noe særegent i en juridisk kontekst, samtidig som at rettsvesenet skal være nøytralt. Hun mener at å behandle noen religiøse praksiser som konstitusjonelt beskyttet, gir dommere umulige utfordringer med grensedragning. Hun påpeker at om det er brudd på den frie religionsutøvelsen å ikke tillate dispensasjon for religion i lovverket, er det også et brudd på nøytraliteten om religiøst motiverte personer skal gis unntak fra loven som ikke er tilgjengelige for sekulært motiverte lovbrutere (Sullivan 2002, 381). Som Sullivan viser, er både hvordan religion forstås og hvilken rolle den tillegges viktig i en juridisk kontekst.

Hvordan begrepet *religion* forstås juridisk, er også et relevant spørsmål å stille i en norsk kontekst. Norske lover regulerer blant annet retten til å melde seg inn og ut av trossamfunn, monarkens religion, religionsfaget i skolen, og barn og voksnes religionsfrihet.

Religionsviteren Helge Årsheim har forsket på forholdet mellom religion, juss og menneskerettigheter, og viser til at relevante dommer, lovtekster og forarbeider ikke gir konkrete avklaringer på hva som ligger i begrepet *religion* i norsk rett (Årsheim 2015, 295). Det at religionsbegrepet ikke defineres og avklares i rettslig sammenheng kan skape utfordringer når det gjelder vern av religiøse minoriteter.

Årsheim peker på at man i Norge gjennom rettslige forestillinger om religion har beveget seg fra begreper hentet fra evangelisk luthersk kristendom, til en vag forestilling om religion som et generelt fenomen i et mer pluralistisk samfunn (Årsheim 2015, 296). Et eksempel på dette kan vi se i blasfemiparagrafen som ble fjernet i 2015. I denne stod det at blasfemi forekommer om noen «[...] i ord eller handling offentlig forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for en trosbekjennelse som er tillatt i Norge eller for lovlige trossamfunns troslærdommer eller gudsdyrkelse» (Lovdata 2012). I hatytringparagrafen i den gamle straffeloven, § 135a, benyttet en også begrepet «trosbekjennelse». I den nye straffeloven er det som nevnt ingen blasfemiparagraf, men i den nye hatytringsparagrafen er begrepet «trosbekjennelse» byttet ut med «religion eller livssyn». Dette viser til det skiftet Årsheim beskriver, hvor begreper hentet fra majoritetsreligionen byttes ut med vagere og mer generelle begreper. Samtidig mener Årsheim at denne erkjennelsen ikke bidrar til noen nærmere avklaring når det gjelder hvordan religion forstås og defineres av domstoler og lovgivere i møtet med et mer pluralistisk samfunn (Årsheim 2015, 296).

Årsheim mener at løsningen ligger i at religionsforskere har et ansvar for å avklare religionsbegrepet, samtidig som at også de som utformer og tolker lovverket har et slikt ansvar for å avklare hva de legger i begrepet religion (Årsheim 2015, 297). Politidadvokat i Oslo politidistrikt, Kai Spurkland, skriver på sin side i en merknad til straffelovens § 185 at kjernen i begrepet «religion» reiser få tolkningsproblemer. Han mener at de «store etablerte» religionene og sekulære livssyn er omfattet av begrepet. Samtidig forklarer han ikke hva han mener med «store etablerte». Spurkland erkjenner likevel at begrepet kan bli utfordret av nyreligiøse bevegelser og organisasjoner med et «religiøst preg» eller «religiøse ambisjoner». Han understreker imidlertid at rettspraksis hittil har vist at problemstillingen har begrenset praktisk betydning. Det er få eksempler på at hatefulle ytringer har sin bakgrunn i ideer som er i det han omtaler som «periferien av begrepet religion og livssyn» (Spurkland 2023). Selv om Spurkland understreker at det ikke finnes eksempler på dette i rettspraksis, kan en stille spørsmål ved om slike saker i det hele tatt ville ende opp i domstolen, om de er i ytterkanten av

hva som ansees som religion. Om loven ikke er tydelig på hva som ligger i begrepet, vil det sannsynligvis også være utydelig for de som utsettes for hatytringer, de som ytrer dem og de som har ansvaret for å sanksjonere disse.

I artikkelen *Implicit beliefs, explicit practices? How international human rights law manages religion*, diskuterer Årsheim hvordan internasjonal menneskerettslovgivning samhandler med forestillingene om «implicit» og «lived» religion. Det som på norsk kan kalles «implisitt» religion favner former for religiøsitet eller fenomener som ligner på religion som oppstår i utkanten av eller utenfor grensene til de «eksplisitte» eller mer «typiske» formene for religion. «Levd» religion har blitt brukt til å fremheve måten vanlige mennesker lever ut sin religiøse overbevisning i det daglige livet. Forskning på «levd» religion understreker det materielle og praktiske aspektet ved folks religiøse liv fremfor de doktrinære aspektene ved tro og samvittighet, eller de domenene hvor det hellige blir produsert, møtt og delt (Årsheim 2019, 287). Årsheim viser til at tidligere forskning på «levd» religion og rett, og «implisitt» religion og rett til sammen har synliggjort rettssystemets skjevhet, hvor ortodokse, «eksplisitte» og formelt sanksjonerte varianter av religiøs tro og praksis har en tendens til å bli favorisert. Denne skjevheten kan potensielt føre til diskriminering mellom ulike religioner, der de mindre kjente tradisjonene til religiøse minoriteter ofte vil ha en svakere beskyttelse (Årsheim 2019, 289–290). Dette underbygges også av Spurklands kommentarer til § 185, som slik jeg tolker det understreker at det nettopp er den «eksplisitte» religionen som er ment å beskyttes i loven.

Religionsviteren Dag Øistein Endsjø har forsket på religion og menneskerettigheter. I boken *Religion og menneskerettigheter* fra 2022, skriver han om forholdet mellom religion og menneskerettigheter og konfliktene som kan oppstå mellom disse. Endsjø mener at det knapt er noe i samfunnet som ikke berøres av forholdet mellom religion og menneskerettigheter (Endsjø 2022, 13). Forholdet mellom religion og menneskerettigheter påvirker store deler av vår tilværelse, både friheten til å utøve sin religion og retten til å ikke leve etter noen religion (Endsjø 2022, 16). Menneskerettighetene er også nedfelt i det norske lovverket. Grunnloven beskytter ytringsfriheten, mens straffeloven forbyr diskriminering og hatefulle ytringer. Religion og ytringsfrihet er en av konfliktene Endsjø trekker frem mellom menneskerettigheter og religion. Menneskerettighetene sikrer at alle har rett til å ytre seg på måter som både fornærmer og sjokkerer, men grensene går ved trusler og hat (Endsjø 2022, 243). Som Endsjø påpeker er forholdet mellom religion og menneskerettigheter noe som påvirker store deler av

samfunnet, ettersom Norge er bundet av menneskerettighetene. Dermed vil det også være relevant å se på forholdet mellom religion og lovverket.

Som både Endsjø, Årsheim og Sullivan viser er det relevant å se på rettssystemet og lovverket i sekulære stater med et religionsvitenskapelig blikk. Selv om det i sekulære stater eksisterer en idé om at staten og religion er to separate størrelser, er det tydelig at de påvirker hverandre. For å få en større forståelse for hvordan hatkriminalitet mot religiøse grupper behandles strafferettslig i en norsk kontekst er det derfor relevant å se nærmere på straffeloven, og da spesielt på den nye straffeloven som trådte i kraft i 2015.

1.2 Straffeloven av 2005

Straffeloven av 2005 erstattet straffeloven av 1902, og trådte i kraft 1. oktober 2015. Som navnet tilsier ble den moderniserte straffeloven vedtatt av Stortinget allerede i 2005, men på grunn av utfordringer med politiets datasystemer i forbindelse med overgang til nytt lovverk tok det ti år før loven offisielt ble tatt i bruk (Gjerde, Ekroll, Slettholm og Torset 2015). En av endringene i den nye straffeloven er at straffelovens § 142 om blasfemi ble tatt ut av lovverket.² Blasfemiparagrafen ble ansett som en sovende paragraf før den ble fjernet, da ingen er dømt for blasfemi etter 1912 (Senneset 2015).³ Den nye straffeloven medfører også endringer i bestemmelsene om hatkriminalitet, og bekjempelse av denne typen kriminalitet er nettopp en målsetting i den nye straffeloven. Den nye straffeloven har ikke en egen paragraf om hatkriminalitet, men med den nye straffeloven ble det innført en generell bestemmelse om skjerpede omstendigheter, § 77 første ledd bokstav i, som fastslår at hatefull motivasjon er skjerpende omstendighet ved straffeutmåling. To av paragrafene som direkte berører hatkriminalitet § 185 og § 186 i straffeloven av 2005, er videreført og endret fra straffeloven av 1902. I disse paragrafene kriminaliseres hatefulle ytringer og diskriminering (Lovdata 2015). Ingen av rettsavgjørelsene i dette prosjektet omtaler § 186, da det ikke fantes noen dommer registrert med dette i gjeldende periode. Alle dommene inkluderer imidlertid § 185 om hatefulle ytringer. Loven definerer diskriminerende eller hatefull ytring som:

² Blasfemiparagrafen ble hastefjernet like før den nye straffeloven trådte i kraft etter terrorangrepet mot satiremagasinet Charlie Hebdo i Paris i 2015 (Senneset 2015).

³ Den siste som ble tiltalt etter paragrafen var Arnulf Øverland i 1933, han ble imidlertid frikjent (Senneset 2015).

Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a. hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
- b. religion eller livssyn,
- c. seksuelle orientering,
- d. kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, eller
- e. nedsatte funksjonsevne (Straffeloven § 185, 2015).

En av endringene som ble innført i straffeloven i 2015, var at uttalelser i kommentarfelt på internett nå også regnes som straffbare ytringer (Lovdata, 2015). For at en ytring skal være lovstridig må den fremsettes offentlig. Den nye straffeloven ble utarbeidet og vedtatt etter at internett gjorde sitt inntog, og måtte dermed ta stilling til ytringer fremsatt i sosiale medier. Legaldefinisjonen av «offentlig rom» i straffelovens § 10 sier at ytringen må være fremsatt på en slik måte som gjør den egnet til å nå «et større antall personer» (Straffeloven § 10, 2015). I forarbeidene til denne (Ot.prp. nr. 90 2003–2004, s. 409) nevnes et antall på 20–30 tilskuere som tilstrekkelig for at en ytring skal ansees som fremsatt offentlig, dermed vil de fleste ytringer på internett og sosiale medier kunne ansees som offentlige.

Som nevnt over vil hatefull motivasjon være skjerpene omstendighet ved straffeutmåling, jamfør § 77 første ledd bokstav i. Dette betyr i praksis at alle straffebestemmelser kan være aktuelle innen hatkriminalitet, så lenge det bestemte lovbruddet er motivert av hat eller negative holdninger med «bakgrunn i andres religion eller livssyn, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, funksjonsevne...» (Straffeloven, § 77, 2015). Denne bestemmelsen gir også særskilt vern til andre «grupper med et særskilt behov for vern» (Straffeloven, § 77, 2015). Dette åpner opp for at hatefull motivasjon kan være skjerpene omstendighet ved straffeutmålingen, selv når kriteriene for hatkriminalitet ikke oppfylles (Oslo politidistrikt 2015, 23). Det finnes lite rettspraksis om hvordan bestemmelsen skal forstås og hvor straffeskjerpene hatefull motivasjon skal være (Oslo politidistrikt 2015, 24).

For at en straffbar handling skal kategoriseres som hatkriminalitet i politiets register, må det straffbare forholdet rammes av bestemmelser i straffeloven som betraktes som hatkriminalitet, altså paragrafene 185 om hatefulle ytringer og 186 om diskriminering, eller ved at anmeldelser som gjelder andre straffebestemmelser blir merket som hatkriminalitet i politiets

behandlingssystem ut fra et antatt hatmotiv (Politiet 2021, 39). Saker som innledningsvis registreres som hatkriminalitet hos politiet vil ikke alltid vurderes som dette etter saken er etterforsket. Samtidig vil noen saker som ikke opprinnelig etterforskes som hatkriminalitet vise seg å være det gjennom etterforskning. Statistikk om hatkriminalitet vil gjenspeile dette, og det vil forekomme mørketall. Politiet bruker gjerne uttrykket «doble mørketall» når det gjelder hatkriminalitet. Dette uttrykket blir brukt for å beskrive at hatkriminalitet på den ene siden ofte ikke anmeldes, og dermed ikke blir kjent for politiet. Samtidig blir ikke nødvendigvis anmeldte forhold oppfattet som hatkriminalitet av hverken politiet eller anmelder, og dermed ikke registrert som dette i politiets straffesakssystem (Politiet 2021, 39–40).

1.3 Problemstilling

Oppgavens overordnede formål er som nevnt å se nærmere på hatkriminalitet mot muslimer, gjennom å analysere tingrettsdommer som omhandler dette. Selv om hatkriminalitet inkluderer flere ulike typer kriminalitet, er det bare saker som omhandler hatefulle ytringer som analyseres i denne oppgaven, på grunn av måten sakene registres på i domstoladministrasjonens systemer. Som nevnt over definerer ikke lovverket hva som menes med begrepet religion. Årsheim mener dette er problematisk, mens politiadvokat Spurkland mener begrepet ikke trenger noen ytterligere definisjon. På bakgrunn av dette er det interessant å undersøke hvordan religionsbegrepet omtales i en juridisk kontekst i tillegg til å undersøke ytringene som berører religion. Jeg har derfor kommet frem til følgende problemstilling for oppgaven:

- Hvordan tematiseres og forhandles religion i tingrettssaker som omhandler § 185 om hatefulle ytringer?

Det vil videre være interessant å se nærmere på hvordan sosiale kategorier som kjønn, etnisitet og hudfarge fungerer sammen med religion i sakene, hvordan de tiltalte begrunner sine ytringer, og hvilke saker som plasseres innenfor kategorien religion. Som nevnt beskytter straffelovens § 185 annet ledd, en rekke ulike grupper som anses å ha særskilt behov for vern mot diskriminering og hatefulle ytringer. Det vil være interessant å se hvordan de ulike sosiale kategoriene som nevnes i loven, og andre, kan fungere i et samspill og ikke bare som separate kategorier. Hvordan spiller for eksempel kjønn og hudfarge sammen med religion når det gjelder hatefulle ytringer? Her er det også relevant å se nærmere på rasialisering av religion.

Jeg vil også se nærmere på hvordan de tiltalte forklarer ytringene de har fremsatt, fordi det kan fortelle oss noe om hvordan de oppfatter og forholder seg til grensen mellom ytringsfrihet og minoritetsvern, og til muslimer som religiøs minoritet. Her vil jeg se på om de tiltalte innrømmer straffskyld, om de selv oppfatter ytringene som hatefulle, eller om de for eksempel mener ytringen er legitim religionskritikk.

Til sist vil jeg se nærmere på hvordan retten anvender paragraf 185 annet ledd i sakene gjennom de ulike bokstavene. Materialet mitt består av 18 tingrettsdommer som alle berører § 185, enten gjennom bokstav a om hudfarge og nasjonal/etnisk opprinnelse, eller b om religion og livssyn. Grunnen til at jeg inkluderte sakene som er dømt etter § 185 annet ledd bokstav a, er at jeg hadde en idé om at kategoriene hudfarge/etnisitet i mange tilfeller henger tett sammen med religion. Dette viste seg å være riktig. Kriteriet for sakene som er inkludert i selve analysen er at de på en eller annen måte omhandler religion, men det er ikke nødvendigvis slik at selve saken kategoriseres som hatefulle ytringer på bakgrunn av religion etter § 185 annet ledd bokstav b.

Problemstillingen utdypes derfor gjennom følgende tre forskningsspørsmål:

Forskingsspørsmål 1:

- Hva kjennetegner tingrettssaker som omhandler hatytringer mot muslimer?

Forskingsspørsmål 2:

- Hvordan forklares og legitimeres hatytringer mot muslimer av de tiltalte?

Forskingsspørsmål 3:

- Hvordan anvendes § 185 annet ledd bokstav a og b i antireligiøse hatytringssaker?

For å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene har jeg valgt å anvende en kvalitativ tematisk analyse på rettsavgjørelser fra Hordaland tingrett som omhandler brudd på straffelovens § 185. Jeg vil også benytte meg av teoretiske perspektiver på rasialisering, interseksjonalitet, andregjøring og rasisme. Under følger en oversikt over oppgavens struktur, og innholdet i hvert kapittel.

1.4 Oppgavens struktur

Gjennom seks kapitler, inkludert dette introduksjonskapittelet, skal altså denne oppgaven undersøke hatefulle ytringer mot muslimer. Formålet med oppgaven er både å undersøke hva de konkrete hatefulle ytringene mot muslimer handler om, og hvordan religion tematiseres i en juridisk kontekst.

I *kapittel to* plasserer jeg prosjektet i kontekst gjennom å redegjøre for tidligere forskning om og perspektiver på muslimfiendtlighet og hatkriminalitet mot muslimer på tre nivå; globalt, nasjonalt og lokalt. Disse perspektivene kommer både frem gjennom konkrete forskningsprosjekter, holdningsundersøkelser og politiets arbeid med hatkriminalitet. I dette kapittelet presenteres også begrepet hatkriminalitet.

I *kapittel tre* presenterer jeg teoretiske perspektiver som ligger til grunn for analysen. Her er spesielt rasialisering, interseksjonalitet, andregjøring og rasisme sentralt. Jeg har i utgangspunktet lagt vekt på empirinær teori og har hentet perspektiver fra ulike fagfelt som religionsvitenskap, sosiologi, kriminologi og litteraturvitenskap.

I *kapittel fire* presenterer jeg tematisk analyse som metode, og begrunner hvorfor denne er egnet for prosjektet. Jeg bygger i stor grad på psykologene Virginia Braun og Victoria Clarkes forståelse av tematisk analyse som metode. I dette kapittelet begrunnes også utvalg og avgrensning av materialet i tillegg til etiske vurderinger og refleksjoner.

Kapittel fem utgjør den tematiske analysen og funnene fra denne. Dette er en diskuterende analyse som er delt inn i temaene; Rasialisering av religion, politisering av religion og kategorisering av religion.

I oppgavens siste kapittel, *kapittel seks* samler jeg trådene fra diskusjonen, oppsummerer oppgavens funn, og hva disse kan ha å si for videre forskning.

Kapittel 2: Tidligere forskning og perspektiver

For å plassere denne masteroppgaven i en forsknings- og samfunnskontekst utforsker jeg i denne delen av masteroppgaven noe av forskningen som finnes om hatkriminalitet, muslimhat og holdninger mot muslimer på tre nivå; globalt, nasjonalt og lokalt. I tillegg ser jeg nærmere på relevante begreper som hatkriminalitet og islamofobi.

2.1 Tidligere forskning

Forskning viser at muslimhat er et globalt fenomen.⁴ Det finnes et bredt lag av forskning på muslimfiendtlighet og hatkriminalitet mot muslimer, men mye av forskningen på hatkriminalitet mot muslimer ser ut til å vektlegge hvilke effekter det å utsettes for denne typen kriminalitet som gruppe har på enkeltmennesker. Det finnes også en del forskning på årsaker til at muslimer utsettes for fordommer, fiendtlighet og hatkriminalitet, samt hvilke tiltak som iverksettes for å forebygge dette. Et av feltene det er forsket en del på i et globalt perspektiv er interreligiøse relasjoner og hvordan ulike religiøse grupper bidrar til og forsterker muslimfiendtlige holdninger. INTERSECT-prosjektet (Intersecting Flows of Islamophobia),⁵ ledet av religionsviteren Iselin Frydenlund, forsker på islamofobi som et globalt fenomen. Prosjektet har blant annet bidratt med forskning på islamofobi i Asia gjennom å se på relasjonen mellom muslimer og buddhister og forfølgelsen av den muslimske folkegruppen rohingyaene i Myanmar (Frydenlund 2021) og islamofobi blant hinduistiske nasjonalister i India (Leidig 2020; Sen 2023). På bakgrunn av at denne oppgaven har som formål å undersøke hatkriminalitet i en norsk, lokal kontekst, har jeg ansett det som mest hensiktsmessig å gå i dybden på forskningen som er nær denne geografiske og samfunnsmessige konteksten. Samtidig er internasjonal forskning på muslimhat relevant for å belyse de muslimfiendtlige holdningene som ligger bak hatkriminalitet mot muslimer.

2.1.1 Transnasjonale hendelser, internett og hatkriminalitet

I dette prosjektet skal jeg utforske hatkriminalitet mot muslimer i Bergen. Selv om dette prosjektet har et snevert geografisk omfang, er det relevant å se disse sakene i lys av transnasjonale trender. Internett og sosiale medier muliggjør kontakt og meningsbrytning

⁴ Awan & Zempi 2015; Brå 2021; Easat-Daas 2019; Fink 2015; Friedrichs 2021; Frydenlund 2021; Hoffmann og Moe 2017; Leidig 2020; Pędziwiatr 2019; Perry 2014.

⁵ <https://www.intersectingflows.com>.

mellom mennesker på tvers av landegrenser, samtidig som man får internasjonale nyheter servert løpende, døgnet rundt. Gjennom den nye straffeloven, gjeldende fra 2015, kan hatefulle ytringer på nett straffefølges i Norge (Lovdata 2015), og det har vært større fokus på kartlegging av hatefulle ytringer i sosiale medier de seneste årene (Kashara mfl. 2022; Nordic Safe Cities 2023). Dette er relevant å undersøke nærmere når dette prosjektet skal utforske hatkriminalitet mot muslimer.

Et av spørsmålene som melder seg i denne sammenheng er om økt fokus på hatefulle ytringer på internett, både juridisk og gjennom forskning, påvirker hvilke typer saker som anmeldes som hatkriminalitet. Kriminologene Imran Awan, og Irene Zempi har forsket på hatkriminalitet mot muslimer på internett i Storbritannia. Gjennom dybdeintervju med 20 muslimer som har vært utsatt for hatkriminalitet både virtuelt og fysisk, finner de at det er en sammenheng mellom det de kaller «trigger events» og mengden og alvorlighetsgraden av både virtuell og fysisk hatkriminalitet mot muslimer. De beskriver «trigger events» som hendelser av lokal, nasjonal og internasjonal karakter, som for eksempel terrorangrep utført av individer som identifiserer seg som muslimer eller nasjonale skandaler som omhandler muslimer. Informantene trakk frem at slike hendelser økte graden av hatkriminalitet de ble utsatt for. Informantene pekte også på at synligheten av deres muslimske identitet var en viktig faktor for å bli identifisert som muslim, og dermed utsatt for anti-muslimske angrep (Awan og Zempi 2015, 377). Både såkalte «trigger-events» og hvordan synlige religiøse markører påvirker forekomsten av hatkriminalitet kan være interessant å undersøke i en norsk kontekst.

Internett åpner ikke bare for at en kan utsettes for digital hatkriminalitet, men også for at meninger kan spres i stort omfang. Medieviteren Mattias Ekman finner gjennom sine diskursive analyser av digitale «counter-jihadist» nettverk,⁶ at diskursene som spres på nett av kontrajihadister viser at islamofobi er en fleksibel politisk strategi som implementeres av ulike nasjonale og transnasjonale politiske aktører. Et eksempel på dette er i innvandringsdebatten i europeisk politikk (Ekman 2015, 1998). Ekman peker på at anti-muslimske holdninger har blitt synligere i den offentlige diskursen i Europa de seneste årene. I flere europeiske land har populistiske høyreorienterte partier fått tilgang til, eller styrket sin posisjon i nasjonale parlamenter. Politikere på den ytre høyresiden har påvirket den politiske diskursen om

⁶ Et nettverk bestående av et stort antall nettsteder, blogger og digitale samfunn som formidler et budskap om en pågående islamsk kolonialisering av Vesten (Ekman 2015, 1987).

innvandring og muslimer i Europa. Disse partiene fokuserer gjerne på det Ekman omtaler som «the islamic problem» (Ekman 2015, 1986). Internett har åpnet opp et mulighetsrom hvor fremmedfiendtlige og rasistiske holdninger mot muslimer enklere formidles og spres i den offentlige debatten. Ekman påpeker at islamofobe aktører har flyttet grensene for hva som er allment akseptert å ytre om muslimer og innvandring, gjennom å støtte og normalisere ekstreme standpunkter om innvandring og innvandrere (Ekman 2015, 1987).

De seneste årene har det vært mer fokus på både å kartlegge og å undersøke hva som ytres på internett. Tenketanken, Nordic Safe cities⁷, har kartlagt mer enn 10 millioner kommentarer på norske Facebookprofiler ved hjelp av maskinlæringsteknologi, som er en ny type språklig algoritme. Denne undersøkelsen er den mest omfattende norske undersøkelsen av språklige angrep og hatytringer på Facebook. Analysen har tatt for seg tekst og kommentarer fra Facebook-sidene til politikere, medier, offentlige personer og debatt-sider. Analysen av disse kommentarene dokumenterer at over 177 000 kommentarer kan karakteriseres som språklige angrep, herunder hatprat (Nordic safe cities 2023, 2). Rapporten slår fast at muslimer er den gruppen som får flest hatmeldinger. De finner også at det er flest angrep i debatter som handler om islam, muslimer og integrering. Av alle kommentarer som er skrevet i forbindelse med innlegg om islam, er 4,9 prosent angrep. I integreringsdebatten er andelen angrep 4,2 prosent. Muslimer er også den befolkningsgruppen som oftest nevnes eksplisitt i de språklige angrepene. Hatprat defineres av Nordic Safe Cities som en underkategori av språklige angrep, hvor kriteriet er at de språklige angrepene rettes mot en gruppe eller et individ basert på deres beskyttede karakteristika. Beskyttede karakteristika defineres som «Rase/etnisitet, hudfarge, nasjonalitet og opprinnelse, religion og tro, seksuell orientering, kjønn og kjønnsidentitet, sosial klasse og sosial status, politisk orientering, alder eller funksjonshemming og alvorlige sykdommer» (Nordic Safe Cities 2023, 19). I 29,7 prosent av alle kommentarene hvor beskyttede karakteristika nevnes, er det snakk om muslimer. Det betyr at nesten en tredjedel av all hatprat som finnes blant kommentarene som er undersøkt, er rettet mot muslimer (Nordic safe cities 2023, 12).

Noen av tingrettsdommene som skal analyseres i denne oppgaven berører hatytringer på internett. Det vil både være interessant å se disse sakene opp mot «trigger-events», den politiske

⁷ Nordic Safe Cities er en tenketank og en uavhengig nordisk allianse som ble initiert av Nordisk ministerråd etter terrorangrepet i København i 2016. Alliansen har 21 medlemsbyer i Danmark, Norge, Sverige, Finland og Island. Alliansens overordnede mål er å forebygge polarisering, hat og ekstremisme <https://nordicsafecities.org>.

diskursen om muslimer og innvandring, og med bakgrunn i at muslimer er særlig utsatt for hatytringer på internett.

2.1.3 Hatkriminalitet og kjønn

Når det gjelder hvem som utsettes for hatkriminalitet vet vi at kvinner generelt sett er lite utsatt for hatkriminalitet. Majoriteten av både de som utøver hatkriminalitet og de som utsettes for det er menn. Forskning viser likevel at dette ikke er tilfellet når det gjelder muslimer (Brå 2021; Easat-Daas 2019; Perry 2014). Sosiolog og leder av Senter for hat, fordommer og ekstremisme ved Carleton University, Barbara Perry, har forsket på hatkriminalitet mot muslimske kvinner i USA. Perry påpeker at få har forsket på vold mot kvinner fra et hatkriminalitetsperspektiv, og at kjønn ikke inkluderes som en egen kategori for særskilt vern når det gjelder lovgivning som omhandler hatkriminalitet i mange stater i USA, i motsetning til for eksempel Canada (Perry 2014, 77). Dette er relevant for denne oppgaven fordi kjønn heller ikke er uthevet som en kategori med særskilt behov for vern i norsk straffelov⁸ (Straffeloven § 77; § 185; § 186, 2015). Perry finner med bakgrunn i tall fra Australia, USA og Storbritannia at muslimske kvinner er særlig utsatt for islamofobisk motivert hatkriminalitet (Perry 2014, 80). Det er dermed interessant å undersøke om den samme trenden Perry beskriver i sin forskning, kan sies å være gjeldende i Norge.

I motsetning til Perrys funn om at muslimske kvinner er særlig utsatt for hatkriminalitet (Perry 2014, 80) viser funn gjort av statsviteren Jörg Friedrichs, noe annet. I en undersøkelse av politidata fra perioden 2014–2018 om hatkriminalitet med rasistisk og religiøst motiv i to distrikt nord i England, finner han at muslimske menn i høyere grad enn muslimske kvinner utsettes for hatkriminalitet (Friedrichs 2021, 229). I artikkelen *Majority-Muslim Hate Crimes in England: An Interpretive Quantitative Analysis*, definerer Friedrichs rasistisk eller religiøs hatkriminalitet som «any criminal offence that is perceived, by the victim or any other person, to be motivated by a hostility or prejudice based on a person's race or religion, or perceived race or religion.» (Friedrichs 2021, 219). Friedrichs understreker at data om hatkriminalitet er upålitelig, blant annet fordi politiet i England ikke har tillatelse til å registrere hverken offeret eller lovbruters etnisitet eller religion med mindre de får tillatelse av partene (Friedrichs 2021,

⁸ Kjønnsideidentitet og kjønnsuttrykk er likevel uthevet som en egen kategori med særskilt behov for vern (Straffeloven § 77; § 185; § 186, 2015), men forarbeidene er tydelige på at formålet med denne kategorien er «å verne transpersoner og andre som har en kjønnsideidentitet eller et kjønnsuttrykk som bryter med omgivelsenes forventninger» (Prop. 66 L 2019– 2020, 70).

219). Funnene fra studien viser at politiet i Nord-England prioriterer kvantitet over kvalitet når det gjelder innsamling av data tilknyttet hatkriminalitet. Dette fører til mangelfulle journaler som er av begrenset nytte i forskning (Friedrichs 2021, 223). Datagrunnlag fra Norge kan tyde på lignende utfordringer, da statistikken både er liten i omfang og lite inngående (Politiet 2021, 39–40) Intervjuer med ulike instanser som arbeider med hatkriminalitet i England viser også at de siste års økning i hatkriminalitet har bakgrunn i bedre rapportering heller enn en reell økning i antall saker (Friedrichs 2021, 224). Politiet mener dette også kan være tilfellet i Norge, da det har vært økt fokus på hatkriminalitet, og rapportering av dette, fra politiets side (Politiet 2021, 43).

For å forstå bakgrunnen for omfanget av hatkriminalitet mot muslimer i Norge, og det økte fokuset på nettopp denne gruppen, vil det være interessant å se nærmere på holdningene til muslimer i Norge.

2.2 Holdninger til muslimer i Norge

Det finnes ikke så mye informasjon om muslimer som bor i Norge, men det er gjort flere undersøkelser om den norske befolkningens holdninger til muslimer. Statistisk sentralbyrå anslo i 2016 at omtrent fire prosent av Norges befolkning, vel 200 000, er muslimer. Dette er likevel et svært usikkert anslag. Anslaget er basert på medlemstall fra muslimske trossamfunn, kombinert med antall innvandrere fra land med islam som største religion, og statistikk på hvor mange fra disse landene som er muslimer (Østby og Dalgard 2017). I 2022 var det registrert 176 089 medlemmer i trossamfunn tilknyttet islam (SSB 2022). Hvilke holdninger den norske befolkningen har til muslimer er interessant å se nærmere på for å se hvilken kontekst som ligger til grunn for økningen av hatkriminalitet mot denne gruppen.

2.2.1 Holdningsrapporter og handlingsplan mot muslimhat

En spørreundersøkelse gjennomført i et representativt utvalg av den norske befolkningen viser at muslimske innvandrere utsettes for stereotyper i større grad enn innvandrere generelt (Strabac og Valenta 2012, 67). Et annet eksempel er undersøkelsen «Integreringsbarometeret»⁹ som er en befolkningsrepresentativ spørreundersøkelse som undersøker holdninger til

⁹ Integreringsbarometeret er en omfattende holdningsundersøkelse som ble gjennomført for første gang i 2005 og ti ganger fram til den siste som ble gjennomført i 2021. Undersøkelsen har de siste tre gangene blitt gjennomført i regi av Institutt for samfunnsforskning <https://www.imdi.no/om-imdi/rapporter/2022/integreringsbarometeret-2022/>.

innvandring og integrering i den norske befolkningen. I undersøkelsen gjennomført i 2021 med omtrent 3000 respondenter kommer det frem at befolkningsutvalget anser islam som den religionen som er minst forenelig med norske verdier (Brekke og Fladmoe 2022, 44). Undersøkelsen viser også at over halvparten av respondentene ville ansett det som negativt om deres eget barn ønsket å gifte seg med en muslim (Brekke og Fladmoe 2022, 46). Av undersøkelsen fremkommer det også at respondentenes holdninger til bruk av hijab har holdt seg relativt stabile siden det første integreringsbarometeret i 2005. På spørsmålet «Hvor positiv eller negativ er du til at muslimske kvinner bærer hijab (hodeplagg som dekker håret, men ikke ansiktet)?» svarer 23 prosent at de er positive i 2005, i 2021 svarer 19 prosent det samme. Av respondentene er 40 prosent negative til hijab i 2005, i 2021 er 32 prosent negative. Det har altså vært en liten nedgang både når det gjelder prosentandelen som er positiv og negativ til bruk av hijab. Det har imidlertid vært en økning i respondenter som svarer «hverken eller» fra 37 prosent i 2005 til 49 prosent i 2021 (Brekke og Fladmoe 2022, 47).

I rapporten *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2022*, gjennomført av HL-senteret¹⁰, presenteres resultatene av en befolkningsundersøkelse om holdninger til jøder og muslimer, en ungdomsundersøkelse om samme tema, samt en minoritetsstudie hvor jøder og muslimer i Norge ble spurt om deres erfaringer og holdninger. Denne holdningsundersøkelsen er gjennomført mellom 2020 og 2022, og er den tredje i rekken. De to tidligere undersøkelsene er fra 2011 og 2017. Resultatene fra holdningsundersøkelsen viser at negative stereotypier om muslimer er utbredt i det norske samfunnet, men at det har vært en nedgang i disse siden forrige undersøkelse. Omtrent en tredjedel (30,7%) av befolkningen har ifølge undersøkelsen utpregede fordommer mot muslimer, dette er en nedgang fra 34,1 prosent i 2017 (Moe 2022, 59). Påstandene «Muslimer ønsker å ta over Europa» og «Muslimer er mer voldelige enn andre» støttes av henholdsvis 25 og 26 prosent av respondentene. Det har vært en nedgang i antallet som støtter begge disse påstandene siden forrige undersøkelse, likevel er det altså en fjerdedel av befolkningen som mener disse påstandene stemmer helt eller delvis (Moe 2022, 56). Det har vært en betydelig nedgang når det gjelder motvilje mot muslimer. Av de spurte var det 27,8 prosent som følte motvilje mot muslimer i 2017, mot 26 prosent i 2022 (Moe 2022, 52). Det har også vært en tydelig nedgang i andelen som ville mislike å ha sosial kontakt med muslimer. På spørsmål om en vil mislike å få en muslim som nabo har andelen sunket med 6 prosent

¹⁰ Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter <https://www.hlsenteret.no>.

mellom 2011 og 2022, til 22,3 prosent (Moe 2022, 54). Om lag halvparten, 47 prosent av respondentene støttet i 2017 påstanden «Muslimer har selv mye av skylden for økende muslimhets», i 2022 hadde antallet sunket til 44 prosent. Undersøkelsen viser at befolkningens holdninger mot muslimer er langt mer negative enn dens holdninger til jøder (Hoffmann og Moe 2017, 8; Moe 2022, 9). Tall fra minoritetsundersøkelsen viser imidlertid at det er langt flere jøder (71 prosent) enn muslimer (33 prosent) som noen ganger unngår å vise sin religiøse identitet av frykt for negative reaksjoner (Moe 2022, 10). Av muslimene i minoritetsundersøkelsen oppga 21 prosent å ha blitt utsatt for diskriminering av offentlige institusjoner (Moe 2022, 10).

Befolkningsundersøkelsene viser at negative holdninger til jøder er blitt mindre utbredt de siste ti årene. I 2017 viste 6,7 prosent av befolkningen motvilje mot jøder, mens 4,7 prosent viste motvilje i 2022. Samtidig viser undersøkelsen at fordommer mot jøder er mer utbredt en motvilje. Undersøkelsen viser at 9,3 prosent av den norske befolkningen har utpregede fordommer mot jøder. Ideer knyttet til jødisk internasjonal og økonomisk makt er blant de stereotypiske forestillingene som fortsatt er relativt utbredt. Et eksempel på dette er påstanden «Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødiske interesser» som har støtte blant 14 prosent av befolkningsutvalget (Moe 2022, 8).

I september 2020 la Solberg-regjeringen fram sin handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer.¹¹ Denne handlingsplanen ble framlagt knapt et år etter regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering, på bakgrunn av at regjeringen fant det nødvendig med egne tiltak for å bekjempe muslimhets (Setten 2020; NTB 2020). Regjeringen begrunnet handlingsplanen med at diskriminering og hets mot muslimer er et økende problem i Norge, og at muslimer som minoritet er særlig utsatt for rasisme (Statsministerens kontor 2020). Arbeidet med handlingsplanen ble iverksatt kort tid etter terrorangrepet mot Al-Noor-moskeen i Bærum i 2019.¹² Handlingsplanen fokuserer særlig på å bekjempe og forebygge hatretorikk og hatkriminalitet (Kulturdepartementet 2020). Det at Solberg-regjeringen så et behov for å

¹¹ Kulturdepartementet 2020,

<https://www.regjeringen.no/contentassets/b2a6fd21c6a94bae83d5a3425593da30/handlingsplan-mot-diskriminering-av-og-hat-mot-muslimer-2020-2023.pdf>.

¹² En 22 år gammel mann ble dømt til 21 års forvaring i Asker og Bærum tingrett for drap på sin adopterte stesøster, og forsøk på terrorangrep ved drapsforsøk rettet mot Al-Noor Islamic Centre i Bærum. Dommen beskriver handlingenes motiv som tiltaltes oppfatning av at Europa er under angrep fra mennesker med annen etnisk, kulturell og religiøs bakgrunn (TAHER-2020-5113).

fremlegge en egen handlingsplan for diskriminering av og hat mot muslimer er interessant i denne sammenheng, fordi det viser et økt fokus fra politisk hold på at muslimer som gruppe utsettes for dette i større grad enn andre grupper, og har et særskilt behov for vern. Et av tiltakene fra handlingsplanen er at hatkriminalitet mot muslimer skal registreres som hatmotiv i politiets straffesaksregister (Statsministerens kontor 2020). Registrering av hatkrim mot muslimer kan føre til en bevisstgjøring om dette i politiet. Dette kan være relevant å se i sammenheng med omfanget av og hvilke typer hatkriminalitetssaker som etterforskes og deretter havner i domstolen.

2.3 Hatkriminalitet som begrep og kategori

Hva hatkriminalitet er, eller hva som kan kategoriseres som hatkriminalitet vil i mange sammenhenger ansees som et rent juridisk, strafferettslig spørsmål. Om noe er kriminelt, altså om det er en forbrytelse, vil i de fleste sammenhenger være opp til domstolen å avgjøre. Det vil likevel være hensiktsmessig å se nærmere på hatkriminalitet fra et teoretisk og forskningsmessig perspektiv, for å få en større forståelse for fenomenet. Kriminologen Neil Chakraborti, problematiserer nettopp at det ikke eksisterer noen felles forståelse av hva hatkriminalitet er på tvers av landegrensene, og at definisjonene som ofte brukes er for smale, som fører til at mange tilfeller av hatkriminalitet hverken blir anmeldt, dømt eller registrert (Chakraborti 2015, 13–14). Chakraborti foreslår en bredere definisjon av hatkriminalitet som «hatefulle handlinger, fordommer eller intoleranse rettet mot offeret på bakgrunn av deres identitet eller oppfattede ‘annerledeshet’» (min oversettelse) (Chakraborti 2015, 19). Internasjonale statistikker over hatkrimsaker viser store variasjoner i antall saker mellom land. Chakraborti begrunner dette nettopp med at det er stor variasjon mellom land når det gjelder hvordan hatkriminalitet defineres, følges opp og rapporteres (Chakraborti 2015, 13–14).

I sin veileder *Hatkrim; Rettslige og praktiske spørsmål*, understreker Oslo politidistrikt at det ikke finnes noen offisiell eller formell definisjon av hatkriminalitet (Oslo Politidistrikt 2015, 7). Politidistriktet understreker likevel behovet for en definisjon, både fordi hatkriminalitet er prioritert etterforskningsområde av Riksadvokaten, og fordi statistikk på hatkriminalitet er etterspurt av flere parter, dermed er det viktig med en felles forståelse for hva hatkriminalitet er (Oslo politidistrikt 2015, 25). Oslo politidistrikt definerer hatkriminalitet som «straffbare handlinger som helt eller delvis er motivert av hat eller negative holdninger på grunn av etnisitet, religion/livssyn, homofil orientering eller nedsatt funksjonsevne» (Oslo politidistrikt

2015, 11). Politiets definisjon er klart smalere enn den Chakraborti legger til grunn. I politiets definisjon er det bare de straffbare handlingene som inngår i hatkriminalitetsbegrepet, naturlig nok da det er de straffbare handlingene som faller innunder politiets funksjon, og at kriminalitet som er en del av ordet impliserer dette. Chakrabortis definisjon antyder derimot at det å ha fordommer kan være kriminelt. Dette er i så fall problematisk da det vil føre til at tanker og følelser blir kriminalisert. Chakraborti mener også at alle som oppfattes annerledes eller som utsettes for disse handlingene på bakgrunn av deres identitet bør falle innunder begrepet. Samtidig er det bare bestemte grupper som omfattes av politiets definisjon. Som en konsekvens av dette vil ikke hat mot alle grupper ansees som hatkriminalitet i en strafferettslig kontekst. For eksempel vil ikke vold mot kvinner på bakgrunn av at de er kvinner anses som hatkriminalitet av politiet, samtidig som dette ville vært hatkriminalitet om man la Chakrabortis brede definisjon til grunn.

Det finnes foreløpig lite inngående statistikk om hatkriminalitet i Norge, spesielt når det gjelder hvilke grupper som utsettes for det og hvilke typer kriminalitet det er snakk om. Dette henger blant annet sammen med at hatkriminalitet ofte ikke anmeldes, og at de sakene som anmeldes ikke alltid oppfattes som hatkriminalitet hverken av politiet eller anmelder (Politiet 2021, 39–40). Det er heller ikke noen egen lovparagraf for hatkriminalitet, og det fremgår derfor ikke alltid av straffebruddet at det dreier seg om hatkriminalitet (Politiet 2021, 44). Det er derfor naturlig å se til de andre skandinaviske landene. I Sverige har de en egen instans for statistikkføring av og kunnskapsinnhenting om anmeldt hatkriminalitet, Brottsförebyggande rådet (Brå). I rapporten *Polisanmälda hatbrott 2020*, utarbeidet av Brå, fremkommer det at det i Sverige, slik som i Norge er flest tilfeller av hatkriminalitet som begås med rase/etnisk tilhørighet som motiv, etterfulgt av religion (Brå 2021, 8). Når det gjelder hatkriminalitet med religiøst motiv, er den største andelen registrert som islamofobisk, og dette er en av få kategorier hvor kvinner oftere utsettes for hatkriminalitet enn menn (Brå 2021, 9–10). I 2020 ble det identifisert 638 tilfeller av hatkriminalitet med religiøst motiv i Sverige, 51 prosent av disse sakene kategoriseres av Brå som «islamofobiska hatbrott». Dette utgjør den største andelen foran det de beskriver som «antisemittisk hatkriminalitet» som utgjør 27 prosent av sakene (Brå 2021, 61). Brå definerer i rapporten islamofobisk hatkriminalitet som «brott motiverade av fördomar eller föreställningar om muslimer och islam» (Brå 2021, 68). I Danmark legger Rigspolitiet frem en årlig rapport om hatkriminalitet. Rapporten fra 2020 viser den samme trenden som i Norge og Sverige, nemlig at hovedvekten av hatkriminalitet er motivert av

hudfarge, etnisk tilhørighet og nasjonalitet, etterfulgt av religiøst motiv, hvor de fleste sakene omhandler islam/muslimer (Rigspolitiet 2020, 2).

For å få en større forståelse for hatkriminalitet i en norsk kontekst, som er konteksten for dette prosjektet, vil det være relevant å se nærmere på noen statistikker på hatkriminalitet og noen kjente hatkrimsaker fra Norge.

2.4 Hatkriminalitet i Norge

Til tross for politiets bekymringer rundt doble mørketall når det gjelder hatkrimsaker har det vært en kraftig økning i antall saker som gjelder hatefulle ytringer som ender opp i domstolen det siste tiåret. Tall fra domstoladministrasjonen viser at det mellom 2010 og 2012 kom to saker til norske tingretter som omhandlet hatytringer. I 2018 var tilsvarende tall 42, og i 2019 økte det til 73 saker (Østrem 2021, 82–83). Den samme trenden framkommer av en undersøkelse journalister fra A-magasinet utførte i 2020, hvor de gjennomgikk domfellelser med brudd på straffelovens § 185 om hatefulle ytringer. A-magasinet journalister fant blant annet at få brudd på § 185 havnet i rettssystemet før 2015. Samtidig har det vært en kraftig økning både i antall anmeldelser og dommer etter 2015 (Røed-Johansen, Røren og Lundegaard 2020). Flere kilder i saken peker på en sammenheng med etableringen av en egen gruppe for hatkriminalitet i Oslo-politiet i 2014 som en årsak, den nye straffeloven som ble innført i 2015 kan også ha bidratt til en slik økning.

Hatkrimsaker har fra tid til annen fått stor oppmerksomhet i form av medieoppslag. De mest kjente hatkrimsakene i en norsk kontekst er kanskje Kjuus-saken, Sjølie-saken og drapet på Benjamin Hermansen.¹³ Disse sakene fant likevel sted før innføringen av ny straffelov, og blir dermed mindre relevant i denne sammenheng. En av sakene som har fått større oppmerksomhet etter ny straffelov er fra 2015, hvor frisøren Merete Hodne nektet to hijabklede kvinner adgang til frisørsalongen sin på Bryne i Rogaland (Sædberg 2015; Lygren 2016). Den ene kvinnen, Malika Bayan, anmeldte Hodne til politiet for diskriminering.¹⁴ Hodne ble dømt for å ha brutt

¹³ Benjamin Hermansen som hadde norsk-ghanesisk bakgrunn ble drept av to menn med tilhørighet i det nynazistiske miljøet i januar 2001 (Østrem 2021, 81). Høyreekstremisten og lederen av partiet Hvit valgallianse, Jack Erik Kjuus, ble i Oslo Tingrett i 1997 dømt for ytringer som blant annet handlet om at adoptivbarn måtte la seg sterilisere for å bli boende i Norge (2021, 76). Nynazisten Terje Sjølie ble dømt i lagmannsretten for hatefulle ytringer mot jøder i forbindelse med en marsj arrangert av nynazistgruppen Boot Boys i 2002, og frifunnet i Høyesterett samme år. Høyesteretts begrunnelse var at ytringsfriheten hadde forrang i dette tilfellet. Frifinnelsen ble senere kritisert av FNs rasediskrimineringskomité (2021, 81).

¹⁴ Straffelovens § 186 første ledd bokstav b (Straffeloven § 186, 2015).

straffelovens paragraf 186 i både tingretten og lagmannsretten, og fikk en bot på 7000 kroner (Kirkerud 2017). Hodne valgte å anke dommen til Høyesterett, som avslo anken på bakgrunn av at ankeutvalget var enige med lagmannsretten i at hijab må anses som et religiøst symbol, og at Hodne dermed diskriminerte kvinnene med bakgrunn i deres religion når hun nektet dem behandling i frisørsalongen. Dermed ble dommen fra lagmannsretten stående (Larsen, Hetland og Gjesdal 2017; HR-2017-534-U).

Tall fra politiet viser at det i 2020 ble anmeldt 744 tilfeller av hatmotivert kriminalitet. For første gang viser tallene en liten nedgang, etter en lang sammenhengende periode med sterk økning. Nedgangen fra 2019 til 2020 var på 2,2 prosent. Politiet viser til at det ikke er unaturlig med en nedgang, etter en lang periode med sterk vekst. Samtidig understreker de også at pandemien som preget 2020 kan være en forklaring, da uteliv og antall arrangementer var sterkt redusert. Av anmeldelsene i 2020 var 37 prosent registrert i Oslo-politidistrikt, etterfulgt av politidistriktene Øst, som stod for 11 prosent av anmeldelsene og Innlandet og Vest med andeler på 8 prosent (Politiet 2021, 40).

Av hatkriminalitetene som ble anmeldt i 2020, utgjorde lovbrudd tilknyttet hatefulle ytringer og diskriminering 64 prosent av sakene, mens kriminalitetstypen vold utgjorde 30 prosent (Politiet 2021, 41). Av de ulike hatmotivene var det klart flest saker innen rase/etnisk tilhørighet med 67 prosent, etterfulgt av religion med 17 prosent på landsbasis. Noen av sakene er også registrert med flere hatmotiv (Politiet 2021, 43). For andre lovbrudd enn de på § 185 og § 186 framgår det ikke direkte av straffebruddene at det dreier seg om hatkriminalitet. Derfor er det vanskelig å føre løpende statistikk over rettskraftige reaksjoner på hatkriminalitet. I 2020 var det totalt 67 rettskraftige reaksjoner for brudd på straffelovens § 185 og § 186, hvorav fem av disse var i Vest- politidistrikt (Politiet 2021, 44). Dette viser at det fortsatt er få som dømmes for hatkriminalitet, samtidig som det er vanskelig å vite hvor mange som dømmes for hatkriminalitet ved andre lovbrudd. Et eksempel på dette er tidligere nevnte terrorangrep mot Al-Noor moskeen i Bærum i 2019. Her ble tiltalte dømt etter straffelovens § 275 for drapet på sin stesøster, samt straffelovens § 131 for terrorhandlingen mot Al-Noor moskeen (TAHER-2020-5113). Selv om begge lovbruddene tiltalte ble dømt for var tydelig motivert av hat, dette er godt dokumentert i dommen, fremkommer det ikke av straffebruddene tiltalte ble dømt for at dette gjelder hatkriminalitet. Denne saken vil sannsynligvis være registrert med hatmotiv i politiets statistikker, samtidig som den sannsynligvis ikke vil synes i en tenkt statistikk over rettskraftige reaksjoner på hatkriminalitet. Dette kan igjen føre til et stort misforhold mellom

antall hatkriminaliteter som anmeldes og antallet saker som får straffereaksjoner. Dette vil gjenspeiles i antallet tingrettsdommer som analyseres i denne oppgaven. På grunn av måten sakene registreres på i domstolen er det svært utfordrende å skille ut sakene som omhandler hatkriminalitet.

Som nevnt tidligere ble hatefulle ytringer på internett innlemmet i den nye straffeloven som ble innført i 2015. I de senere år har vi også kunnet lese eksempler på mediasaker hvor personer har blitt utsatt for hatefulle ytringer på nett. I desember 2021, ble en 52 år gammel mann fra bergensområdet den første til å dømmes for hatefulle ytringer på bakgrunn av kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, etter å ha framsatt hatytringer mot en transkvinne i et kommentarfelt på Facebook (Hjetland 2021). I senere tid har det også vært økt fokus på politikere og andre som er aktive i samfunnsdebatten som utsettes for hets og hatefulle ytringer. I 2021 etterforsket blant annet politiet i Oslo en rekke ytringer mot MDG-politiker Lan Marie Berg (Thommessen 2021).

Rapporten «Kartlegging av omfanget av hatefulle og diskriminerende ytringer mot muslimer» utført av en forskergruppe ved OsloMet,¹⁵ viser en kraftig økning av hatefulle ytringer mot muslimer på sosiale medier. Disse ytringene karakteriseres av fremstillinger av islam og muslimer som trusler mot Norge, Europa og vestlige verdier, og muslimer som farlige og voldelige (Kasahara mfl. 2022, 50). Fra perioden 2010–2015 til perioden 2016–2021 økte antall hatefulle kommentarer på nyhetssaker om muslimer eller innvandring på Facebook til i snitt 35 kommentarer pr måned til i snitt 132 kommentarer pr måned (Kasahara mfl. 2022, 39).

2.5 Rasisme og muslimfiendtlighet i Bergensregionen

I denne oppgaven skal jeg se nærmere på hvordan hatkriminalitet mot muslimer kommer til uttrykk i en lokal kontekst i lys av globale trender, gjeldende lovverk og relevante teoretiske perspektiver. Bergen er et interessant case i denne sammenheng på grunn av økt oppmerksomhet og arbeid rundt rasisme og diskriminering av og hat mot muslimer den seneste tiden. I februar 2021 fikk Bergen kommune overlevert en rapport om strukturell rasisme i Bergen, som ble utarbeidet på oppdrag av kommunen, på bakgrunn av at byrådet vedtok at kommunen skulle bli rasismefri sone, og dermed søkte kunnskap om diskriminerende holdninger og strukturer i kommunen. Rapporten har en kartleggende funksjon, og fokuserer på minoriteters opplevelse av diskriminering i møte med offentlige myndigheter og

¹⁵ Studien er gjort på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

institusjoner, men den går også inn på fremstillingen av rasisme i offentlige medier og politiets håndtering av hatkriminalitet. Det kommer frem av rapporten at selv om det har vært mye offentlig fokus på anti-muslimske eller islamofobiske holdninger og praksiser, forteller informantene i større grad om erfaringer knyttet til mer klassiske former for biologisk forankret rasisme, noen ganger også i kombinasjon med rasisme tilknyttet offerets antatte eller reelle religiøse tilhørighet. Rapporten presenterer også funn som tyder på at en del barn opplever rasistisk mobbing i skolen (Bangstad, Nergård Larsen og Grung 2021, 38). Rapporten finner også at tallene for hatkriminalitet med religiøst motiv er betydelig lavere i Vest politidistrikt (7 prosent av alle saker) enn i Oslo politidistrikt (17 prosent av alle saker). Rapportforfatterne stiller spørsmål ved om politiets rutiner og kompetanse i forhold til etterforskning av hatkriminalitet er god nok (Bangstad, Nergård Larsen og Grung 2021, 61). Dette gjenspeiles også i politiets manglende rapportering av hatkriminalitet, og såkalte doble mørketall (Politiet 2021, 39–40; 44).

Etter fremleggelsen av rapporten vedtok bystyret i Bergen i januar 2022 *Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer*. Bystyret vedtok også at handlingsplanen skal distribueres til alle barnehager, skoler og kommunale avdelinger, samt å be politiet i Bergen om å aktivt følge opp hatytringer og rasistiske kommentarer på internett (Bergen kommune 2022). Handlingsplanen begrunnes med at forskning viser at muslimer i Norge og Europa for øvrig «er de som kanskje er mest utsatt for gruppebaserte fordommer» og at «angrep og trusler mot moskeer i Bergen, Norge og flere andre land har gjort trusselbildet mot muslimer særlig alvorlig» (Byrådsavdeling for kultur, mangfold og likestilling 2022, 3). Noen av tiltakene som foreslås i rapporten er åpne dager i moskeene, sikring av moskeer, samt å sikre at vest politidistrikt følger opp hatkriminalitet mot muslimer (Byrådsavdeling for kultur, mangfold og likestilling 2022, 11–13). Handlingsplanen sier ikke noe om hvorfor man mener dette skal virke forebyggende.

Når det gjelder hatkriminalitet mot muslimer i Vest politidistrikt finnes det ikke konkrete tall. Vest politidistrikt opererer ikke per dags dato med en egen kategori for hatkriminalitet med religiøst motiv, i motsetning til Oslo politidistrikt, men fører statistikk over kategorien «rase, etnisk tilhørighet og religion». Oversikt over antall anmeldelser med hatmotiv viser at det i Vest politidistrikt har vært en økning på 106,7 prosent fra 2016 til 2020. Det er den tredje høyeste økningen for et politidistrikt etter Troms og Innlandet politidistrikt. I 2016 ble det anmeldt 30 saker, i 2019 70 saker, mens i det i 2020 ble anmeldt 62 saker (Politiet 2021, 41). Ifølge politiet

har det vært en dobling i antall anmeldte hatkriminalitetssaker basert på rase, etnisk tilhørighet og religion mellom 2015 og 2019. Tall fra 2019 viser at samtlige religiøst motiverte hatkriminaliteter var rettet mot muslimer (Oskarsen 2021). Denne økningen i sammenheng med politisk fokus på hatkriminalitet mot muslimer i Bergen, gjør det særlig interessant å se nærmere på Vest politidistrikt og Bergen som case i denne oppgaven.

2.6 Begrepsbruk

Islamofobi er i dag et omstridt begrep både innen akademia og i samfunnsdebatten generelt. Begrepet «islamofobi» ble først en del av samtidsdiskursen sent på 1990-tallet, selv om det i noen grad også ble brukt før dette. Selv om bruken av begrepet er utbredt i samtiden eksisterer det lite enighet blant forskere rundt begrepets presise betydning. På bakgrunn av dette tar flere forskere til orde for å ikke bruke begrepet, fordi det impliserer en frykt for islam, når flere påpeker at den egentlige utfordringen er negativ stereotypisering av muslimer, og fordi man risikerer at all religionskritikk rettet mot islam avfeies som islamofobi (Bleich 2012; Bangstad 2011; Bangstad 2014; Gardell 2010). Selv om begrepet også har vært omstridt i den norske akademiske og politiske diskursen eksisterer det lite akademisk faglitteratur om temaet sammenlignet med forskning fra for eksempel svensk akademia (Bangstad 2014, 15). Den svenske religionshistorikeren Mattias Gardell, definerer islamofobi som «sosialt reproduerte fordommer om og aversjoner mot islam og muslimer, samt handlinger og praksiser som angriper, ekskluderer eller diskriminerer mennesker på bakgrunn av at de er eller antas å være muslimer og assosieres med islam» (Gardell 2010, 17).

En av de første kritiske røstene til islamofobi-begrepet var den irske statsviteren og Midtøsten-eksperten Fred Halliday. Hallidays hovedkritikk mot begrepet var at angrepet ikke rettes mot islam som tro, men mot muslimer som et folk. Han sammenlignet den negative stereotypiseringen som islamofobi handler om med et fiendebilde, og argumenterte for at fienden ikke var en religion eller en kultur, men et folk. Halliday mente dermed at «anti-muslimisme» ville være et mer nøyaktig begrep (Halliday 1999, 898). Sosialantropolog og forsker ved Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning, Sindre Bangstad, har markert seg tydelig i debatten om islamofobi-begrepet i norsk akademia. Bangstad på sin side mener at begrepet islamofobi har språklige fortrinn (Bangstad 2011, 254; Bangstad 2014, 21). Slik jeg tolker han er det rett og slett enklere å uttale og dermed omtale enn Hallidays «anti-muslimisme» begrep. Halliday argumenterer også for at begrepet islamofobi kan underbygge

misoppfatningen om at islam er en enhetlig størrelse, som han mener både bidrar til å skjule mangfoldet og å oppfordre til konformisme og autoritet i noen muslimske samfunn (Halliday 1999, 898–899). Bangstad på sin side argumenterer for at i den forståelsen av begrepet han legger til grunn er generalisering og essensialisering av muslimer sentralt. Han mener at islamofobi i all hovedsak knytter sammen teori om «hvordan muslimer er» med en forestilling om «hva islam essensielt sett er» (Bangstad 2011, 254; Bangstad 2014, 9).

Halliday argumenterer også for at islamofobi-begrepet kan føre til at legitim religionskritikk på bakgrunn av menneskerettighetsbrudd som utføres i religionens navn kan avskrives som islamofobi (Halliday 1999, 899). Bangstad mener likevel at dette ikke er et godt argument for å avvise enhver bruk av begrepet (Bangstad 2014, 21). Bangstad argumenterer for at ingen begreper om fordommer er perfekte, og at andre analytiske begreper som antisemittisme og homofobi også kan misbrukes (Bangstad 2011, 256; Bangstad 2014, 21). Bangstad påpeker også at det er svært vanskelig å sette klare prinsipper for hvor grensen går mellom legitim religionskritikk og islamofobi (Bangstad 2011, 258).

Med bakgrunn i dette vil jeg argumentere for at det i denne oppgavens sammenheng ikke er hensiktsmessig å anvende islamofobi-begrepet. Kritikken om at begrepet er ment til å beskrive muslimer som folk og ikke om islam som religion, leder etter mitt syn med seg utfordringer når det gjelder å snakke om islamofobi i sammenheng med hatkriminalitet i en norsk kontekst. Lovverket er etter min mening tydelig på at det er muslimer som kategori som har krav på særskilt vern, ikke religionen islam. Dette vil også påvirke de juridiske grensene som settes for hva som er hatefulle ytringer og ikke. Et eksempel på dette er debatten som tidligere i år blusset opp etter at politiet i Oslo etterforsket brenning av pride-flagg som hatkriminalitet. Dette førte til reaksjoner da politiet i tidligere tilfeller ikke har etterforsket brenning av koranen som hatkriminalitet, og har vært tydelige på at dette er lovlig. Politiet begrunnet dette med at brenning av symboler, enten religiøse eller andre, i seg selv er en lovlig ytring beskyttet av ytringsfriheten. Det som eventuelt vil gjøre det til en straffbar handling er om man brenner gjenstander som eies av andre (Spurkland 2022). Dette er et godt eksempel på at det å ytre seg negativt eller hatefullt om en religion ikke omfattes av hatkriminalitetsbegrepet i juridisk forstand. Det er derimot de religiøse personene som har et særskilt vern fra slike ytringer. I tillegg vil jeg i denne oppgaven undersøke hatkriminalitet mot muslimer induktivt, derfor velger jeg å bruke begreper som kommer frem av materialet og ligger nært dette. I følge Chakraborti (2015, 13–14) eksisterer det heller ikke noen konsensus når det gjelder begrepet

«hatkriminalitet». I denne oppgavens sammenheng vil det være mest naturlig å legge politiets definisjon av begrepet til grunn, da det er denne definisjonen som er førende for sakene som anmeldes til politiet og senere ender opp i domstolen.

I denne oppgaven vil jeg altså legge politiets definisjon av hatkriminalitet til grunn, og bruke begrepene hatkriminalitet, muslimhat og muslimfiendtlige holdninger, da jeg mener disse begrepene er best beskrivende og relevante for denne oppgavens formål, spesielt når det gjelder det juridiske og strafferettslige perspektivet.

2.7 Sammenfatning

Tidligere forskning har i stor grad fokusert på hvem som utsettes for muslimhat og hatkriminalitet, hvorfor de utsettes for dette, og hvilken påvirkning dette har på de som utsettes for det som individ og del av en større gruppe. Forskningen viser at faktorer som kjønn, synlige markører og aktuelle hendelser kan påvirke i hvilken grad muslimer utsettes for hatkriminalitet. Dette er interessante perspektiver å ha med når denne oppgaven skal utforske hatkriminalitet mot muslimer i en norsk, lokal kontekst som det er forsket mindre på. Videre i oppgaven vil jeg se nærmere på forholdene mellom det globale, nasjonale og lokale når det gjelder hatkriminalitet mot muslimer. Det vil i den sammenheng være interessant å se nærmere på hvordan lokale forhold preges av transnasjonale hendelser, for eksempel «trigger-events». Forskningen er klar på at muslimfiendtlige holdninger er utbredt i det norske samfunnet, og tallene viser en økning når det gjelder anmeldt hatkriminalitet. Denne oppgaven skal videre gå i dybden på hatkriminalitetssakene som befinner seg bak disse tallene. I neste kapittel vil jeg presentere noen teoretiske perspektiver som bidrar til å belyse ulike sider av hatkriminalitet mot muslimer.

Kapittel 3: Teoretiske perspektiver

For å forstå de hatefulle ytringene muslimer utsettes for vil det være nyttig med noen teoretiske perspektiver, disse vil presenteres i dette kapittelet. Med bakgrunn i materialet, har jeg valgt ut noen teoretiske perspektiver jeg mener vil være relevante for å analysere tingrettsdommene, og for å svare på problemstilling og forskningsspørsmål. Jeg har valgt en induktiv tilnærming til materialet, og derfor har jeg vurdert det som hensiktsmessig å i stor grad benytte meg av empirinær teori, fordi jeg mener dette bidrar til å diskutere og forstå materialet. Oppgavens teoretiske grunnlag består av teoretiske perspektiver på *andregjøring*, *rasisme*, *rasialisering* og *interseksjonalitet*.

3.1 Ideen om «den andre»

Vi mennesker kategoriserer kontinuerlig andre mennesker inn i ulike grupper. Vi speiler oss selv i andre, og andre i oss selv. Når vi oppfatter noen som en del av en annen gruppe enn oss selv, skaper vi også et skille mellom det som anses som «oss» og «dem». Religionsviteren Paul Hedges beskriver dette som å danne «inn-grupper» og «ut-grupper». Disse inn- og ut-gruppene kan for eksempel basere seg på klasse, kjønn, religion eller rase. Disse kategoriene er sosiale forestillinger som er flytende og som ikke eksisterer i seg selv. De kan likevel fremstå som en statisk del av samfunnet (Hedges 2021, 19). Kulturviteren Tone Hellesund, understreker at disse kategoriene, selv om de er sosialt konstruerte, er virksomme og derfor rammer de gruppene som ansees som «uvanlige». Disse gruppene fratras ifølge Hellesund muligheten til «å gjøre vanlighet». For å ha et inkluderende samfunn, hvor alle medlemmer opplever seg selv som en del av et «vi», mener Hellesund det er viktig å oppleve sin gruppe som representert i det «vanlige» (Hellesund 2021, 363–364).

Stereotypier er våre forenklete oppfatninger og ideer om den andre. Selv om de blir fortolket individuelt er de alltid formet av sosiale og gruppebaserte strukturer (Hedges 2021, 19). «Andregjøring» er et begrep som brukes om prosessen hvor noen stereotypiseres, konstrueres som annerledes eller ikke «normal», på en måte som skaper distanse. En viktig del av stereotypiseringen av ut-gruppene er måten dens annerledeshet fra inn-gruppene presenteres (Hedges 2021, 21). Å bli andregjort handler ikke bare om å være en del av én gruppe og ikke en annen, men det handler om å bli plassert utenfor normen – eller vanligheten. Hedges beskriver det som å ha en identitet som ansees som eksotisk, rar eller farlig (Hedges 2021, 22).

Når det gjelder andregjøring er det relevant å nevne litteraturviteren Edward Saids (1935-2003) *Orientalisme* fra 1978. Said beskriver orientalisme som en måte å tenke på som baserer seg på et epistemologisk skille mellom «Orienten» og «Oksidenten».¹⁶ Dette skillet mellom øst og vest ligger til grunn for kunnskapen om Orienten og menneskene som bor der. Ifølge Said fører orientalismen til at konseptet Orienten blir forstått ut fra orientalske perspektiver, det vil si at Vestens interesser ligger til grunn (Said 2018, 11–13). På grunn av den dominerende diskursen om Orienten er ikke dette et tema som er åpent for diskusjon. Dette betyr ikke at orientalisme ensidig styrer forståelsen av Orienten, men denne diskursen har ifølge Said alltid innvirkning på begrepet Orienten (Said 2018, 13). Dette er et eksempel på andregjøring hvor inn-gruppen, eller Oksidenten, konstruerer et bilde av ut-gruppen, Orienten, som annerledes. Said hevder at den postmoderne verden med den digitale revolusjonen har bidratt til å forsterke stereotypiene som preger den vestlige verdens oppfatning av Orienten. Moderne konsepter som film, tv og medier tvinger informasjon inn i mer standardiserte og forenklete former, som igjen gir Vesten et forenklet bilde av Østen (Said 2018, 37).

Edward Said legger særlig vekt på hvordan historien har påvirket diskursen om islam. Han forklarer hvordan muslimenes erobringer etter den islamske profeten Muhammads død i 632 skapte frykt blant europeerne. Mot slutten av 1600-tallet representerte det osmanske riket en konstant trussel for den kristne sivilisasjonen langs grensene til Europa, noe som bidro til at islam ble et symbol på terror og ødeleggelse (Said 2018, 72). Etter hvert ble det en uttalt sannhet at islam representerte farlige krefter for Europa (Said 2018, 73). Etter andre verdenskrig har den «arabiske muslim» blitt en mer tydelig skikkelse i Vesten, som ifølge Said blir karikert som blodtørstig, uærlig og utspekulert. Han påpeker også at nyhetsmediene ofte formidler en underliggende trussel om Jihad, som bidrar til frykt for at muslimer vil ta over verden (Said 2018, 310–312). Said mener at det er tre faktorer som bidrar til å gjøre oppfatningen av arabere og islam til et politisk, nærmest hatsk spørsmål i moderne tid (Said 2018, 37). Dette er fordommene som finnes i Vesten mot arabere og muslimer, som også gjenspeiles historisk, konflikten mellom araberne og israelsk sionisme, og fraværet av en kulturell posisjon som det er mulig for Vesten å identifisere seg med. Det er interessant å se hvordan noen av de stereotypiske karikeringene og andregjøringen Said satt søkelys på mot slutten av 70-tallet, også gjør seg gjeldende i nyere forskning om andregjøring av muslimer.

¹⁶ «Orienten» viser til folkene som bor i Asia, Nord-Afrika og Midtøsten mens «Oksidenten» viser i hovedsak til Europa og USA (Said 2018).

Kriminologene Neil Chakraborti og Irene Zempi skriver om kjønnsdimensjonen av det de kaller «Islamophobic victimization». Noen muslimske kvinner og jenter bærer klesplagg som identifiserer dem overfor andre, som muslimer. Dette gjør ifølge Chakraborti og Zempi disse kvinnene spesielt utsatt for målrettet muslimhat. Artikkelforfatterne mener at det er en tydelig kjønnsdimensjon når det gjelder anti-muslimsk fiendtlighet i det offentlige rom (Chakraborti og Zempi 2012, 271). Chakraborti og Zempi presenterer noe de kaller «The otherization of the veil». Dette handler om at narrativet om muslimske kvinners tildekking konsentrerer seg rundt en inndeling i «oss» og «dem», som bunner i en dikotomisk oppfatning av Vesten versus islam. Denne inndelingen tar ikke hensyn til erfaringene til muslimske kvinner som dekker seg til. Muslimske kvinners tildekking har gått fra å være et symbol på religiøs identitet, til å symbolisere annerledeshet, kvinneundertrykkelse, islamistisk ekstremisme og fiendtlighet mot demokratiet. Denne andregjøringen styrker også ideen om vestlig overlegenhet (Chakraborti og Zempi 2012, 276). Chakraborti og Zempi mener at bekymringen i vestlige samfunn for at tildekte kvinner er undertrykte kamuflerer den anti-muslimske fiendtligheten som konseptet «den muslimske andre» er konstruert i lys av. De mener at dette bidrar til at vold mot muslimske kvinner som er tildekte blir legitimert, akseptert og forventet på bakgrunn av deres synlighet som muslimer i ikke-muslimske samfunn. I lys av debatten rundt muslimske kvinners tildekking i europeiske land, spesielt i Frankrike, mener artikkelforfatterne en kan stille spørsmål ved hvordan påtalemyndighetene med strafferettslige reaksjoner kan imøtekomme muslimske kvinner som offer for hatkriminalitet. Med dette som utgangspunkt mener de at det er spesielt viktig å forebygge stereotypisering og andregjøring av muslimer (Chakraborti og Zempi 2012, 281).

I møtet med materialet i denne oppgaven vil det være relevant å se nærmere på hvordan de tiltalte i sakene konstruerer en inndeling i «oss» og «dem» og dermed andregjør de fornærmede. Som nevnt innledningsvis er kategoriseringen av mennesker i ulike grupper et komplekst tema hvor faktorer som kjønn, religion, etnisk bakgrunn og hudfarge kan være kryssende kategorier i samme sak. Det er derfor relevant å se nærmere på det teoretiske verktøyet «interseksjonalitet».

3.2 Interseksjonalitet

Interseksjonalitet handler om det sammensatte samspillet mellom ulike former for sosial ulikhet. Personer som er undertrykte på noen områder, kan være privilegerte på andre. For

eksempel så kan man være undertrykt på et område, som offer for rasisme, men privilegert når det gjelder kjønn, legning og sosioøkonomisk status (Gressgård 2022, 121). Når denne oppgaven skal se på hatkriminalitet mot muslimer, vil interseksjonalitet være et relevant perspektiv-, for å utforske samspeillet mellom kjønn, hudfarge og religiøse markører.

Kjønnsforskeren Randi Gressgård understreker at interseksjonalitet innebærer en ikke-reduksjonistisk tilnærming til forskjellskategorier, ikke en additiv tilnærming hvor ulike kategorier legges sammen (Gressgård 2013, 64–65). Det vil si at en interseksjonalitetstilnærming ikke vil legge til grunn at en kvinne med muslimsk bakgrunn er dobbelt så utsatt for undertrykkelse som en mannlig muslim, men at interaksjonene mellom kategoriene kvinne og muslim ses i sammenheng med hverandre. Interseksjonalitet er ment som et teoretisk og metodologisk verktøy for å sørge for at ikke det ene sosiale problemet forsterkes mot det andre i arbeidet mot og i analysen av dette (Gressgård 2022, 121). Forskning på interseksjonalitet motiveres av å synliggjøre grupper som utsettes for flere former for sosial undertrykking samtidig, for å belyse problemet med usynliggjøring av sammensatte grupper. Ideen er at interseksjonalitet som verktøy skal avdekke det som ikke oppdages når de ulike forskjellskategoriene som rase, kjønn og klasse behandles som separate analysekategorier (Gressgård 2022, 122).

Religionsviteren Titus Hjelm, påpeker at religion i økende grad diskuteres i forbindelse med andre sosiale identitetskategorier, som kjønn, etnisitet, rase, legning og klasse. Hjelm mener spørsmålet om identiteter handler om å erkjenne at vår sosiale posisjon påvirker hvordan vi ser verden og at religionssosiologen ofte har vært blind for mange av disse perspektivene. Hjelm påpeker at «religion» innad i fagdisiplinen, historisk sett har referert til menns religion. Han mener det er viktig å i stedet vurdere erfaringene til historisk marginaliserte grupper. I likhet med Gressgård mener han at det ikke er tilstrekkelig å fokusere på identitet og posisjonalitet i seg selv, men at vi må erkjenne kompleksiteten til kryssende identiteter (Hjelm 2021, 146). Hjelm mener at utgangspunktet for dette er å erkjenne at opplevelsen av religion er ulik for menn og kvinner, men at den også er forskjellig for eksempelvis svarte kvinner og hvite kvinner. Hjelm understreker at det er avgjørende å forstå hvordan disse ulike identitetene påvirker religion og hvordan religion påvirker disse andre identitetene (Hjelm 2021, 147).

I denne oppgaven vil det være særlig relevant å se på interaksjonene mellom kategoriene religion, kjønn og hudfarge. Dette er fordi disse kategoriene delvis er synlige i materialet,

gjennom at rettsavgjørelsene i flere tilfeller gir leseren opplysninger om disse kategoriene. På grunn av hatytringparagrafens ordlyd er særlig kategoriene religion, hudfarge og etnisk opprinnelse relevante, da de er uthevet i lovens andre ledd. Som tidligere nevnt består materialet mitt både av saker som er dømt etter straffelovens § 185 annet ledd bokstav a om «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse» og bokstav b om «religion eller livssyn». Fra et interseksjonalitetsperspektiv er det interessant å se nærmere på hvordan de ulike bokstavene i paragrafen anvendes i saker hvor flere sosiale kategorier spiller inn. Videre i dette kapittelet vil jeg se nærmere på sammenhengen mellom biologiske ideer om rase og religion.

3.3 Rasisme uten raser

Når det gjelder kategorisering av mennesker er også rase en sosialt konstruert kategori og ikke en rasjonell vitenskapelig biologisk inndeling. Hudfarge, som ofte er markøren for rase når det gjelder mennesker, handler om mengden melanin i huden og viser ingen fundamental forskjell mellom mennesker. Samtidig er vårt genetiske materiale grundig sammenblandet på grunn av at mennesker gjennom historien har flyttet på seg og fått barn med andre på tvers av landegrenser og kontinenter (Hedges 2021, 84; Iversen 2022, 2015). Sindre Bangstad påpeker at ideen om at rasisme har hatt en lineær utvikling fra å handle om biologiske forskjeller, eller rase, historisk sett, til å handle om kultur og religion i samtiden er en forenkling og misoppfatning (Bangstad 2017, 235). Bangstad viser til at det selv i dagens Norge eksisterer en oppfatning om at noe kan karakteriseres som rasisme kun om det klart henviser til rase i biologisk forstand. Han viser til at vi nettopp finner eksempler på dette i norsk rettspraksis, hvor terskelen for å dømme offentlige ytringer som rasistiske i ulike rettsinstanser i stor grad kan knyttes til henvisninger til rase i biologisk forstand (Bangstad 2017, 236).

Det er ingen tvil om at rasebegrepet har en brokete fortid. Fra begynnelsen av 1980-tallet har begrepene «nyrasisme» og «kulturell rasisme» vokst frem som et alternativ til den tradisjonelle biologiske forståelsen av rasismebegrepet (Bangstad 2017, 234). Disse begrepene er ifølge Bangstad ikke en ny måte å definere rasisme på. Han viser til at etterkommere av jøder og muslimer etter gjenerobringen av den iberiske halvøy i 1492, ble betraktet med grunnleggende mistenksomhet fra de katolske myndighetene, kirken og befolkningen i århundrene som fulgte. Med bakgrunn i denne mistenksomheten utviklet det seg en forestilling om «blodets renhet», som viser en underliggende tanke om at muslimsk og jødisk identitet var biologisk nedarvet

(Bangstad 2017, 235). Denne forestillingen om at religiøs identitet er noe nedarvet eller uforanderlig er sentral når det gjelder den «nye» forståelsen av rasismebegrepet.

3.3.1 Kulturell rasisme/nyrasisme

Som nevnt vokste det utover 1980-tallet frem en etter hvert omfattende akademisk litteratur om det som karakteriseres som «kulturell rasisme» eller «nyrasisme». Ideen var at det skjedde et skifte i den politiske retorikken om innvandrere og minoriteter i Europa hvor fokuset på hudfarge og biologi som stod sentralt i retorikken til rasister og nynazister erstattes av et fokus på kultur og/eller religion som markøren for deres annerledeshet og underordnethet (Bangstad 2014, 23). Norske antropologer har funnet at rasisme basert på biologiske karakteristikk synes å ha gått ned siden 1980- og 90-tallet, samtidig som at rasismen i økende grad handler om kulturelle karakteristikk. Bangstad understreker imidlertid at dette ikke betyr at den biologiske rasetenkningen er død. Bangstad viser til at blant annet domfellelser etter straffelovens § 185 viser at den biologiske rasetenkningen fortsatt preger vår forståelse av rasisme. Bangstad påpeker at forestillingen om raser virker til å være så dypt forankret i populære forestillinger og forståelser, at det ikke vil forsvinne fra de folkelige forestillingsverdenene med det første (Bangstad 2017, 247).

Bangstad har en bred definisjon av rasisme som både inkluderer religion og kultur. Han definerer rasisme som:

En generalisering i form av at mennesker tillegges bestemte egenskaper på bakgrunn av sin tilhørighet i en bestemt gruppe, og at disse egenskapene defineres som så negative at de utgjør et argument for å holde medlemmer av gruppen på avstand, ekskludere dem, og om mulig aktivt diskriminere dem. En slik negativ generalisering og underordning av mennesker kan kalles rasisme, uavhengig av om den begrunnes med folks hudfarge, religion, språk eller kultur (Bangstad 2017, 234).

Bangstads definisjon viser tydelig til inn-gruppers andregjøring av ut-grupper gjennom stereotypisering som diskutert tidligere i dette kapittelet. Det er også interessant å merke seg at Bangstad mener at slike handlinger kan kalles rasisme, uavhengig om det handler om hudfarge, religion, kultur eller språk. Dette er en relativt bred definisjon sammenlignet med mer tradisjonelle forståelser av begrepet. Samtidig påpeker religionssosiologen Lars Laird Iversen at de fleste rasismedefinisjoner inkluderer religion og kultur, og at dette ikke er noe nytt.

Dermed mener han at begrepet nyrasisme ikke er meningsfullt da det henviser til at det finnes en eldre form for rasisme, som her henviser til den biologiske rasismen. Iversen påpeker at de kulturelle og religiøse aspektene ved rasisme er en del av rasismebegrepets opphav (Iversen 2022, 207).

En kobling mellom de gamle biologiske forestillingene om rase og den nye rasismen er at utseendet fortsatt spiller en rolle, spesielt når det handler om religion (Iversen 2022, 213). Dette viser seg i at personer med et utseende som tilsier at de har bakgrunn fra for eksempel Midtøsten blir utsatt for antimuslimske handlinger og ytringer uavhengig om deres religiøse bakgrunn faktisk er muslim. Ideen om biologisk rase kan altså også knyttes til den kulturelle eller religiøse rasismen (Iversen 2022, 214). Iversen deler kritiske ytringer rettet mot religion i tre; saklig religionskritikk, frykt for religiøse grupper og uttalelser som rasialiserer religiøse grupper. Selv om saklig religionskritikk i utgangspunktet ikke er rasistisk, kan det også være en måte å essensialisere religiøse grupper, og samtidig påberope seg retten til saklig kritikk. Iversen mener kategorien «frykt for religiøse grupper» ikke er rasistisk i seg selv, samtidig som at uttalelser som rasialiserer religiøse grupper gjerne skjer mer bevisst. Når det gjelder denne formen for kritiske ytringer viser det seg gjerne at de samme gruppene flytter fokus fra de biologiske rasistiske ideene til å være opptatt av og bekymret for kulturell ulikhet (Iversen 2022, 213). Iversen understreker at religionsbaserte fordommer også kan kalles rasistiske når de ikke har koblinger til biologiske raseideer eller utseende. Når en religion og de religiøse tradisjonene beskrives som noe ensrettet og uforanderlig, og de religiøse menneskene dermed blir fratatt all form for individualitet, mener Iversen det kan kalles rasistisk. Et eksempel på dette er forestillingen om at det ikke finnes moderate muslimer, men at alle muslimer er fundamentalister. Slik essensialisering og generalisering mener Iversen bør kalles rasistisk (Iversen 2022, 214).

Rasismebegrepet handler altså om mer enn bare biologi og hudfarge. Religion har vært og er en del av begrepet, og som Bangstad viser var det allerede på 1400-tallet en forestilling om en nedarvet religiøs identitet. Som Iversen påpeker, kan religiøse grupper rasialiseres. Begrepet rasialisering, som blant annet kan brukes om prosessen hvor religion oppfattes som noe nedarvet og iboende er et nyttig perspektiv for analysen i denne oppgaven.

3.4 Rasialisering

Da temaet for denne oppgaven er hatkriminalitet og religion vil det være relevant å se på hvordan religion «rasialiseres». Sosiologen Prisca Bruno Massao forklarer begrepet rasialisering som: «rasialisering er en prosess der rasetenkning bevisst eller ubevisst blir brukt til å klassifisere individer eller grupper basert på deres ‘antatte etnisitet’» (Massao 2022, 107). Rasialiseringprosesser er et eksempel på hvordan mennesker kategoriseres i grupper, som rangeres etter bestemte egenskaper som blir tillagt gruppen på bakgrunn av deres fysiske eller kulturelle særtrekk. Disse egenskapene blir tillagt gruppen som helhet og blir sett på som iboende for gruppens medlemmer. Kulturelle trekk og arv brukes her for å legitimere ulikhet mellom grupper, og dermed andregjøre disse gruppene. Kategorier som religion, etnisitet, kultur eller hudfarge kan brukes til å konstruere disse forestillingene om at det finnes et «oss» og «de andre» (Massao 2022, 107). Disse forestillingene kan igjen brukes til å legitimere diskriminering. Rasialisering skjer alltid i møte mellom en majoritet med definisjonsmakt og en minoritet som blir rasialisert (Massao 2022, 108). Synlige markører som viker fra normen i et samfunn, som for eksempel hudfarge, navn eller klesplagg, kan føre til at minoriteter blir møtt med skepsis og stadig blir kontrollert for å validere at de hører til i samfunnet, noe hvite medborgere slipper. Minoritetenes kultur blir dermed karakterisert som upassende for majoritetskulturen, og dermed rasialisert (Massao 2022, 112).

I denne oppgaven skal jeg se nærmere på hvordan religion blir rasialisert. Sosiologene Steve Garner og Saher Selod mener rasialisering er et nyttig begrep for å forstå muslimhat som en form for rasisme. Muslimer har historisk sett vært en av de religiøse gruppene som har opplevd rasisme basert på religiøs tilhørighet. At det muslimer utsettes for er rasisme kan en vise ved å anvende rasialisering som analytisk verktøy (Garner og Selod 2015, 17). Garner og Selod understreker at rasialisering av muslimer må forstås i forhold til erfaringer knyttet til kjønn, andre religioner, etnisitet, kultur og sosiale klasser. Rasialisering av muslimer oppstår ikke isolert, men også med referanse til andre deler av kulturen. Rasialisering som begrep bidrar til å fange opp og forstå hvordan dette fungerer i ulike sammenhenger (Garner og Selod 2015, 15). Iversen påpeker på sin side at kristendommen også kan bli kulturalisert, og dermed potensielt rasialisert. Han understreker at dette ikke er andregjøring når det utføres av majoriteten, men «vi-gjøring». Dette skjer ofte som en kontrast til islam, og er dermed et eksempel på det å konstruere et «oss» i motsetning til «de andre» (Iversen 2022, 217).

3.4.1 Rasialisering av religion

Religionsviteren Malory Nye utforsker interseksjonalitet med utgangspunkt i kategoriene rase og religion. Han beskriver kategoriene rase og religion som i stor grad overlappende når det gjelder muslimer, og viser blant annet til eksempler fra USA hvor sikher utsettes for terrorangrep på grunn av antakelser om at de er muslimer basert på deres etniske bakgrunn. Nye mener at dette viser en betydelig overlapp i forståelsen av religiøse og rasemessige forskjeller. Mangelen på oppmerksomhet rundt den faktiske religiøse tilhørigheten til ofrene, som sikher, indikerer at det viktigste problemet er rasialiseringen av ofrene, som mørkhudede muslimer. En person med asiatisk eller indisk bakgrunn er i dette tilfellet per definisjon en muslim, selv om hen ikke er det. Nye mener dette er et eksempel på rasialisering av religion der kategorien muslimer blir ansett som en rase (Nye 2019, 211). Nye påpeker at religion ofte blir brukt som en markør for rase, i stedet for som separate kategorier, og det blir derfor misvisende å se religionskategorien som utelukkende basert på spørsmål om tro og teologi (Nye 2019, 213).

Nyes utgangspunkt er en antagelse om at kategoriene rase og kjønn er grunnleggende for analysen av kultur og samfunn, ettersom begge kategoriene sammen med seksualitet, funksjonsevne og religion, er en del av virkeligheten folk lever i. Ifølge Nye er spørsmål om rase og kjønn viktige for å forstå vestlige moderne kulturer. Disse to kategoriene har gjennom historien vært, og fortsetter å være sentrale maktkategorier (Nye 2019, 214). Nye mener at kategoriene rase og religion henger svært tett sammen, blant annet med utgangspunkt i deres felles opprinnelse som forskjellskategorier. Under den europeiske politiske ekspansjonen på slutten av det femtende århundre var kategoriene religion og rase en del av prosessen med å definere visse grupper som «den andre». Religion og rase som forskjellskategorier ble brukt til å definere bestemte grupper som subjekter for underkastelse og utnyttelse. Kolonimaktene prøvde gjennom sin politiske ekspansjon å forstå hvordan de var like eller ulike menneskene de møtte, som ble undersåtter av deres imperier. Ideer om rase og religion ble brukt og utviklet i denne prosessen (Nye 2019, 217).

Nye understreker at kategorien religion handler om mye mer enn tro. Om en sikh, jøde eller muslim som bærer religiøse plagg blir angrepet mener Nye at religionskategorien handler om hvem offeret oppfattes som å være, og at dette dermed er et eksempel på rasialisering (Nye 2019, 230). Nye beskriver religion som nærmest en underkategori av rase som det er vanskelig å skille fra hverandre. På den ene siden henger religion og rase som kategorier i mange tilfeller tett sammen slik Nye påpeker, men religion fungerer ikke nødvendigvis alltid som en

underkategori av rase. Rase kan også fungere som en markør for religion, altså kan rase også religioniseres. Sosiologene Anders Vassenden og Mette Andersson, viser hvordan mørk hudfarge fungerer som et symbol på at man er muslim, samtidig som at hvit hudfarge symboliserer at man er sekulær, blant et utvalg kristen og muslimsk ungdom i Oslo (Vassenden og Andersson 2011, 583– 584). Perspektiver på rasialisering av religion, og religionisering av hudfarge kan være nyttige når det gjelder hatkriminalitet. Om man skal forstå bakgrunnen for at noen blir utsatt for hatkriminalitet kan det for eksempel være vanskelig å skille mellom for eksempel hudfarge, religion og kjønn som kategorier. Dermed vil det i denne oppgaven være interessant å ta utgangspunkt i et interseksjonalitetsperspektiv for å se på samspillet mellom disse kategoriene i stedet for å utforske dem separat.

Religionshistorikeren Cora Alexa Døving har analysert et datasett fra HL-senterets holdningsundersøkelse fra 2012. Gjennom kvalitativ analyse av svarene fra denne undersøkelsen finner Døving det hun omtaler som rasialisering av muslimer (Døving 2015, 63). Svarene på undersøkelsen beskriver ifølge Døving hvem som ikke hører til i det norske samfunnet og hvorfor. Hvorfor, er her et tydelig eksempel på å definere en hel gruppe mennesker som underordnede på grunn av deres væremåte (Døving 2015, 73). Materialet viser ikke noen klare referanser til etnisitet eller hudfarge, derfor baserer funnene seg i utgangspunktet på oppfatninger om muslimer på bakgrunn av deres religiøse tilhørighet (Døving 2015, 74).

Døving deler funnene fra analysen i kategoriene kvinner og religion, terrorisme og at muslimer krever for mye og ikke vil føye seg etter det norske systemet (Døving 2015, 68–70). Døving finner i sin analyse at det er en bred oppfatning om at islam står i motsetning til vestlige verdier når det gjelder kvinners rettigheter. Noen av svarene går ut på at kvinner undertrykkes, at muslimer har et dårlig kvinnesyn, og at kvinner utsettes for vold, undertrykkelse og voldtekt av mannlige muslimer. Døving mener at svarene fra undersøkelsen viser at muslimer i stor grad forstås som menn, mens kvinner forstås som offer for det (Døving 2015, 69). Svarene fra undersøkelsen som handler om terrorisme og radikal islam virker til å være mer nyanserte, og mange av respondentene viser kunnskap om forskjeller mellom radikale og andre former for islam. Samtidig viser også noen av svarene generaliseringer som at det er et likhetstegn mellom muslimer og terrorister. Døving finner at omtrent en femtedel av svarene fra undersøkelsen referer til kriminalitet, og at mange av svarene fremhever en uvilje blant muslimer mot å integreres i det norske samfunnet, og en motvilje mot demokratiet. Eksempler på dette handler

om utnyttelse av velferdsgoder, at islam er antidemokratisk og at muslimer får spesialbehandling av myndighetene (Døving 2015, 70).

Religionsviteren Therese Marie Ignacio Bjørnås, mener rasialisering av muslimer er utbredt i Norge. Hun peker på at muslimske kvinner typisk blir fremstilt som ofre for den muslimske mannen som undertrykker dem gjennom den koranske doktrinen (Bjørnås 2015, 79). Bjørnås hevder at mange nordmenn forbinder muslimske gutter med gjengkriminalitet og motvilje til integrering, mens muslimske menn blir oppfattet som hyperseksuelle, kvinnefiendtlige og tilbøyelige til vold og overgrep. Samtidig mener hun muslimske jenter anses som ofre for kjønnslemlestelse som blir tvunget til å dekke seg til og til å gifte seg unge. I et politisk klima preget av etterspillet etter terrorangrepet 9/11, hevder Bjørnås politikere på høyresiden har gitt disse stereotypiene nytt liv. Hun mener nordmenn har vendt seg til konspirasjonsteorien om et kommende «Eurabia», hvor muslimer er i ferd med å ta over Europa med sharia-lovgivning (Bjørnås 2015, 80). Bjørnås trekker frem at muslimer i Norge rasialiseres gjennom at hijaben har blitt et symbol på kvinneundertrykkelse, og at feministisk terminologi brukes for å rettferdiggjøre forbud mot tildekking for å redde muslimske kvinner fra en undertrykkende kleskode som gjenspeiler en patriarkalsk samfunnsorden. Bjørnås mener dette kommer særlig frem i den politiske debatten om tildekking av kvinner i islam, hvor motargumentet er at kvinner utsettes for tvang og at tildekking av kvinner er kvinneundertrykkende (Bjørnås 2015, 82).

Begrepet rasialisering kan altså være nyttig både for å analysere og forstå de hatefulle ytringene mot muslimer som skal undersøkes i denne oppgaven. I sin analyse av HL-undersøkelsen, viser Døving til at hun ble overrasket over holdningene til islam og muslimer i en så bred del av den norske befolkningen. Hun mener likevel at dette kan ha sammenheng med at det benyttes en retorikk som bygger på frihet og verdikamp, og som pakker inn budskapet for å unngå rasismeanklager (Døving 2015, 74). Samtidig mener Bjørnås at rasialisering av muslimer er utbredt i den norske diskursen, og at dette i stor grad henger sammen med den politiske debatten om tildekking av kvinner i islam. Dette er særlig relevant for forskningsspørsmålet som handler om hvordan de tiltalte forklarer og legitimerer sine ytringer.

3.5 Sammenfatning

Det teoretiske grunnlaget for analysen består av perspektiver på andregjøring, interseksjonalitet, rasisme og rasialisering. Fordi oppgaven har et induktivt utgangspunkt, har

jeg i hovedsak valgt å vektlegge empirinær teori. I møtet med de hatefulle ytringene jeg skal analysere i denne oppgaven er andregjøring et nyttig utgangspunkt for å avdekke hvordan de tiltalte konstruerer et skille mellom seg og de fornærmede, som kategoriseres som «annerledes». Interseksjonalitet er også et nyttig verktøy for å avdekke komplekse kryssende kategorier som kjønn, religion, hudfarge og etnisk bakgrunn. Å avdekke interaksjonene mellom disse kategoriene vil kunne bidra til en mer kompleks og nyansert forståelse for fenomenet hatkriminalitet. I denne sammenheng vil også rasialisering som analytisk verktøy kunne bidra til å forstå muslimhat som en form for rasisme, og til å se sammenhengene mellom den religiøse rasismen og den mer tradisjonelle biologisk forankrede rasismen. I neste kapittel vil jeg beskrive arbeidet med analysen av tingrettsdommene, gjennom å redegjøre for valg av tematisk analyse som metode, analyseprosessen og innsamling av data.

Kapittel 4: Metode

Denne masteroppgaven er en kvalitativ studie av rettsavgjørelser fra Hordaland tingrett, som omhandler hatkriminalitet. Når det gjelder metodevalg har jeg valgt tematisk analyse fordi den tilbyr en fleksibel og induktiv tilnærming som lar seg kombinere med ulike teoretiske perspektiver. I den sammenheng vil dette kapitlet i stor grad bygge på psykologene Virginia Braun og Victoria Clarkes fremstilling av tematisk analyse i seks steg, samt sosiologen Aksel Tjoras stegvise deduktiv-induktiv modell.

4.1 Metodevalg

Selv om dette prosjektet undersøker det vi kan kalle dødt materiale, bestående av rettsavgjørelser tilknyttet hatkriminalitet, er hatkriminalitet et levende felt som er i kontinuerlig endring. Hatkriminalitet som fenomen berører en rekke fagfelt som jus, kriminologi, sosiologi og i dette tilfellet religionsvitenskap, samtidig som det også i stor grad har blitt et samfunnsaktuelt og politisk tema. Kvalitativ forskning bygger på forutsetningen om at virkeligheten er kompleks, foranderlig og konstruert av individet, samt at kunnskap konstrueres i møtet mellom forsker og forskningsdeltaker (Nilsen 2012, 25). Jeg har valgt å benytte meg av et kvalitativt forskningsdesign ettersom dette prosjektet skal utforske hatkriminalitet mot muslimer som et sosialt og dynamisk fenomen.

Tematisk analyse er en av de mest populære analysestrategiene innen kvalitativ analyse. Det er uenighet rundt hvorvidt tematisk analyse kan fungere som en selvstendig metode da den er kritisert for å være dårlig avgrenset. Som metode er også tematisk analyse lite anerkjent på grunn av manglende enighet rundt hva tematisk analyse egentlig er og hvordan det skal gjennomføres. Tematisk analyse anses derfor ofte som et verktøy som kan brukes innenfor andre metoder, heller enn en metode i seg selv (Braun og Clarke 2006, 79; Bryman 2012, 581). I artikkelen *Using thematic analysis in psychology* fra 2006 lanserer Virginia Braun og Victoria Clarke, tematisk analyse som en selvstendig metode. Målet med artikkelen er å presentere klare og konsise retningslinjer for metoden, samtidig som de ikke ønsker å begrense fleksibiliteten som er metodens store fortrinn (Braun og Clarke 2006, 78). I likhet med metoden «innholdsanalyse», omfatter «tematisk analyse» at man oppsøker underliggende temaer i materialet som analyseres. Til tross for at det er uenighet rundt hvorvidt tematisk analyse kan kalles en selvstendig metode, har jeg valgt å bruke tematisk analyse som metode i dette prosjektet, basert på Braun og Clarkes beskrivelse av den.

4.1.1 Tematisk analyse

Tematisk analyse som metode tilbyr som nevnt stor fleksibilitet når det gjelder teoretiske tilnærminger og perspektiver. Målet med prosjektet er å la det empiriske materialet være mest mulig styrende for prosjektets retning gjennom en induktiv tilnærming. På bakgrunn av dette, i tillegg til prosjektets størrelse, er tematisk analyse en egnet metode. Tematisk analyse som metode tilbyr både en teoretisk og epistemologisk fleksibilitet, samtidig som det er et nyttig forskningsverktøy som potensielt kan gi en detaljert og kompleks beretning om materialet (Braun og Clarke 2006, 78).

Tematisk analyse er en metode for å identifisere, analysere og rapportere mønster, eller tema, innenfor et gitt datamateriale. Metoden bidrar til å organisere og beskrive materialet i rik detalj, samtidig som metoden kan bidra til å tolke ulike aspekter ved forskningstemaet (Braun og Clarke 2006, 79). Gjennom å gruppere koder i ulike temaer eller kategorier organiseres materialet, samtidig som man identifiserer nye sammenhenger. Temaene vil deretter til sammen utgjøre svaret på problemstillingen og forskningsspørsmålene (Johannessen, Rafoss og Rasmussen 2018, 280). Tematisk analyse krever ikke at forskningsspørsmål eller problemstilling er klare på forhånd, da disse kan vokse frem av materialet gjennom kodingen (Braun og Clarke 2006, 79). Dette åpner etter min mening opp for en større mulighet til å gå inn i materialet med en grunnleggende nysgjerrighet, heller enn å lete etter forhåndsbestemte funn. Når jeg i dette prosjektet har jobbet med et materiale som i første omgang er juridisk, og dermed kommer i berøring med et fagfelt jeg ikke er kjent med fra før, fungerte denne metoden som et godt verktøy for å nærme seg dette ukjente. I tillegg erfarte jeg at den grundige, systematiske og åpne tilnærmingen til materialet bidro til å forhindre at viktige funn ble oversett.

Braun og Clarke skiller mellom det de kaller teoretisk tematisk analyse og induktiv tematisk analyse. I den teoretiske tematiske analysen kodes materialet med bakgrunn i en spesifikk problemstilling og dermed en forhåndsbestemt koderamme. I den induktive tilnærmingen koder man materialet uten å presse det inn i en allerede eksisterende koderamme, eller forskerens analytiske forforståelser. Denne formen for analyse er empiridrevet, og den spesifikke problemstillingen vokser ut fra kodingen. Dette betyr ikke at man som forsker ikke har med seg en teoretisk og epistemologisk forforståelse (Braun og Clarke 2006, 84), men at man åpner for andre funn i materialet enn det man forventer på forhånd. Jeg gikk inn i materialet, uten en

forhåndsdefinert problemstilling, men med et mål om å undersøke hatkriminalitet mot muslimer. Prosjektet har dermed tatt retning i møte med materialet, og problemstilling og forskningsspørsmål har vokst ut av dette. Samtidig har prosessen vært styrt av at dette er en masteroppgave i religionsvitenskap, som selvsagt har lagt føringer for hvordan jeg har lest materialet, og hva jeg har vært spesielt interessert i.

Braun og Clarke presenterer en stegvis analysemodell for tematisk analyse med seks steg eller faser som jeg i dette prosjektet har forsøkt å følge tilnærmet slik de er beskrevet. De seks fasene er; 1) å lese gjennom materialet i sin helhet og markere/notere i margen, 2) generere de første kodene, 3) sortere koder i potensielle kategorier, 4) gjennomgang av koder og potensielle kategorier, 5) definere og videreutvikle fra kategorier til tema, 6) produsere rapport med bakgrunn i temaene (Braun og Clarke 2006, 87–93). Prosessen starter ved første gjennomlesning av materialet hvor man ser etter mønster og avsluttes med å skrive ut meningsinnholdet i temaene fra materialet (Braun og Clarke 2006, 86). Disse stegene vil bli beskrevet nærmere i delkapittelet om analyse, etter en gjennomgang av hva som utgjør materialet i dette prosjektet.

4.2 Materialet

En del av det første steget ved et forskningsprosjekt er å få oversikt over empirien som finnes tilknyttet fenomenet man ønsker å studere (Asdal og Reinertsen 2020, 157). I dette prosjektet er fenomenet det forskes på hatkriminalitet mot muslimer i Bergensområdet, dermed valgte jeg i utgangspunktet å fokusere på politisaker som empirisk materiale. I første omgang sendte jeg en forespørsel til Vest politidistrikt om statistikk over anmeldt hatkriminalitet i kategorien «rase, etnisk tilhørighet og religion» for å få en oversikt over antall saker. Statistikken jeg fikk tilsendt viste at det dreide seg om totalt 174 saker i perioden 2017–2021.¹⁷ Disse sakene viste seg imidlertid å være svært utfordrende å få innsyn i, i tillegg til at de førte med seg en del forskningsetiske og personvernmessige utfordringer. Etter samtaler med personvernombud ved UiB og veileder, besluttet jeg derfor å heller se på tingrettsdommer, da det i utgangspunktet er offentlig innsynsrett i disse. De er dermed enklere å få innsyn i enn politisaker. Samtidig er politiets dokumenter taushetsbelagt informasjon. For å få tilgang til denne må man søke om unntak fra taushetsplikten, dette gjelder ikke tingrettsdommer.

¹⁷ Se vedlegg 2: Hatkrimstatistikk Vest politidistrikt.

4.2.1 Tingrettsdommer som dokumenter

I denne sammenheng er en dom et dokument som beskriver avgjørelsen i en straffesak, altså om tiltalte frifinnes eller dømmes for den kriminelle handlingen hen står tiltalt for. Et slikt dokument inneholder både beskrivelser av det faktum som retten anser som bevist, gjennom vitneutsagn og tiltaltes forklaringer, juridiske vurderinger om hvorvidt denne handlingen er brudd på straffeloven eller ikke, samt vurderinger av straffeutmåling. Dokumenter kan sees på som en handling og som noe relasjonelt, fordi det dokumenterer noe og står i tilknytning til noe utenfor en selv (Asdal og Reinertsen 2020, 15). I denne sammenheng kan man si at dommene dokumenterer utfallet av en rettssak. Dokumentene som materiale gir informasjon som må sees i en kontekst. Dokumentene er konstruert på et bestemt sted, til en bestemt tid og med et bestemt formål (Tjora 2017, 183). Dette må tas i betraktning når dommene settes under lupen i analysen. Sosiologen Aksel Tjora presiserer at analyse av dokumenter både handler om å forstå virkeligheten ut fra dokumentene og å forstå hvordan dokumentene former virkeligheten og vår forståelse av den (Tjora 2017, 183). De skriftlige dommene er viktige dokumenter, både fordi de gir innsikt i hvordan loven forvaltes i praksis, og fordi de åpner for å etterprøve dette. Slik som Tjora beskriver, kan også dommene som dokumenter påvirke vår forståelse av hatkriminalitet som fenomen.

Når det gjelder innsyn i dommer i straffesaker har en i utgangspunktet rett til innsyn i disse så lenge følgende krav er oppfylt; en kan vise til en bestemt sak, dommen er ikke eldre enn fem år, dommen har ingen begrensninger når det gjelder offentlig gjengivelse. For å vise til en bestemt sak må man ha tilgang til saksnummeret i den konkrete saken (Domstol 2022). Tjenesten Lovdata pro publiserer også utvalgte rettsavgjørelser, men det er ikke noen automatikk i opplastningen av dommer til denne siden, dermed er det ikke alle dommer som vil være tilgjengelige gjennom denne tjenesten.

4.2.2 Innsamling av data

For å få innsyn i dommene fra Hordaland tingrett måtte jeg som nevnt ha saksnummer i de konkrete sakene. I og med at jeg hverken hadde disse saksnumrene, eller visste hvor mange dommer det dreide seg om kontaktet jeg [domstoladministrasjonen](#). I utgangspunktet hadde jeg et ønske om å se på dommer som omhandlet hatkriminalitet på tvers av ulike straffebestemmelser, men arkivet domstoladministrasjonen henter ut saker fra baserer seg på politiets straffesakskoder (strasakkoder). Det viste seg derfor at det ikke er mulig å hente ut

saker basert på bestemte lovparagrafer eller underliggende referanser. Det finnes heller ikke en egen kode for hatkriminalitet generelt. Saksnumrene jeg fikk tilsendt er i stedet knyttet til saker som er registrert på strasakkodene; «hatefulle ytringer- religion, livssyn» og «hatefulle ytringer-hudfarge, nasjonal/etnisk opprinnelse».

Jeg fikk tilsendt 18 saksnummer¹⁸ tilknyttet strasakkodene. Jeg ba også om å få tilsendt saksnummer tilknyttet strasakkodene for diskriminering, men det fantes ingen dommer i den aktuelle tidsperioden, registrert med disse strasakkodene. Utover strasakkodene tilknyttet hatefulle ytringer og diskriminering finnes det ingen egne strasakkoder som knytter øvrige straffebestemmelser til hatkriminalitet. For å komme med et eksempel vil det si at hvis jeg i tillegg ønsket å se på hatkriminalitet knyttet til straffebestemmelsen om vold, måtte jeg ha bedt om innsyn i alle dommer tilknyttet straffebestemmelsen om vold. For det første ville det ha blitt et for stort sorteringsarbeid for størrelsen på dette prosjektet, for det andre er det etter min erfaring liten sannsynlighet for at jeg ville få tilsendt alle saksnumrene til disse dommene.

Jeg sendte en forespørsel om innsyn i de 18 sakene jeg fikk av domstoladministrasjonen til tingretten, og fikk innsyn i samtlige saker. Én av sakene viste seg å være feilkodet, så innsynet resulterte i 17 saker. For å forsøke å fange opp saker som omhandlet andre straffebestemmelser enn § 185 om hatefulle ytringer gjennomførte jeg i tillegg et søk på lovdata. Søket ble gjennomført på [Lovdata pro](#). Her har de en egen oversikt over rettsavgjørelser hvor man kan gjennomføre avanserte søk. Søket ble gjennomført i databasen «Tingretter- straff». Jeg avgrenset søket til å gjelde perioden 2015–2022, og la til søkeordene «hatkriminalitet», «hatkrim», «muslim», «islam», «religion», «hijab». Søket skal da gi treff på saker som innehar ett eller flere av disse søkeordene, i tillegg til synonymer. Dette søket ga i overkant av 50 treff, hvorav seks av sakene var fra Hordaland tingrett. Halvparten av disse dommene var allerede en del av materialet mitt og to av dem var ikke relevante da den ene ikke dreide seg om hatkriminalitet og den andre var tilknyttet kjønnsidentitet. Én av dommene var derimot relevant, og jeg valgte derfor å legge denne dommen til i materialet mitt.

4.2.3 Primært utvalg

Materialet i oppgaven består dermed av 18 tingrettsdommer fra Hordaland tingrett. 17 av dommene kom til gjennom innsyn fra domstoladministrasjonen og Hordaland tingrett, mens

¹⁸ Se vedlegg 1: Saksnummer tingrettsdommer.

den siste kom til gjennom søk på lovdata pro. Det er stor variasjon når det gjelder antall sider i dommene, den korteste er i underkant av 6 sider og den lengste er 33 sider. Materialet består totalt sett av 224 sider.

Den første tidsmessige avgrensningen jeg gjorde var dommer fra perioden 2017–2021. Denne avgrensningen ble gjort med bakgrunn i at jeg ville ha dommer fra så tett opp til nåtiden som mulig, samtidig som at en femårsperiode virket overkommelig for størrelsen på dette prosjektet. Etter at jeg leste meg opp på feltet hatkriminalitet, fant jeg ut at det i 2015 trådte i kraft en ny straffelov, som blant annet innførte endringer når det gjelder nettopp hatkriminalitet. Jeg valgte derfor å utvide perioden til 2015–2021. I tillegg har jeg valgt å ta med saken jeg fant gjennom søket på lovdata som er fra 2022. I utgangspunktet utelukket jeg saker fra 2022 fordi prosessen med å få innsyn i saker fra domstolen var tidkrevende. For å ha med saker fra 2022 som en del av materialet måtte jeg ha søkt om innsyn på nytt tidlig i 2023, som ville vært for nært prosjektets slutt. Siden den aktuelle saken fra 2022 ligger tilgjengelig på lovdata valgte jeg likevel å ta med denne.

For å belyse antallet hatkrimsaker som ender opp i domstolen etter å ha blitt anmeldt har jeg laget en tabell. Denne tabellen inneholder politisaker fra 2017–2021, da det er den statistikken jeg har fått tilsendt av politiet. Jeg har også plukket ut de sakene som er tilknyttet strasakkodene for hatefulle ytringer, da det er disse dommene handler om. Av de totalt 174 hatkrimsakene registrert hos politiet i perioden, er altså 50 tilknyttet straffebestemmelsen om hatefulle ytringer.

År	Anmeldte hatkrimsaker Vest politidistrikt, hatefulle ytringer	Tingrettsdommer Hordaland tingrett, hatefulle ytringer
2017	5	5
2018	2	2
2019	17	5
2020	15	1
2021	11	2
Totalt	50	15

Tabell 1: Oversikt over anmeldte hatytringssaker Vest politidistrikt, og tingrettsdommer Hordaland tingrett

I tillegg til dommene som er inkludert i denne tabellen, består materialet mitt av to dommer fra 2016 og én fra 2022. Å føre statistikk over anmeldte hatkriminaliteter og rettsavgjørelser er utfordrende. En bakgrunn for dette er at det ofte tar tid før anmeldte saker ender opp i domstolen. Først skal saken etterforskes, deretter tas det ut tiltale, og til slutt finner en rettssak sted. Det kan derfor hende at en sak som anmeldes i 2017, ikke ender i domstolen før i 2018. Dette vil derfor påvirke statistikken. Et annet aspekt er at det gjennom politiets etterforskning er kommet frem at de aktuelle sakene handler om hatkriminalitet, selv om de først kanskje ikke er anmeldt, oppfattet eller registrert som dette. Vi ser også at det er en kraftig økning i anmeldte saker fra 2019, men at antallet dommer holder seg stabilt innenfor samme periode. På grunn av mangelfull statistikk og rapportering er det imidlertid vanskelig å si om dette handler om at sakene gjennom etterforskning viste seg å ikke handle om hatkriminalitet, eller om de ble henlagt på bakgrunn av bevisets stilling. Det lave antallet rettsavgjørelser i 2020 er sannsynligvis tilknyttet koronapandemien, da restriksjonene gjorde det utfordrende å gjennomføre fysiske rettssaker. I tillegg viser statistikken fra Vest politidistrikt at det i perioden 2017–2021 var registrert 124 hatkriminaliteter som gjaldt andre straffebestemmelser enn § 185 om hatefulle ytringer. Det har ikke lyktes meg å finne frem til dommer som viser til hatkriminalitet gjennom andre straffebestemmelser enn § 185.

Når det gjelder avgrensning av materialet i henhold til sted, skal dette prosjektet i utgangspunktet være en studie med Bergen som case. Tingretten som er brukt i denne sammenheng favner imidlertid over saker fra hele det gamle fylket Hordaland. Det er ikke alle dommene i materialet som beskriver hendelser som har funnet sted i Bergen. Jeg har likevel valgt å ta disse sakene med fordi Bergen kommune er en sentrumskommune hvor mange av innbyggerne i nabokommunene har en tilknytning til Bergen, enten gjennom arbeidsplass, fritidsaktiviteter eller utdanning. Alle sakene som utgjør materialet er fra Bergen eller nærliggende kommuner, og der er derfor hensiktsmessig å beskrive materialet som saker fra Bergensområdet.

Utgangspunktet for dette prosjektet er at jeg skal undersøke hatkriminalitet mot muslimer som gruppe. Jeg har likevel valgt å inkludere dommer registrert med strasakkoden «hatefulle ytringer- hudfarge, nasjonal/etnisk opprinnelse» i tillegg til «hatefulle ytringer- religion, livssyn». Dette er fordi tidligere forskning (Døving 2015; Fink 2015; Friedrichs 2021; Garner og Selod 2015; Nye 2019; Iversen 2022) viser at grensene mellom hudfarge, etnisk og nasjonal bakgrunn og religion kan være uklare når det gjelder hatkriminalitet og fiendtlighet mot

muslimer. Derfor var det hensiktsmessig å la dommer tilknyttet begge disse strasakkodene være en del av materialet, for å åpne opp for relevante funn som ikke i utgangspunktet er plassert i kategorien «religion». Straffelovens § 185 annet ledd bokstav b som omhandler religion, anvendes bare i én av dommene i materialet. Gjennom analysen kom det likevel frem at fire av de 18 dommene omhandler religion på en eller annen måte. Det er disse fire sakene som diskuteres nærmere i kapittel fem.

4.3 Analyse

Som nevnt vil jeg følge Braun og Clarkes seks steg for tematisk analyse (Braun og Clarke 2006). I de tre delkapitlene som følger under vil jeg beskrive de ulike stegene gjennom å vise til min egen analyse. I tillegg til å følge Braun og Clarkes beskrivelse av de ulike stegene, vil jeg også supplere med Tjoras stegvise deduktiv-induktiv modell (SDI-modellen) når det gjelder koding. Tjoras SDI-modell har som utgangspunkt at forskningen skal være induktivt empirisk drevet. Selv om empirien i denne metodologiske tilnærmingen på mange måter skal spille hovedrollen betyr det ikke at teorien ikke er av betydning, men at forskningen ikke har som mål å bevise eller dokumentere gitte forhold. Målet med denne analysestrategien er å ta utgangspunkt i nysgjerrighet med mål om en generaliserbar forståelse av fenomenet det forskes på (Tjora 2017, 21). Jeg har altså ikke fulgt Tjoras modell gjennom hele analyseprosessen, men jeg har hentet inspirasjon fra denne i forbindelse med koding.

4.3.1 De første kodene

Første steg i tematisk analyse er en aktiv gjennomlesning av materialet i sin helhet. I denne lesningen skal en lete etter mønstre og markere ideer til koding. Braun og Clarke presiserer at det kan være fristende å hoppe over dette steget, da det kan være svært tidkrevende, men understreker at denne gjennomlesningen danner grunnmuren for den videre analysen, og at den derfor er viktig (Braun og Clarke 2006, 87). Selv om jeg allerede hadde skimlet materialet et par ganger, valgte jeg derfor å starte analysearbeidet med enda en gjennomlesning av hele materialet, hvor jeg i tillegg markerte interessante passasjer og skrev kommentarer i marginen.

Braun og Clarke understreker at det er viktig å kode for så mange temaer som mulig, å sørge for at kodene inneholder kontekst, samt at det er mulig å kode det samme utdraget flere ganger med ulike koder (Braun og Clarke 2006, 89). Braun og Clarke går ikke i dybden på kodeprosessen i sin artikkel, jeg har derfor også hentet inspirasjon fra Tjora som jeg mener gir

en grundigere beskrivelse av koding, som passer godt med tematisk analyse som metode. I Tjoras modell vektlegger han en induktiv og empirinær koding. Dette skal redusere påvirkningen forforståelsen man som forsker trekker med seg inn i analysen. Kodingen skal ligge svært tett på empirien og gjerne bruke begreper som allerede finnes i datamaterialet (Tjora 2017, 197). Dette vil føre til et stort antall koder, men det vil også føre til koder som er utviklet fra datamaterialet, ikke fra hypoteser, teori eller planlagte temaer (Tjora 2017, 198). I denne oppgaven vil en slik strategi for koding være hensiktsmessig for å sørge for en teoretisk åpenhet. Selv om jeg går inn i materialet med mine religionsvitenskapelige briller for å lete etter muslimfiendtlighet, vil en åpen og induktiv tilnærming kunne bidra til at jeg finner ting jeg ikke visste at jeg lette etter. Tjoras SDI-modell forutsetter bruk av dataprogrammer for kvalitativ analyse, på grunn av det betydelige antallet koder (Tjora 2017, 22). Jeg endte opp med å bruke dataprogrammet *NVivo*, som brukes til analyse av kvalitative data, fordi jeg synes programmet bidro til en systematisk og ryddig koding som gjorde det enklere å se sammenhenger på tvers av sakene.

Jeg brukte lang tid på selve kodeprosessen, da jeg valgte å kode hele materialet på 224 sider, og ingen av kodene var forhåndsbestemte. Jeg definerte kodene med utgangspunkt i Tjoras empirinære koding, og brukte derfor ord og fraser fra materialet. Etter første koding endte jeg opp med over 500 koder. Jeg gikk deretter systematisk gjennom alle kodene i *NVivo*, slettet de som var overflødige og la sammen koder som var tilnærmet like. Som en del av denne prosessen ble også selve kodene revidert, da noen var alt for lange, mens andre sa for lite og var uforståelige. I tillegg ble utdragene til kodene justert, for å sørge for nok kontekst. Etter denne gjennomgangen endte jeg opp med like under 450 koder. Disse flyttet jeg over i en tabell. Denne tabellen inneholdt både koder, utdragene kodene var basert på, og hvilken dom det konkrete utdraget var hentet fra. Jeg gikk deretter gjennom denne tabellen og fjernet alle kodene som ikke hadde noen tilknytning til hatkriminalitet og hatytringer. Jeg hadde allerede bestemt at kriteriet for at en sak skulle være en del av utvalget videre i analysen, var at den hadde noe med religion å gjøre. Jeg valgte likevel å ta med et bredere utvalg enn dette inn i den videre prosessen, for å ha så grundig oversikt over materialet som mulig, og for å unngå å overse viktige sammenhenger. Jeg satt da igjen med 298 koder, og var dermed klar til å begynne med kategorisering.¹⁹

¹⁹ Se eksempel på tema, kategori, kode og utdrag s. 51.

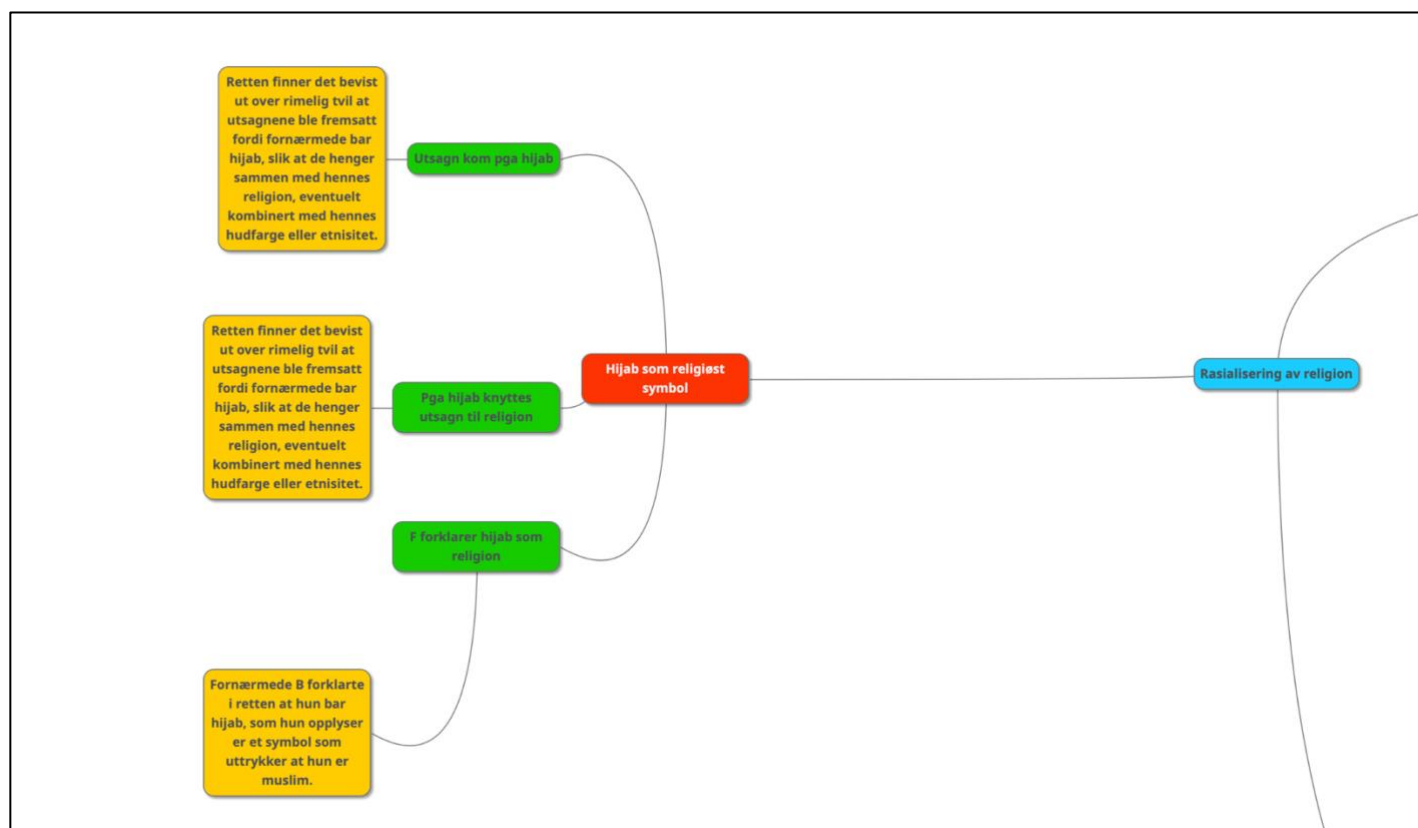
4.3.2 Kategorisering

Steg tre i den tematiske analysen er å sortere alle kodene inn i mulige kategorier. Det er i denne fasen en virkelig begynner å tenke på sammenhengen mellom kodene og temaer på ulike nivå (Braun og Clarke 2006, 89). Braun og Clarke omtaler dette som «overarching themes» og «sub-themes», jeg velger å kalle det «kategorier» og «temaer» for å være konkret og for å skape minst mulig forvirring. Denne delen av prosessen opplevdes mer kreativ, og jeg prøvde meg frem med mange ulike sammensetninger av kodene. Jeg valgte å skrive hver kode ned på en Post-it-lapp. Hver dom fikk sin egen farge, som jeg skrev koden på lappen med. Lapper med koder jeg tenkte kunne passe sammen ble underveis hengt oppå hverandre på en vegg. Jeg flyttet koder mellom bunker underveis, for å prøve å samle de kodene som passet best sammen. Når jeg var ferdig å henge opp alle kodene i bunker gikk jeg videre til steg fire som er en gjennomgang av de kodede utdragene og mulige kategorier. I denne fasen blir det tydelig at noen av de potensielle kategoriene ikke har nok data til å underbygge dem, disse må derfor forkastes eller slås sammen med andre. Andre kategorier rommer for mye, og må brytes ned i flere (Braun og Clarke 2006, 91). I denne prosessen brukte jeg mye tid på å flytte koder frem og tilbake for å finne de beste kategoriene for mitt prosjekt. På dette tidspunktet var det også flere koder som ble lagt bort på grunn av relevans for oppgaven, og jeg begynte å snevre kodene mer inn på temaet religion. Braun og Clarke understreker at det ikke er uvanlig at man gjennom denne delen av prosessen også må redefinere kodene, da koding er en kontinuerlig og organisk prosess (Braun og Clarke 2006, 91). Jeg satt etter hvert igjen med 66 koder fordelt i 14 kategorier. Disse kodene var fra fire av dommene i materialet, og disse fire utgjorde dermed det endelige utvalget for oppgaven. Jeg var enda ikke helt fornøyd med kategoriene mine, men valgte på dette tidspunktet å gå videre til neste steg i analysen, som er å videreutvikle kategoriene til temaer.

4.3.3 De endelige temaene

Steg fem i den tematiske analysen er å definere og å navngi temaer som skal presenteres i analysen. Her skal essensen i hvert tema og hver kategori identifiseres. Braun og Clarke understreker viktigheten av at temaene ikke må romme for mye eller være for komplekse. Det er også viktig at innholdet i dataene som utgjør temaene ikke parafraseres, men at man identifiserer hva som gjør datautdragene interessante og hvorfor (Braun og Clarke 2006, 92). Etter enda en gjennomgang av kategoriene jeg hadde funnet og tilhørende koder, definerte jeg fire ulike temaer. To av dem var jeg rimelig sikker på at jeg ville gå videre med; rasialisering

av religion og politisering av religion. De to siste var jeg mer usikker på; Jødehat og religion og grensen mellom ytringsfrihet og minoritetsvern. Jeg landet på å gå videre med jødehat og religion, selv om oppgaven min handler om hatkriminalitet mot muslimer, fordi det var et interessant funn at det var tilfeller av antisemittisk hatkriminalitet i materialet, i og med at jeg gjennom å lese rapporter og mediasaker om anti-religiøs hatkriminalitet hadde et inntrykk av at denne typen hatkriminalitet kun var rettet mot muslimer. Jeg valgte å kalle det tredje og siste temaet «Kategorisering av religion» slik at det favner flere av sakene. Temaet om grensene mellom ytringsfrihet og minoritetsvern opplevdes mer overgripende, og kunne fortsatt diskuteres med utgangspunkt i de andre temaene. I denne fasen av analysen begynte også problemstilling og forskningsspørsmål å vokse frem. Siste steg av den tematiske analysen er å skrive ut analysen, og gjennom dette steget valgte jeg å dele analysekapittelet inn etter de tre temaene og tilhørende kategorier, som igjen bidro til en tydeliggjøring av disse. Under følger et eksempel på tema, kategori, koder og tilhørende fraser.

Figur 1: Eksempel på tema, kategori, kode og utdrag

4.4 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet er viktige kriterier for å vurdere kvaliteten av kvantitativ forskning (Bryman 2012, 389), samtidig påpeker Tjora at en eller annen form for generalisering er et mål innenfor majoriteten av samfunnsforskning, da også den kvalitative. (Tjora 2017, 238). Alan Bryman, påpeker at validitet handler om integriteten i konklusjonene som genereres fra forskning. Generalisering er et viktig aspekt ved validitet innen kvalitativ forskning. Generalisering er tilknyttet spørsmålet om funn kan generaliseres utover den spesifikke forskningskonteksten (Bryman 2012, 47). I et prosjekt som dette som fokuserer på saker fra et avgrenset geografisk område i et gitt tidsrom, er det vanskelig å si at funnene vil være gjeldende utover den geografiske og tidsmessige konteksten. Samtidig er det nærliggende å tenke at funnene vil ha en overførbarhet til andre områder i Norge, da rettsavgjørelsene baserer seg på det samme juridiske rammeverket.

Tjora presenterer tre ulike former for generalisering innen kvalitativ forskning; naturalistisk generalisering, moderat generalisering og konseptuell generalisering (Tjora 2017, 239). Målet med Tjoras SDI-modell lener mot konseptuell generalisering, som handler om å utvikle konsepter, typologier eller teorier som vil ha relevans for andre tilfeller enn de som allerede er studert (Tjora 2017, 239–240). Ut ifra de tre formene for generalisering som Tjora presenterer er konseptuell generalisering det som ligger dette prosjektet nærmest. Konseptuell generalisering handler om å gjennom funn utvikle konsepter som ikke bare er tilknyttet empirien som ligger til grunn, men som også kan anvendes på annen empiri. Dette er for å sikre funnenes relevans utover det empiriske materialet som ligger til grunn for prosjektet (Tjora 2017, 246). Gjennom å se på dommer som omhandler hatkriminalitet mot muslimer i Bergensområdet, vil det være mulig å utvikle konsepter som vil være gjeldende for lignende saker i andre geografiske områder, eller innenfor en annen tidsperiode.

Reliabilitet omhandler spørsmål om hvorvidt resultatene av forskning kan repeteres. I kvantitativ forskning knyttes dette til om tallmessige målinger er stabile og dermed pålitelige (Bryman 2012, 46). I kvalitativ forskning er en slik reliabilitet imidlertid krevende å oppnå (Bryman 2012, 389). Reliabilitet handler om muligheten for å gjenskape en studie, for at dette skal være mulig er det viktig at selve prosessen er beskrevet i detalj (Bryman 2012, 47). Tjora påpeker at en slik transparens er viktig i alle ledd av forskningen, både når det gjelder hvilke valg som tas, hvordan undersøkelser gjennomføres, hvilke utfordringer som oppstår og hvilke

teorier som benyttes (Tjora 2017, 248). Tematisk analyse som metode er etter min mening et nyttig verktøy når det gjelder å sørge for at prosjektet er reliabelt. Den detaljerte stegvise fremgangsmåten i metoden sørger for transparens gjennom hvordan analysen er gjennomført. I tillegg har jeg gitt en grundig redegjørelse for hvordan materialet er innhentet, og hvilke utfordringer jeg møtte på i den sammenheng.

4.5 Etske vurderinger

Da dette prosjektet er en studie av dokumenter og ikke innebærer intervju, er det andre etske hensyn og overveielser en må ta. I motsetning til en intervju-situasjon, hvor det ville vært viktig at deltakerne fikk muligheten til å gi informert samtykke, er ikke dette mulig i en studie av dokumenter som berører en anonym tredjepart.

Dokumentene det forskes på i dette prosjektet er ikke laget for forskning, og personene som har skrevet og er omtalt i disse dokumentene har ikke fått mulighet til å gi informert samtykke eller å ytre seg i denne sammenheng. Informert samtykke skal sørge for at de som deltar i forskning samtykker til deltakelse, og er så informert som mulig om hva denne deltakelsen faktisk innebærer (Nilsen 2012, 145). I tillegg er det viktig å så langt det lar seg gjøre sørge for at de det forskes på ungår å komme til skade eller oppleve merbelastning på grunn av forskningen (Nilsen 2012, 148). Siden partene som er omtalt i dokumentene det her forskes på ikke får muligheten til å gi informert samtykke, er det spesielt viktig å sørge for deres anonymitet. Forskningsetikk innebærer både at informasjonen som samles inn blir behandlet og lagret på en etsk forsvarlig måte, spesielt informasjon som lagres om enkeltpersoner (Asdal og Reinertsen 2020, 212). Dommene i dette prosjektet ble oversendt gjennom en kryptert tjeneste fra tingretten, og deretter lagret i programmet SAFE. SAFE er Universitetet i Bergens egenutviklede løsning for sikker behandling av sensitive personopplysninger i forskning, og løsningen bygger på Norm for informasjonssikkerhet i helse- og omsorgstjenestene. Prosjektet ble først meldt inn til NSD²⁰, men på grunn av usikkerhet fra deres side ble jeg anbefalt å ta kontakt med personvernombudet ved Universitetet i Bergen. Gjennom rådføring med personvernombudet ble det klart at prosjektet skulle registreres i RETTE heller enn hos NSD. RETTE er UiBs egne plattform for kontroll med behandling av personopplysninger i all pågående forskning ved universitetet. Forskningsprosjekter som behandler særlige kategorier personopplysninger har som hovedregel rådføringsplikt med personvernombud i tråd med

²⁰ Har endret navn til SIKT <https://sikt.no/>.

GDPR. Rådføringsplikten er i dette prosjektet fulgt gjennom rådføring med personvernombud.²¹

Det jeg ikke var forberedt på var at dommene jeg fikk tilsendt ikke var anonymisert. Det første jeg gjorde var derfor å sladde alle navn og fødselsdatoer i dommene. Det er imidlertid flere opplysninger enn navn og fødselsdato som kan bidra til å identifisere personer i dette materialet. Dommene beskriver handlinger og hendelser som er utenom det vanlige. Derfor kan det være mulig å identifisere personer, både tiltalte, fornærmede og vitner ut fra å vite tid og sted for hendelsene. Derfor har jeg valgt å anonymisere alle opplysninger som ikke er relevant for analysen, som dato for hendelsen (bortsett fra årstall), spesifikt sted som for eksempel navngitte gater, butikker og utesteder, samt andre opplysninger som kan gi informasjon om de omtalte personene, som helseopplysninger, yrke, alder eller lignende. En annen etisk utfordring når det gjelder anonymisering av saker er at noen av sakene i materialet tidligere er omtalt i media med personopplysninger. I disse aktuelle sakene er det vanskelig å unngå at de gjeldene sakene vil være mulig å gjenkjenne. Selv om de det gjelder har sagt seg villige til å stille opp i media, har de ikke samtykket til å være en del av dette forskningsprosjektet. Etter en grundig vurdering har jeg likevel vurdert det som etisk forsvarlig å inkludere disse sakene i prosjektet, fordi det ikke kommer frem ytterligere informasjon om de fornærmede, enn det som er omtalt i mediene. Jeg har valgt å anonymisere disse sakene. I utdragene fra materialet i neste kapittel vil opplysninger som navn og spesifikt sted være byttet ut med «[X]».

Det er i teorien offentlig innsynsrett i de fleste strafferettslige avgjørelser. Samtidig er det ikke slik at de ligger åpent på internett for alle til å laste ned til eget bruk. Den ene saken i materialet ligger tilgjengelig på Lovdata, men i og for seg bak betalingsmur da det kreves tjenesten Lovdata pro for å få tilgang til rettsavgjørelser. I prinsippet kan hvem som helst skaffe dette, men det forhindrer også at sakene ligger åpent på nettet. Sakene på Lovdata er anonymiserte ved navn, og fødselsdato, men inneholder fødselsår. Jeg har valgt å anonymisere også fødselsår i materialet, da dette er opplysninger det ikke er stor nok nytteverdi i å inkludere.

Til tross for at jeg selv hverken er minoritet, muslim eller har vært utsatt for hatkriminalitet har jeg også min egen forforståelse med meg inn i dette prosjektet. Den fortolkende tilnærmingen

²¹ <https://www.uib.no/personvern/128207/rette-uibs-prosjektoversikt#hvilke-tillatelser-trenger-jeg-for-behandle-personopplysninger-nbsp-nbsp->

som kvalitativ forskning bygger på innebærer en forståelse av at fullstendig nøytralitet i forskning ikke kan eksistere (Tjora 2017, 235). Refleksivitet handler om den gjensidige påvirkningen som finner sted under samhandling som har et vitenskapelig formål. Religionsviteren Bjørn Ola Tafjord påpeker at refleksivitet bør være et av de viktigste metodologiske kravene innenfor religionsvitenskap, da religionsvitenskapelige studier i stor grad omhandler mennesker og deres kultur. Refleksivitet former både forskeren og det hen møter, og påvirker resultatet av forskningen (Tafjord 2006, 243). Tafjord mener at det bør være et ideal innen forskning å strekke seg så langt en kan for å reflektere rundt alt menneskelig samhandling innebærer. Dette er både viktig for å være klar over rammene man selv setter for forskningen, hvordan materialet har blitt til, og hvilke øyne man ser materialet gjennom (Tafjord 2006, 245). Det er viktig å tenke over personlig distanse til det man forsker på, og siden religionsvitere ofte forsker på religion, er også forskerens forhold til dette noe som spiller inn (Tafjord 2006, 249). Selv om jeg har lite erfaring med de juridiske og kriminologiske perspektivene ved hatkriminalitet, er hatkriminalitet et samfunnsaktuelt tema som jeg har lest mye om. Gjennom dette prosjektet har også min interesse for dette temaet økt, og jeg er kanskje enda mer opptatt og engasjert i samfunnsdebatten om hatkriminalitet og muslimhets. Derfor har jeg naturlig nok min egen forforståelse om hva disse sakene innebærer. Samtidig er dette noe jeg har forsøkt å være bevisst på, og jeg er åpen for at min egen forforståelse kan vise seg å være feil.

4.5.1 Å omtale nedsettende ord og ytringer

Materialet i dette prosjektet beskriver ytringer som er så grove at de er dømt etter norsk straffelov. I forbindelse med dette har jeg vært nødt til å reflektere nøye rundt hvordan jeg skal omtale og eventuelt gjengi disse ytringene. Jeg mener det er viktig å gjengi sitater fra materialet korrekt, og uten å sensurere de, da det faktisk nettopp er ytringer som er dømt i domstolen og rettens vurderinger rundt disse prosjektet handler om. Det er viktig med en form for transparens rundt hva som faktisk er lov å ytre og ikke, også når det gjelder ord og uttrykk som er så nedsettende at jeg ikke ønsker å skrive dem. Samtidig påpeker religionsviteren Audun Toft at en gjennom å eksplisitt tematisere innholdet i stereotypiske generaliseringer kan bidra til å reproducere dem (Toft 2021, 166). Jeg vil nødvendig bidra til å vanliggjøre bruken av disse ordene, men hvordan skal en forholde seg til og omtale ord uten å skrive de ut? Historikeren Solveig Moldrheim understreker at det ikke er uproblematisk å skrive om ord med en så lang rasistisk forhistorie som n-ordet, nettopp fordi det kan bidra til å normalisere hverdagslig bruk av ordet

(Moldrheim 2021a, 40). Det er krevende å finne et språk som både hindrer reproduksjon og som samtidig ivaretar presisjon og nyanser. Jeg har allerede brukt forkortelsen «n-ordet» i dette avsnittet. Gjennom å bruke «n-ordet» har jeg i likhet med Moldrheim valgt en restriktiv og sensitiv omtale av ordet, fordi jeg mener nytteverdien av å skrive ordet fullt ut ikke veier opp for kostnaden. Samtidig er det umulig å finne restriktive og sensitive forkortelser for alle de andre nedsettende ordene og uttrykkene som ytres i materialet i denne oppgaven, og samtidig ivareta presisjon. Derfor har jeg valgt å omtale andre nedsettende ord, der jeg mener det er helt nødvendig for å få frem et poeng, uten å overdrive bruken.

4.6 Sammenfatning

I dette prosjektet har jeg valgt Braun og Clarkes tematiske analyse som metode. På grunn av metodens induktive tilnærming, fleksibilitet og detaljerte stegvise modell, mener jeg denne metoden er hensiktsmessig for å undersøke materialet. I tillegg har jeg hentet inspirasjon fra Tjoras SDI-modell i kodingen av materialet. Datamaterialet består av 18 tingrettsdommer fra Hordaland tingrett, fra perioden 2015–2022. 17 av disse er innhentet gjennom innsyn fra tingretten, mens den siste er hentet fra Lovdata. Gjennom koding og kategorisering av disse dommene har jeg gjennom et utvalg kommet frem til et mindre antall dommer som skal analyseres i neste kapittel. Utgangspunktet for prosjektet er hatkriminalitet mot muslimer, men kriteriet utvalget er gjort etter er at saken på en eller annen måte tematiserer religion. I det neste kapitlet vil jeg gi en generell beskrivelse av materialet i sin helhet, før jeg går i dybden på fire av dommene gjennom analyse og diskusjon. Dette kapitlet er inndelt tematisk, etter temaene som kom frem gjennom den tematiske analysen.

Kapittel 5: Analyse og diskusjon

I det følgende kapittelet vil jeg analysere og diskutere materialet opp mot relevant teori for å utforske hvordan religion forhandles og tematiseres i tingrettssaker som omhandler § 185 om hatefulle ytringer. Dette kapittelet er inndelt tematisk i temaene: Rasialisering av religion, politisering av religion, og kategorisering av religion. Gjennom disse tre temaene vil jeg forsøke å besvare forskningsspørsmålene: 1) Hva kjennetegner tingrettssaker som omhandler hatytringer mot muslimer? 2) Hvordan forklares og legitimeres hatytringer mot muslimer av de tiltalte? 3) Hvordan anvendes § 185 annet ledd bokstav a og b i antireligiøse hatytringssaker?

I kodingen av materialet ble det fort klart at kun et fåtall av sakene ville være relevant for denne oppgaven, fordi de ikke omhandlet hverken muslimer eller religion. Jeg har likevel kodet hele materialet grundig og vil derfor gi en generell beskrivelse av materialet under. Kriteriet for de sakene som er tatt med videre i analysen, er at de på en eller annen måte handler om eller berører temaet religion.

5.1 Beskrivelse av materialet

Før jeg går videre i analysen er det nyttig å gi en beskrivelse av materialet som helhet, for å gi kontekst til de utdragene av materialet som under analyseres. Materialet består av 18 dommer som er registrert med politiets straffesakskoder «hatefulle ytringer- religion, livssyn» og «hatefulle ytringer- hudfarge, nasjonal/etnisk opprinnelse» i domstolsadministrasjonens systemer. Dette kapittelet vil gå i dybden på fire av de 18 dommene.

Noe av det som overrasket meg i materialet var i hvor stor grad den tiltalte var ruspåvirket. I femten av sakene var tiltalte påvirket av rus, enten i form av narkotika eller alkohol, og i seks av sakene er den tiltalte tidligere domfelt. To av de tiltalte var under 18 år på gjerningstidspunktet og den eldste var i slutten av 70-årene. I femten av sakene er den tiltalte mann og i tre av sakene er den tiltalte kvinne.

I fem av sakene er politi i tjeneste fornærmede når det gjelder brudd på § 185. Én sak gjelder hatefulle ytringer mot helsepersonell og én sak gjelder hatefulle ytringer mot vekter. To av sakene omhandler brudd på § 185 på internett. I den ene av disse gjelder det en rasistisk kommentar i en lukket Facebook-gruppe. Den andre saken gjelder hatefulle poster om jøder på

applikasjonen Instagram. I resten av sakene er det gjennomgående at de hatefulle ytringene rammer tilfeldige enkeltpersoner på offentlig sted. Disse offentlige stedene er blant annet bussholdeplasser, på gaten, kjøpesenter, dagligvarebutikk, en hotellresepsjon og en restaurant.

I de aller fleste sakene i materialet står tiltalte tiltalt for flere forhold. I tre av sakene er brudd på straffelovens § 185 om hatefulle ytringer eneste forhold, mens resten av sakene berører flere lovbrudd. På det meste berører rettsavgjørelsen 27 forhold. Når det gjelder hvilke forhold sakene berører er vold, trusler, rus og hensynsløs atferd gjennomgående. Straffelovens § 185 om hatefulle ytringer er anvendt i samtlige saker. Bokstav a står i annet ledd av denne paragrafen for «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse» og bokstav b står for «religion eller livssyn». Paragrafen 185 annet ledd bokstav a er anvendt i samtlige saker, mens bokstav b bare er anvendt i en av sakene, og da i kombinasjon med bokstav a. Straffelovens § 77 bokstav i som er skjerpene omstendigheter ved straffebrudd begått mot grupper med særskilt behov for vern er ikke anvendt i noen av sakene. Det er et interessant funn at ikke bare få av sakene som anmeldes som hatefulle ytringer ender opp i domstolen, men også at § 185 annet ledd bokstav a her anvendes i mye høyere grad enn bokstav b. Som analysen under vil vise berører religion flere av sakene enn den ene hvor bokstav b anvendes. Det er også interessant å merke seg at i den saken fornærmedes religion er et tydelig motiv for bruddet på § 185, velger retten å anvende bokstav a i kombinasjon med bokstav b, selv om de ikke gjør det i andre saker hvor begge bokstavene er av tydelig relevans. Bangstad viser til at det finnes flere eksempler fra norsk rettspraksis hvor terskelen for å dømme offentlige ytringer etter § 185 i stor grad knyttes til henvisninger til rase i biologisk forstand (Bangstad 2017, 236).

Av de 18 dommene materialet består av, har jeg valgt ut fire saker som vil analyseres og diskuteres i dette kapittelet. Disse bestemte sakene ble valgt ut gjennom koding og kategorisering og med bakgrunn i relevans for oppgavens tema. Jeg har valgt å lage navn på sakene for at det skal være enklere å følge hvilke saker som omtales i analysen.²² Navnet på saken og et kort sammendrag av hva saken handler om, samt saksnummeret for dommen følger i tabellen på neste side.

²² Jeg har laget navnene ut fra ting som skiller saken fra de andre. Det eneste navnet jeg ikke har laget selv er «Kakerlakksaken», dette navnet kommer fra en tingrettsdom som henviser til denne saken under dette navnet.

Navn på sak	Sammendrag	Dom	Paragraf
Busstursaken	T ²³ fulgte etter F av bussen etter å ha sittet vis-a-vis henne, og ropte «jævla muslim», «dere tar pengene våre», «dere tar jobbene våre», «dere lever av oss» og «du har ingenting i dette landet å gjøre». F bruker hijab og har en annen etnisk bakgrunn enn norsk.	THOD- 2022-44816	§ 185 a+b
Russebussaken	T la ut to bilder på Instagramkontoen til russebussen sin med hakekors og hvor flere personer gjorde nazihilsen. På et av bildene stod det «fuck jøder». T la også ut en sangtekst om gassingene av jøder i Auschwitz som ble avsluttet med «Hitler viser vei» etterfulgt av hans egen kommentar «Dette er det beste».	19- 187527MED	§ 185a
Vektersaken	På et kjøpesenter sparket T en vokter gjentatte ganger og uttalte «muslimfaen», «pakkis», «kom deg ut av landet» og lignende.	19- 002336MED	§ 185a
Kakerlakksaken	Under et innlegg i Facebookgruppen «Vi som støtter Sylvi Listhaug» som omhandlet F, kommenterte T «Fandens svarte avkom reis tilbake til Somalia og bli der din korruperte kakerlakk». F er en offentlig kjent samfunnsdebattant og bruker til daglig hijab. T erkjente seg ikke skyldig fordi hun mente ytringen var politisk motivert, og dermed beskyttet av ytringsfriheten.	18- 133303MED	§ 185a

Tabell 2: Sammendrag av utvalgte dommer

²³ T står her for tiltalte og F står for fornærmede.

5.2 Rasialisering av religion

Som omtalt i teorikapittelet viser Bangstad (2017, 235–236) til at ideen om at rasisme har utviklet seg fra å handle om rase i biologisk forstand, til å handle om kultur og religion er en forenkling og feilforestilling. Materialet i dette prosjektet viser at biologiske forestillinger om rase fortsatt preger de hatefulle ytringene og rettens oppfatning av dem. På tvers av sakene er det en utbredt bruk av n-ordet i ulike former, i tillegg til ulike skjellsord som knytter seg til fornærmedes hudfarge som «svarting», «pakkis» og «jævla asiat». Det er et par tilfeller av skjellsord basert på religion som «muslimfaen», «jævla muslimer» og «fuck jøder», men disse er i et klart mindretall. Det at biologisk forankret rasisme fortsatt eksisterer i et stort omfang støttes også av rapporten om strukturell rasisme i Bergen fra 2021. I nevnte rapport forteller informantene at de i større grad har erfaringer knyttet til biologisk forankret rasisme, enn religiøs (Bangstad, Nergård Larsen og Grung 2021, 38). Selv om materialet i dette prosjektet også viser at rasisme som bunner i forestillinger om biologiske forskjeller forekommer hyppigere, finner jeg noen tilfeller av rasisme tilknyttet religion. Dette gjelder både hatefulle forestillinger om muslimer og jøder. I analysens første del skal jeg se nærmere på hvordan religion rasialiseres på ulike måter i noen av sakene.

5.2.1 Hijab som religiøst symbol

Som omtalt tidligere i oppgaven viser forskning at menn generelt begår og utsettes mer for hatkriminalitet enn kvinner, men at hatkriminalitet mot muslimer er et unntak fra dette (Brå 2021; Easat-Daas 2019; Perry 2013). I to av sakene i materialet kommer det frem at den fornærmede definerer seg som muslim, begge disse er kvinner. Fornærmedes religiøse bakgrunn kommer ikke frem i noen av de andre sakene, men i «Vektorsaken» hvor tiltalte kaller fornærmede «muslimfaen» er fornærmede mann. I et så lite materiale er det ikke mulig å fastslå trender når det gjelder hvorvidt menn eller kvinner utsettes mer for hatkriminalitet basert på deres reelle eller antatte religiøse bakgrunn som muslim. Men av de dommene som analyseres her er altså flertallet av de som utsettes for hatkriminalitet basert på antatt eller reell bakgrunn som muslim, i likhet med den tidligere forskningen presentert, kvinner. Når det gjelder hvorfor kvinnelige muslimer utsettes for hatkriminalitet i større grad enn menn er det nærliggende å tro at bruken av religiøse markører er en faktor som spiller inn. Minst²⁴ to av de fornærmede i materialet bærer hijab. Det er derimot bare i den ene saken, «busstursaken», hijab som religiøst symbol er tema i retten:

²⁴ Minst- fordi det kan hende flere av de fornærmede bar hijab uten at det er nevnt eksplisitt i dommen.

Fornærmede forklarte i retten at hun bar hijab, som hun opplyser er et symbol som uttrykker at hun er muslim (THOD-2022-44816, 4).

Fornærmede beskriver her selv hijab som en måte å uttrykke sin identitet som muslim på. For hijab-brukere kan det å bære hijab ha ulik symbolsk verdi, men det er ingen tvil om at hijaben også er tilført tung symbolsk verdi på samfunnsnivå gjennom debatter om kvinneundertrykkelse, kvinnefrigjøring og om hvor hijaben kan og ikke kan bæres. Denne politiseringen av hijab vil jeg komme tilbake til i neste underkapittel. Samfunnets oppfatning av hijab tyder på at plagget oppfattes å handle om mer enn bare tro. Nye påpeker at om noen som bærer religiøse plagg utsettes for hat, handler religionskategorien om hvem offeret oppfattes å være på bakgrunn av markøren de bærer, ikke nødvendigvis om hva de tror på. Nye mener at dette dermed er et eksempel på rasialisering av religion (Nye 2019, 230). Tiltalte uttrykker i rettsdokumentene at han ikke i utgangspunktet har noe imot personer med annen religiøs bakgrunn enn han selv, men at han kan ha reagert på fornærmedes hijab. Sett i kontekst med de ytringene fornærmede fremsetter, kan det tyde på at hijaben symboliserer noe negativt for tiltalte. I og med at tiltalte kaller fornærmede «jævla muslim» etter å som han selv sier ha reagert på at hun bar hijab, settes det først et likhetstegn mellom hijab og muslim, og deretter med de forestillingene tiltalte har om muslimer. Dette er et eksempel på hvordan fornærmede som muslim rasialiseres på bakgrunn av at hun bærer hijab. Massao (2022, 107-112) understreker at synlige markører som hijab vil kunne brukes til å konstruere en forestilling om «oss» og «de andre», som igjen kan brukes til å legitimere diskriminering. Andregjøringen Massao beskriver kommer tydelig frem i tiltaltes ytringer som fremstiller en inndeling i «oss» og «dere» eksempelvis når han uttaler «dere lever av oss» til fornærmede. I denne saken blir hijab altså brukt for å konstruere denne forestillingen.

Retten påpeker også at fornærmedes hijab henger sammen med hennes religion, og at ytringene hun utsettes for derfor knyttes til denne:

Retten finner det bevist ut over rimelig tvil at utsagnene ble fremsatt fordi fornærmede bar hijab, slik at de henger sammen med hennes religion, eventuelt kombinert med hennes hudfarge eller etnisitet (THOD-2022-44816, 4).

Retten setter likhetstegn mellom hijab og fornærmedes religion, men virker ikke til å se eller vektlegge tiltaltes rasialisering av denne religionen. Som nevnt påpeker Nye at religiøse plagg i sammenhenger som dette handler om mer enn religion. Det handler om en essensialisering og rasialisering av religiøse mennesker da de oppfattes og konstrueres som noe enhetlig og uten individualitet. I motsetning til andre saker i materialet ser retten her derimot bevisst eller ubevisst, ut til å anvende et interseksjonalitetsperspektiv. Retten trekker her inn fornærmedes hudfarge og/eller etnisitet som et mulig motiv i kombinasjon med religion, selv om dette ikke nevnes av fornærmede eller tiltalte. I tillegg til religion, vil hijab også være knyttet til fornærmedes kjønn. Ifølge Gressgård (2013, 2022) må disse kategoriene sees i sammenheng heller enn som separate størrelser. Hun mener interseksjonalitet er et viktig verktøy for å forhindre at én sosial kategori forsterkes opp mot andre (Gressgård 2013, 121). Dette vil bidra til at man får et mer komplekst bilde av samfunnsstrukturer enn om man behandler forskjells kategorier separat. Når det her er snakk om rasisme og hatkriminalitet, er det desto viktigere å se de ulike forskjells kategoriene i sammenheng, da dette er avgjørende for å forstå fenomenene. Retten viser her til at det kan være en sammenheng mellom religion, etnisk bakgrunn og hudfarge, noe det ikke er fokus på i resten av materialet.

Det at retten i dette tilfellet prøver å åpne for at fornærmedes religiøse bakgrunn kan ses i sammenheng med hennes etniske bakgrunn og/eller hudfarge som motiv i saken, kan også henge sammen med at terskelen for å dømme offentlige ytringer etter § 185, ifølge Bangstad (2017, 236) knyttes sterkt til biologiske ideer om rase. Dette underbygges av at retten ikke trekker inn fornærmedes religiøse bakgrunn i «Kakerlakksaken», hvor tiltalte trekker inn religion i sin forklaring og hvor fornærmede er hijabbruker og offentlig uttalt muslim, og i «vektersaken» hvor fornærmede både utsettes for ytringer tilknyttet etnisitet og religion. Dette kan på den ene siden tyde på at retten og/eller det juridiske rammeverket er tydeligere på hvor grensen går når det gjelder ytringer som kan plasseres i en mer «tradisjonell» biologisk forankret rasisme, eller på den andre siden at det samme juridiske rammeverket ikke er tydelig nok når det gjelder hvor grensen går mellom religionskritikk og rasistiske ytringer om religion. Dette vil jeg komme tilbake til i slutten av delkapittelet. Først vil jeg se nærmere på hvordan hijaben politiseres i to av dommene.

5.2.2 Politisering av hijab

Som tidligere nevnt trekker de tiltalte i både «Kakerlakksaken» og «Busstursaken» hijab inn i sine respektive forklaringer. I motsetning til i «Kakerlakksaken», hvor tiltalte nevner hijab som

ledd i en utgreiing av politiske meninger, trekker tiltalte i «Busstursaken» inn hijab som en mulig årsaksforklaring om motiv:

Han klarte ikke helt å forklare hvorfor han gjorde det, og mener at de ikke gir uttrykk for hvordan han egentlig er. Han vet at det var feil og dumt å fremsette utsagnene, og beklager sterkt at han gjorde det. Han mener han ikke har noen motforestillinger mot personer med annen hudfarge, etnisitet eller religion, men sier han kan ha reagert på ting han har lest i media og det faktum av kvinnen hadde hijab på seg (THOD-2022-44816, 3).

Tiltalte uttrykker her at han ikke er sikker på hvorfor han kom med ytringene, og at han vet at slike ytringer er noe man ikke bør si. Han hevder også at han ikke har noe imot mennesker med annen etnisk eller religiøs bakgrunn enn han selv, men at han kan ha reagert på bakgrunn av ting han har lest i media eller at fornærmede bar hijab. Når det gjelder hva tiltalte sikter til når han sier «ting han har lest i media» er dette rimelig vagt, men det er nærliggende å tro at han mener mediasaker som omhandler muslimer og/eller hijab. Det finnes en del forskning om hvordan islam/muslimer/hijab omtales i norske medier (Døving og Kraft 2013; Bjørnås 2015; Lundby 2021). Mediasaker om terror i islams navn, koranbrenning, forslag om forbud mot religiøse hodeplagg og lignende saker får gjerne stor oppmerksomhet. Religionshistorikerne Cora Alexa Døving og Siv Ellen Kraft påpeker at det sensasjonelle er et premiss i media, og derfor blir også religion synliggjort gjennom saker som er utenfor det som ansees som normalt eller hverdagslig. Dette gjelder også mediasaker som omhandler hijab (Døving og Kraft 2013, 124). Siden nyhetsmedier, ved siden av skolen, er en av hovedkildene ikke-muslimer i Norge har til kunnskap om islam, vil medieoppslag kunne ha stor påvirkningskraft for hvordan «mannen i gata» oppfatter religionen og de som følger den. Dette kan på mange måter føre til rasialisering av religion, fordi det sensasjonelle i noen tilfeller kan oppfattes som muslimers enhetlige praksis.

I «Busstursaken» sier ikke tiltalte noe eksplisitt om sine egne holdninger til hijab, men implisitt viser han at han er kritisk til dette da han trekker inn fornærmedes hijab-bruk som en mulig forklaring for at han fremsatte de ytringene han gjorde. Det kan også tyde på at tiltalte har lest negative ting om muslimer og/eller hijab i media, når han også trekker inn dette som en mulig forklaring. Når tiltalte setter likhetstegn mellom det han har lest i media, sine forestillinger om hijab og tiltalte som bærer hijab, er dette en rasialisering av henne som muslim. En kan oppfatte

det som at tiltalte ikke klarer å skille mellom det sensasjonelle ved islam som trekkes frem i mediene, og et individ som oppfattes som muslim. Tiltalte påpeker at han vet at det var galt å fremstille utsagnene, og han hevder også å ikke ha motforestillinger mot personer med «annen» religion. Dette kan altså tyde på at fremstillingene om islam som tiltalte blir eksponert for gjennom medier og andre kanaler blir internalisert, som igjen viser til hvor stor påvirkning, og dermed hvor stort ansvar, medier har for den fremstillingen som fremsettes om minoriteter. Samtidig kan denne forklaringen også være tiltaltes forsøk på å unnskyldte ytringene sine for å unngå å bli dømt som rasist. Ytringene som fremmes viser jo nettopp at tiltalte har motforestillinger mot personer med «annen» religion.

I «Kakerlakksaken» derimot er tiltalte ganske tydelig på at hun har motforestillinger mot hijab:

Hun er kristen og imot sharia og hijab, men hun er for likestilling og likeverd (18-133303MED, 4).

Her tar tiltalte opp sin egen religiøse identitet som kristen, samtidig som hun markerer sin motstand mot sharia og hijab. Slik jeg tolker henne bruker hun sin egne kristne identitet til å skape en motsetning til islam, her representert ved sharia og hijab. Å omtale islam som hijab og sharia er en sterk essensialisering av religionen, samtidig som det blir en form for andregjøring av islam, og dermed muslimer, i motsetning til og underlegne kristne. Dette kan også være et eksempel på det Iversen (2022, 217) omtaler som «vi-gjøring». Det konstrueres et kristent «vi» som er forenelig med verdier som likestilling og likeverd, i kontrast til et muslimsk «de andre» som består av hijab og sharia som her ikke er forenelig med disse verdiene. Hedges (2021, 22) påpeker at andregjøring ikke handler om å bare være en del av én gruppe og ikke en annen, men om å bli plassert utenfor det normative. Verdier som likestilling og likeverd kan absolutt ansees som normative i det norske samfunnet. Når tiltalte setter disse verdiene i motsetning til islam, ved hijab og sharia, kan det tolkes som om hun mener dette er verdier som ikke er forenelige med islam, ergo at islam ikke er forenelig med norske verdier. Massao understreker at minoriteters kultur, når den blir rasialisert, blir karakterisert som upassende for majoritetskulturen (Massao 2022, 112). Jeg vil derfor påstå at tiltaltes andregjøring av islam, hvor islam karakteriseres som uforenelig med majoritetskulturen (likestilling og likeverd), og som kommer frem i en kontekst hvor tiltalte har fremsatt hatefulle ytringer mot fornærmede, som er muslim, er et eksempel på rasialisering.

Garner og Selod understreker at rasialisering av muslimer ikke oppstår isolert, men må forstås i forhold til erfaringer knyttet til kjønn, andre religioner, etnisitet, kultur og sosiale klasser (Garner og Selod 2015, 15). Dette gjenspeiler seg i denne saken hvor kjønn ikke bare er et tema når det gjelder at både tiltalte og fornærmede er kvinner, men også i tiltaltes forklaring når hun i samme setning sier hun er imot hijab og for likestilling. Dette tolker jeg som at tiltalte mener det er et motsetningsforhold mellom hijab og likestilling. Bjørnås hevder at hijaben har blitt det mest synlige symbolet på islamsk kvinneundertrykkelse. Hun mener at hijab-motstandere i det norske politiske ordskiftet, med Fremskrittspartiets tidligere leder Siv Jensen i spissen, tar i bruk en eksplisitt feministisk terminologi for å argumentere mot hijab i Norge. Det er kanskje ikke tilfeldig at tiltalte trekker inn likestilling i sammenheng med å være hijab-motstander, da hun også i sin forklaring trekker frem at hun er politisk aktiv i nettopp Fremskrittspartiet (Frp). Bjørnås mener Siv Jensen og hennes meningsfeller i Frp rasialiserer muslimer som mindreverdige subjekter, ved å bruke feminisme for å fremme hijab-motstand. Hun mener dette fremstiller muslimske kvinner som maktesløse ofre for kvinneundertrykkende islam, og som om de må reddes av vestlige feminister (Bjørnås 2015, 80–81).

På den ene siden kan man hevde å finne spor av diskursen Bjørnås omtaler i materialet, da tiltalte i «Kakerlakksaken» som nevnt stiller hijab og likestilling opp mot hverandre som en motsetning. På den andre siden vil jeg argumentere for at de fornærmede kvinnene i både «Kakerlakksaken» og «Busstursaken» ikke fremstilles som maktesløse ofre for en patriarkalsk religion, men heller som aktive parter i en negativ påvirkning på det norske samfunnet. I «busstursaken» kommer dette frem gjennom at tiltalte eksempelvis ytrer at fornærmede som muslim kommer til Norge og tar penger og jobber, mens i «Kakerlakksaken» ytrer tiltalte at fornærmede er en «korrupt kakerlakk». Zempi og Chakraborti henviser i likhet med Bjørnås til at det er en tydelig kjønnsdimensjon når det gjelder anti-muslimsk fiendtlighet i det offentlige rom. Men de hevder at hijaben fremstilles som et symbol på mer enn bare kvinneundertrykkelse. De presenterer et fenomen de kaller «the otherization of the veil» som handler om at muslimske kvinners tildekking konstrueres som en inndeling i «oss» og «dem», som ikke tar hensyn til hijab-brukeres egne erfaringer. Muslimske kvinners tildekking har ifølge Zempi og Chakraborti gått fra å være et symbol på religiøs identitet, til å symbolisere annerledeshet, kvinneundertrykkelse, islamistisk ekstremisme og fiendtlighet mot demokratiet. Denne andregjøringen styrker også ideen om vestlig overlegenhet (Zempi og Chakraborti 2012, 276). Fornærmede i «Busstursaken» trekker hijaben sin frem som et symbol på egen religiøs identitet, men det er tydelig at hijab symboliserer mer enn dette for tiltalte i både denne saken

og «Kakerlakksaken». Jeg mener at det i begge disse sakene finnes eksempler på det Zempi og Chakraborti omtaler som «the otherization of the veil», da hijaben i begge saker omtales som markører på annerledeshet. I neste underkapittel skal jeg se på hvordan hudfarge kan brukes som en slik markør.

5.2.3 Hudfarge som symbol på religion

«Vektorsaken» skiller seg fra de to sakene som tidligere er omtalt i analysen, da det ikke er andre henvisninger til religion enn i selve ytringen tiltalte står tiltalt for:

[...] i nærvær av andre, uttalte han til vekter [X] blant annet ‘muslimfaen’, ‘pakkis’, ‘kom deg ut av landet’ eller lignende (19-002336MED, 4).

Her ytrer tiltalte skjellsord som både baserer seg på religion og nasjonalitet i tillegg til å si at fornærmede må komme seg ut av landet. Dette kan tolkes som at tiltalte mener fornærmede ikke hører til i Norge på bakgrunn av hans antatte nasjonale/etniske og religiøse bakgrunn. Det fremkommer ikke av rettsdokumentene hvilken etnisk bakgrunn eller hudfarge fornærmede har, men det er nærliggende å tro at fornærmede er mørk i huden, både på bakgrunn av de ytringene tiltalte fremmer, og på grunn av at tiltalte dømmes for disse ytringene. Paragrafen er tydelig på at ytringer er ulovlige om de fremmes «på grunn av» en av de gjeldende bestemmelsene som for eksempel «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse» eller «religion eller livssyn». For at tiltalte skal dømmes for brudd på § 185 må minst ett av vilkårene i paragrafen oppfylles, herunder forhold som må være bakgrunnen for at ytringen er diskriminerende eller hatefull mot mottakeren av ytringen. Det kan da tyde på at ytringene som fremmes må kunne knyttes til fornærmedes hudfarge, på bakgrunn av at tiltalte ble dømt for ytringene.

Som jeg har redegjort for tidligere i denne oppgaven, mener flere at det finnes en «ny» rasisme som inneholder forestillinger om religion og kultur, og dermed en «eldre» rasisme som konsentrerer seg rundt forestillingen om biologisk rase. Iversen mener at en kobling mellom disse to variantene av rasisme er at utseende fortsatt spiller en stor rolle i den «nye» rasismen, spesielt når det gjelder religion (Iversen 2022, 213). Et eksempel på dette ser vi nettopp i «vektorsaken» når fornærmede omtales som muslim av tiltalte, uten at tiltalte har andre indikasjoner enn mulig hudfarge for at fornærmede er muslim. Nye beskriver kategoriene rase og religion som i stor grad overlappende når det gjelder muslimer. Han hevder at en person med

asiatisk eller indisk bakgrunn per definisjon ansees som muslim selv om hen ikke er det. Dette er ifølge Nye et eksempel på rasialisering av religion da kategorien muslim blir ansett som en rase (Nye 2019, 211). Dette er også et eksempel på en religionisering av hudfarge. Som nevnt viser Vassenden og Andersson til at mørk hudfarge i mange tilfeller oppfattes som ensbetydende med at man er muslim (2011, 583). I «Vektorsaken» vet vi som nevnt lite om fornærmedes etniske så vel som religiøse bakgrunn. Men om vi ser skjellsordene «muslimfaen» og «pakkis» i sammenheng kan det tyde på at tiltalte sammenstiller det å ha en bakgrunn fra Pakistan, eller å ha en hudfarge man forbinder med sør-Asia, med det å være muslim. Dette er i så fall et eksempel på at det blir satt likhetstegn mellom mørk hudfarge og muslim, altså at mørk hudfarge kan sies å religioniseres. Religion og rase kan altså virke som markører for hverandre. I denne sammenheng er det utfordrende at retten i stor grad skiller mellom den aktuelle paragrafens annet ledd bokstav a og b. I «Vektorsaken» dømmes som nevnt tiltalte bare etter § 185 annet ledd bokstav a, som henviser til «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse» og bokstav b som henviser til «religion eller livssyn» trekkes ikke inn. Det er vanskelig å fastslå hvorfor dette er tilfellet. Det kan handle om at fornærmede ikke er muslim, og at retten derfor mener at han ikke har særskilt behov for vern etter bokstav b. Det kan også bety at retten mener ytringen ikke handler om religion selv om ordet «muslim» eksplisitt nevnes i ytringen. Som jeg har nevnt tidligere trekker retten inn bokstav a i «Busstursaken». Jeg tolker retten dit hen at dette er fordi fornærmede «... ikke er av norsk opprinnelse» i tillegg til at de mener hennes hudfarge og etniske bakgrunn kan være en del av årsaksforklaringen:

Retten finner det bevist ut over rimelig tvil at utsagnene ble fremsatt fordi fornærmede bar hijab, slik at de henger sammen med hennes religion, eventuelt kombinert med hennes hudfarge eller etnisitet (THOD-2022-44816, 4).

Her er det uklart om retten viser til at fornærmedes etniske bakgrunn og hudfarge også er en markør på at hun er muslim, eller om de mener at hudfarge og etnisk bakgrunn kan være et mulig motiv for ytringene tiltalte fremsatte. Om retten mener at hudfarge kan være en markør på religion er dette nok et eksempel på hvordan religion rasialiseres. Hvis det på den andre siden er slik at retten mener at fornærmedes hudfarge og/eller etniske bakgrunn kan være en del av motivet for ytringene, er det uklart hvorfor religion ikke anses å være en del av motivet i «Vektorsaken» eller «Kakerlakksaken». En mulig forklaring på dette er at retten har lavere terskel for å dømme biologisk forankret rasisme enn andre former for rasisme, som nevnt tidligere i analysen. Samtidig er det viktig å merke seg at retten i utgangspunktet ikke kan gå

utenfor det forholdet tiltalen gjelder på bakgrunn av straffeprosessloven § 38 (Straffeprosessloven § 38, 2015). Retten forholder seg derfor stort sett til det påtalemyndigheten har satt som rettslig grunnlag i tiltalen. Det kan derfor hende at påtalemyndigheten tenker det er lettere å bevise, og dermed vinne frem, om de bruker alternativet for hudfarge, og at dette er bakgrunnen for at det kun er dette alternativet som vurderes av retten. Det kan hende at det er enklere å anvende bokstav a da hudfarge er synlig, mens religion ikke nødvendigvis er det. I «Busstursaken» hvor retten anvender bokstav b bærer fornærmede hijab. I rettens redegjørelse over fremkommer det at de knytter denne til «hennes religion». Dermed kan det tyde på at retten har lavere terskel for å trekke inn bokstav b om religionen er synlig. Samtidig bærer også fornærmede i «Kakerlakksaken» hijab, og her trekkes ikke bokstav b inn i saken.

Retten må å skille kategoriene om hudfarge, etnisitet og religion fra hverandre på, kan bidra til å fremheve hudfarge som kategori, som igjen kan føre til usynliggjøring av de andre kategoriene, og av sammensatte identiteter. Gressgård påpeker at det er dette som er formålet med interseksjonalitet som verktøy, at det skal avdekke det som ikke oppdages når de ulike forskjellskategoriene behandles som separate kategorier (Gressgård 2022, 122). Når retten i «Kakerlakksaken» og «Vektersaken» bare anvender § 185 annet ledd bokstav a, samtidig som de legger denne bokstaven til i «Busstursaken» hvor de anvender bokstav b, etterlater det et inntrykk av at retten har lettere for å se og dømme biologisk forankret rasisme, enn religionshat. Det gir også et inntrykk av at retten hverken ser eller anerkjenner rasialisering av religion som fenomen, og at de ikke vektlegger samspillet mellom forskjellskategorier som religion, hudfarge og kjønn.

I analysens første del har jeg diskutert hvordan religion rasialiseres i «Busstursaken», «Vektersaken» og «Kakerlakksaken». I analysens neste del skal jeg diskutere hvordan religion også kan sies å politiseres i disse sakene.

5.3 Politisering av religion

I analysens første del diskuterte jeg hvordan religion rasialiseres i materialet. En annen ting jeg finner spor av er en politisering av religion. Både når det gjelder at ytringen forklares som politisk, og at ytringene kan knyttes til politiske spørsmål. Religion er sentralt i en rekke omstridte tema i den norske offentlige debatten (Lundby 2017, 1). Hedges påpeker at det finnes helt legitime grunner til å knytte religion til politiske spørsmål, men understreker at islam ofte

fremheves negativt i den politiske debatten i den vestlige delen av verden. Hedges mener også at politikere som har ekstreme holdninger til islam, for eksempel tidligere president Donald Trump, påvirker den «mainstream» diskursen om islam (Hedges 2021, 133–134). Sindre Bangstad viser til at norske politikere fra flere partier har kommet med uttalelser som han omtaler som «islamofobe», men han mener Frps retorikk om islam og muslimer er i en særklasse i forhold til de andre partiene, og at den har blitt mer hatsk og intens med årene (Bangstad 2011, 257).

Som nevnt tidligere har Fremskrittspartiets tidligere leder Siv Jensen vært en tydelig kritiker av hijab. Jensen fikk mye kritikk for å introdusere begrepet «snikislamisering» i den politiske debatten i 2009, hvor hun advarte mot dette i sin tale til Frps landsstyre. I den aktuelle talen viste Jensen til Malmö i Sverige, hvor hun hevdet svensk lov i deler av byen var erstattet med sharia-lovgivning. Bakgrunnen for at Jensen tok dette temaet opp i talen sin var nettopp en debatt om hijabbruk (Dagbladet 2009). Debatten rundt begrepet «snikislamisering» blusset opp igjen i 2021 i forbindelse med minnesmarkeringen ti år etter terrorangrepet mot Regjeringskvartalet og Utøya, 22. juli 2011. Flere av de andre partiene på Stortinget tok avstand fra Fremskrittspartiets bruk av begrepet. De argumenterte for at det er en kjent og etablert konspirasjonsteori i høyreekstreme miljøer, med bindinger til Eurabia-teorien, som handler om at muslimer forsøker å ta over Europa. Frp-politikeren Sylvi Listhaug tok i denne sammenheng begrepet i forsvar og argumenterte for at det ikke hadde noe med Eurabia-teorien å gjøre, men om særkrav fra muslimer om kjønnsdelt svømmeundervisning og hijab-bruk (Aas 2021).

Hvordan islam omtales i den norske samfunnsdebatten er sentralt for å forstå bakteppet for at muslimer er særlig utsatt for hatkriminalitet på bakgrunn av sin religion. Jeg mener også at dette er særlig relevant for å forstå hvorfor flere av de tiltalte ikke mener ytringene deres er hatefulle eller at de ikke er rasister. Betydningen av den politiske diskursen om islam blir enda tydeligere når tiltalte i «Kakerlakksaken» kommer med sin forklaring i retten.

5.3.1 Frp, Sylvi Listhaug og islam

I «Kakerlakksaken» trekker som nevnt tiltalte frem at hun er kristen, imot sharia, for likestilling og likeverd, og at hun er politisk engasjert i Fremskrittspartiet. Tiltalte erkjenner ikke straffskyld fordi hun mener ytringen er politisk motivert. Det kan tyde på at dette er grunnen til at hun selv trekker inn sin politiske bakgrunn:

Hun er en person som er engasjert i en rekke samfunnsfaglige tema. Hun er politisk aktiv og medlem i Fremskrittspartiet (18-133303MED, 3–4).

Når tiltalte trekker sin politiske tilhørighet inn i egen forklaring, kan dette både knyttes til selve saken hun står tiltalt for, altså den hatefulle ytringen som hun selv mener er politisk motivert, og *hvor* ytringen ble publisert. Tiltaltes ytring ble publisert i kommentarfeltet under ett innlegg i Facebookgruppen «Vi som støtter Sylvi Listhaug». Innlegget kommentaren ble publisert under handlet om at fornærmede angivelig hadde kalt Sylvi Listhaug for nazist.²⁵ På tidspunktet ytringen ble publisert var Sylvi Listhaug justis-, beredskaps- og innvandringsminister i Solberg-regjeringen (2013–2021).²⁶ For å forstå bakteppet og konteksten for tiltaltes ytring, kan denne koblingen til Sylvi Listhaug og Frp ansees som viktig. En av Frps viktigste politiske saker er innstramminger i asyl- og innvandringspolitikken. Gjennom sin analyse av HL-undersøkelsen fra 2015 finner Døving at flere av respondentene trekker frem mediedekning og utsagn fra Frp-politikere som årsaksforklaring for negative holdninger mot muslimer (Døving 2015, 71). Selv om tiltalte hverken ser ut til å mene at hun har dårlige holdninger mot muslimer, eller trekker frem Frp som en bakgrunn for dette, er det naturlig å se hennes ytring i sammenheng med samfunnsdebatten ellers, hvor Frp, og særlig Sylvi Listhaug har markert seg som kritiske stemmer til islam. Denne koblingen er relevant, fordi tiltalte selv anser det som relevant å trekke frem sin politiske bakgrunn i Frp i sin forklaring.

Listhaug har fått mye oppmerksomhet, og kritikk for sin retorikk i den politiske debatten, og spesielt for sine spissformulerte og provoserende innlegg på egen Facebookside. Listhaug markerte seg for alvor i den politiske debatten under flyktningkrisen i 2015.²⁷ I slutten av 2015 ble Listhaug utnevnt til innvandrings- og integreringsminister av daværende statsminister for Høyre, Erna Solberg (Regjeringen u.å). Det offentlige ordskiftet var preget av bekymring for samfunnets evne til å ta imot og integrere så store grupper mennesker på flukt (Bratberg 2015; SSB 2016). Listhaug startet sin karriere som minister med ansvar for å håndtere flyktningkrisen, med å stramme inn reglene for permanent opphold. I denne sammenheng fikk hun kritikk for

²⁵ Retten påpeker at de ikke finner noen indikasjoner på at fornærmede faktisk har kalt Sylvi Listhaug for nazist (18-133303MED-BERG/4).

²⁶ Høyre og Fremskrittspartiet fikk regjeringsmakt sammen i 2013. I 2018 gikk også Venstre inn i regjering, og i 2019 kom Kristelig Folkeparti til. Frp forlot regjeringen i 2020 (Regjeringen u.å).

²⁷ Flyktningkrisen i 2015 var den største flyktningkrisen siden andre verdenskrig. Over én million mennesker flyktet over Middelhavet fra Nord-Afrika til Europa. Tusenvis av flyktninger druknet i Middelhavet, og over 30 000 fant veien til Norge. Flyktningstrømmen førte til stor politisk debatt om flyktning- og asylpolitikk (Bratberg 2015; SSB 2016).

uttalelsen om at flyktninger ikke skal «bli båret inn på gullstol inn i Norge» (Haugan 2015). Listhaug var tydelig på at hun mente velferdsstaten kunne bryte sammen om innvandringsstrømmen fortsatte i samme tempo. Hun mente Norge på bakgrunn av gode velferdsordninger er et attraktivt land å komme til og at flyktninger som kommer til Norge «kan ikke bare nyte, de må også yte» (Suvatne 2016). Denne uttalelsen impliserer at flyktninger vil komme til Norge for å utnytte velferdssystemet. Listhaug fikk også internasjonal oppmerksomhet for uttalelsene sine, etter at hun i et Facebook-innlegg skrev «Jeg mener de som kommer til Norge må tilpasse seg samfunnet vårt. Her spiser vi svin, drikker alkohol og viser ansiktet vårt. Man må innrette seg etter de verdier, lover og regler som er i Norge når man kommer hit. Lik og del!» (Hegtun 2016). Selv om ikke Listhaug eksplisitt nevner muslimer i dette innlegget, gjør henvisningene til å ikke spise svin, drikke alkohol og å dekke seg til, det ganske tydelig at det er muslimer hun sikter til. Her skapes det et narrativ om at det er en motsetning mellom de praksisene mange muslimer følger, og slik «vi gjør det i Norge» og norske verdier. Dette kan ses på som en form for andregjøring, som minner om den tiltalte i «Kakerlakksaken» konstruerer når hun setter hijab og sharia opp mot «norske verdier» som likestilling og likeverd. Medieviter og religionssociolog, Knut Lundby hevder at høyreorienterte grupper lyktes i å styrke motstanden mot innvandring, spesielt migranter fra muslimske land, under og i etterkant av flyktningkrisen (Lundby 2021, 188). Listhaug bidrar også til å styrke denne motstanden, gjennom sine kontroversielle uttalelser om flyktninger og muslimer.

I sine uttalelser om at velferdsstaten Norge er et attraktivt reisemål for flyktninger og at denne kunne bryte sammen av strømmen av flyktninger, bidro Listhaug til å sette dette på dagsordenen i den politiske debatten. Sosialantropologen Cathrine Thorleifsson omtaler Fremskrittspartiet som et populistisk parti som brukte flyktningkrisen til å forsterke en anti-innvandringsretorikk og politikk. Thorleifsson påpeker at den politiske samtalen om flyktningkrisen raskt gikk fra å ha en humanitær karakter til å advare om byrden innvandrere utgjør mot norsk kultur og velferd (Thorleifsson 2016, 2). Under flyktningkrisen ble asyl- og innvandringspolitikk satt på den politiske agendaen, og Frp markerte seg som nevnt som en tydelig kritisk røst. Tiltalte i «kakerlakksaken» kommer med uttalelser som kan si noe om hennes syn på norsk asylpolitikk i sin forklaring:

Tiltalte reagerer på at X reiser på ferie til Somalia mens hun har opphold i Norge. Dette viser etter tiltaltes oppfatning at X ikke har beskyttelsesbehov i landet (18-133303MED, 3).

Her ytrer tiltalte at hun mener fornærmede ikke burde reise på ferie til Somalia når hun har «fått opphold» i Norge. Det ligger også en undertone av mistenksomhet i denne ytringen, da jeg tolker det som at tiltalte mener fornærmede «lurer systemet» når hun har «opphold» i Norge, men reiser på ferie til Somalia, noe tiltalte virker å mene ikke burde være lov. Dette er også en del av tiltaltes forklaring, og en må derfor anta at hun mener dette er relevant for å begrunne ytringen hun står tiltalt for. Som nevnt tidligere nekter tiltalte straffskyld på bakgrunn av at hun mener ytringen er politisk motivert. Dette er interessant å se i sammenheng med hennes bakgrunn som aktivt medlem i Frp. Som nevnt er nettopp streng asyl- og innvandringspolitikk en viktig sak for partiet. I 2019 utførte Response Analyse en spørreundersøkelse på vegne av Amnesty International i Norge. Her svarer 65 prosent av de spurte at debattklimaet mellom politikere har blitt tøffere etter lokalvalget i 2015, og 70 prosent svarer at de har lagt merke til et tøffere debattklima på sosiale medier og i kommentarfelt etter samme valg (Sandberg 2019). Kommunikasjonsleder i Amnesty, Sindre Stranden Tollefsen trekker spesifikt frem Sylvi Listhaug som et eksempel på en politiker han mener er en dårlig rollemodell. Han mener hun bruker nedsettende karakteristikk og mistenkeliggjør folkegrupper, og bidrar til polarisering. Undersøkelsen spurte også de rundt 1000 deltakerne hva netthetsen de ser handler om, Tollefsen trekker frem at det som går igjen er hets av islam og muslimer (Sandberg 2019). En rapport fra 2022 viser at antallet hatefulle kommentarer på nyhetssaker om muslimer eller innvandring på Facebook økte kraftig fra perioden 2010–2015 til perioden 2016–2021 (Kasahara mfl. 2022, 50). Tiltaltes politiske mening om at en ikke har beskyttelsesbehov i Norge om en reiser på ferie til Somalia kommer frem etter at hun har kalt fornærmede en «korrupt kakerlakk» og bedt henne komme seg ut av landet. Dette gjenspeiler det hatske debattklimaet som eksisterer i kommentarfelt, som det kommer frem gjennom Amnestys undersøkelse henger sammen med debattklimaet mellom politikere. Det at antallet hatefulle kommentarer har økt etter 2015, kan også ses i sammenheng med debatten som blusset opp i sammenheng med flyktningkrisen og lokalvalget i 2015, da Amnestys undersøkelse også viser at hets mot muslimer er utbredt.

Flyktningkrisen i 2015, og den politiske debatten som oppstod i kjølvannet av denne kan altså sies å ha en sammenheng med diskursen som ble etablert om innvandrere, og da spesielt de med muslimsk bakgrunn, i deler av det norske samfunnet. Zempi og Arwan finner en

sammenheng mellom det de kaller «trigger events» og hatkriminalitet mot muslimer på nett (Awan og Zempi 2015, 377). Tiltalte i «Kakerlakksaken» publiserte sin ytring i september 2017. Selv om jeg mener Listhaugs uttalelser under flyktningkrisen og i etterkant av denne er relevant kontekst for tiltaltes ytringer, er det spesielt relevant å se på hva som foregikk i den politiske debatten i denne bestemte perioden. I september 2017 var det nytt stortingsvalg, og debatten rundt innvandring- og integrering preget store deler av valgkampen. I valgkampen fikk Listhaug kritikk etter å blant annet ha sagt at menneskerettighetene til asylsøkere må vike for å sikre tryggheten til det norske folk (Rise og Strand 2017). Dette indikerer at asylsøkere utgjør en trussel for nordmenn. Under valgkampen møtte Listhaug daværende leder for Kristelig Folkeparti (KrF), Knut Arild Hareide til det som ble omtalt som en verdidebatt i NRKs debattprogram Politisk kvarter. Hareide anklaget Listhaug for å spre frykt og for å mangle en kristen forståelse og nestekjærlighet i måten hun omtaler medmennesker på. Listhaug på sin side kritiserte KrFs asylpolitikk for å være naiv og anklaget Hareide og andre politikere for å «sleike imamer oppetter ryggen, i stedet for å konfrontere folk med ekstreme holdninger» (Furuly og Randen 2017). Denne uttalelsen fikk også Listhaug kritikk for.²⁸ Det at Listhaug i valgkampen kom med flere sterkt kritiserte uttalelser som kan knyttes til innvandring og muslimer kan ses som et «trigger event» for tiltaltes ytring i «Kakerlakksaken». Dette underbygges særlig av at ytringen ble publisert i en støttegruppe for Sylvi Listhaug, og under et innlegg som hevdet at fornærmede hadde kalt Listhaug, nazist.

I denne delen har jeg sett på hvordan islam blir politisert i den offentlige debatten, spesielt av politikeren Sylvi Listhaug, og hvordan dette er viktig kontekst for de hatefulle ytringene mot muslimer. Døving og Kraft påpeker at fremstillingen av islam i pressen utgjør et interessant eksempel på hvordan en religion kan inngå i en politisk retorisk maktkamp (Døving og Kraft 2013, 144). Som vist tidligere fokuserer pressen gjerne på det sensasjonelle, og når en politiker kommer med kontroversielle uttalelser vil dette selvsagt få stor medieoppmerksomhet. I neste del skal jeg se nærmere på hvordan denne politiseringen av islam kan føre til at grensene mellom legitime kritiske meninger og hat mot muslimer viskes ut. Dette kommer til syne

²⁸ Sylvi Listhaug gikk av som justisminister 20. mars 2018, etter å ha postet et facebook-innlegg med bilde av soldater fra al-Shabab-militsen i Somalia, påskrevet teksten «AP mener terroristenes rettigheter er viktigere enn nasjonens sikkerhet». Posten ble publisert samme dag som Eirik Poppes film om terrorangrepet på Utøya hadde premiere. Dette var første spillefilm om terrorangrepet 22. juli 2011. Listhaugs innlegg ble dermed sett i sammenheng med terrorangrepet. Listhaug ble anklaget av arbeiderpartiet-lederen Jonas Gahr Støre for å nøre opp under hatet som forårsaket angrepet utført av Anders Behring Breivik (Brekke mfl 2018; Konstad 2018; Svaar 2018).

gjennom hvordan de tiltalte i flere av sakene trekker frem at de ikke er rasistiske og at de ikke mener ytringene deres er hatefulle.

5.3.2 Hat forkledd som humor, politikk og religionskritikk

Flere av de tiltalte i materialet trekker frem at de ikke hadde rasistiske motiver for ytringene de er tiltalt for. Dette kan skyldes at de oppfatter rasisme som «biologisk rasisme». Noen av de erkjenner likevel straffskyld for ytringene, mens andre, som feks tiltalte i «Kakerlakksaken», ikke gjør det. Som jeg diskuterte i analysens første del hevder tiltalte i «Busstursaken» at han ikke har «motforestillinger mot personer med annen hudfarge, etnisitet eller religion» men han trekker også frem at han «kan ha reagert på ting han har lest i media» og at «kvinnen hadde hijab på seg». Både retten og fornærmede trekker frem hijaben som et religiøst symbol, som viser at fornærmede er muslim. Tiltalte trekker også denne konklusjonen i ytringen han fremsetter da han roper «jævla muslimer» etter tiltalte. I og med at tiltalte hevder han ikke har motforestillinger mot muslimer, samtidig som han trekker frem at han kan ha lest ting i media som har påvirket at han fremmet ytringen, og at han kan ha reagert på kvinnens hijab vil jeg argumentere for at dette er en form for politisering av ytringen. Som jeg har diskutert tidligere har det vært en rekke kontroversielle uttalelser om muslimer i den politiske debatten, noe flere undersøkelser viser at har påvirkninger på folks holdninger til muslimer. Iversen påpeker at selv om saklig religionskritikk i utgangspunktet ikke er rasistisk, kan det også være en måte å essensialisere religiøse grupper, og samtidig påberope seg retten til saklig kritikk (Iversen 2022, 213). Selv om det ikke kommer tydelig frem i «Busstursaken» hvor kritisk tiltalte egentlig er til islam som religion, sier han på den ene siden at han ikke har motforestillinger mot personer med «annen religion» og på den andre siden ytrer han til tiltalte at hun som en del av «gruppen» muslimer tar pengene og jobbene «våre» og lever av «oss». Dermed er det nærliggende å tro at tiltalte er kritisk til muslimer, og at han essensialiserer dem. Implisitt viser dermed ytringene at tiltalte er kritisk til muslimer. Samtidig uttrykker han anger for ytringene, og erkjenner straffskyld for disse. Dette kan både være et tegn på at tiltalte forstår at disse ytringene er hatefulle, og bør straffes, og et forsøk fra tiltalte på å formilde straffereaksjonen. Tiltalte i «Kakerlakksaken» derimot erkjenner ikke straffskyld, og mener ytringen er politisk:

Årsaken til at tiltalte ikke erkjenner straffskyld, er at uttalelsen er politisk motivert. Etter tiltaltes oppfatning er uttalelsen beskyttet av ytringsfriheten. Hun er en person som er engasjert i en rekke samfunnsfaglige tema. Hun er politisk aktiv og medlem i

Fremskrittspartiet. Hun er kristen og imot sharia og hijab, men hun er for likestilling og likeverd (18-133303MED, 3–4).

I dette tilfellet har tiltalte fremmet en hatefull ytring mot fornærmede, som hun prøver å fremstille som en politisk ytring. I tillegg kan man si at hun fremstiller det som religionskritikk når hun også trekker inn sin motstand mot hijab og sharia. Døving hevder at spesifikk retorikk etablert i diskursene om islam/muslimer tjener til å skjule innhold som er rasistisk (Døving 2015, 68). Jeg mener tiltalte nettopp prøver å forkle en rasistisk ytring som en politisk og religionskritisk ytring. Ytringen hun fremmer blir dømt etter loven, selv om det ifølge retten skal være rom for «smakløse ytringer». Når hun selv trekker inn aspekter ved islam hun er kritisk til, og sitt politiske ståsted er dette et forsøk på å forkle ytringen som politisk og religionskritisk.

Tiltalte i «Kakerlakksaken» trekker i likhet med tiltalte i «Busstursaken» inn at hun ikke er «imot andres hudfarge eller religion». I disse tilfellene kan man si at de tiltalte prøver å unnskyldte ytringene sine for å ikke bli dømt som rasistiske. Døving trekker frem at den nasjonale fortellingen i kjølvannet av terrorangrepene 22. juli 2011, var en som omfavnet multikulturalisme, mangfold og toleranse. Denne fortellingen gjør det vanskelig å åpent vise intoleranse, og hun foreslår derfor at diskursen om islam som kvinneundertrykkende som uttrykkes gjennom fordomsfulle utsagn, er et forsøk på å finne legitime former for å uttrykke antimuslimske følelser og fortsatt bli oppfattet som tolerant (Døving 2015, 72). De tiltalte i «Busstursaken» og «Kakerlakksaken» kan begge sies å forsøke å tegne et bilde av seg selv som tolerante, når de hevder de ikke har motforestillinger mot mennesker med «annen» hudfarge eller religion. Samtidig er det nettopp disse motforestillingene som kommer til uttrykk gjennom ytringene som i begge tilfeller dømmes som hatefulle etter norsk lov.

«Russebuss-saken» skiller seg fra de andre sakene i materialet, da ytringen ikke ytres mot en bestemt person/personer, men på sosiale medier, og berører «jøder» som gruppe. Denne saken vil diskuteres nærmere i analysens siste del. Jeg vil likevel trekke inn at tiltalte i denne saken også uttrykker at han ikke er rasist:

Tiltalte ga også uttrykk for at han ikke publiserte bildene fordi han hadde rasistiske holdninger. Retten finner ingen grunn til å betvile dette. Retten mener dette også er formildende (19-187527MED, 4–5).

Det som er spesielt i denne saken er at retten eksplisitt uttaler at de ikke har noe grunnlag for å betvile dette, og at det faktum at tiltalte mener han ikke er rasist også er formildende omstendighet i straffeutmålingen. I denne saken begrunner tiltalte ytringen som humor, ikke som politikk eller religionskritikk. Gruppen som angripes av ytringen er i motsetning til de andre sakene i analysen, ikke muslimer, men jøder. Samtidig er det relevant å trekke denne ytringen inn i denne delen av analysen, fordi det nettopp vektlegges at tiltalte mener han ikke er rasist. Tiltalte la ut bilder på Instagram med nazihilsen og hakekors hvor det stod «fuck jøder». Han la også ut en sangtekst om gassing av jøder i Auschwitz, og kommenterte selv at «dette er det beste». Retten påpeker at de forstår dette som at tiltalte mener at jødeutryddelsen var «en god ting». Likevel mener retten at det er formildende at tiltalte ikke er rasist. Slik jeg oppfatter dette forklarer tiltalte sine holdninger mot jøder som humor, på samme måte som tiltalte i «Busstursaken» og «Kakerlakksaken» kan sies å forklare sine ytringer som politikk og religionskritikk.

Døving stiller spørsmål om hva som kan forklare graden av rasisme i et land hvor antirasisme som ideal er hegemonisk. Hun mener svaret sannsynligvis ligger i den generelle aksepten av å diskreditere islam og muslimer. Når utsagn bygger på vage stigmatiserende generaliseringer uten å bli anerkjent som rasisme, kan det skyldes at rasisme er forkledd bak spesifikke retoriske uttrykk. Den vanligste måten å gjøre dette på er å presentere seg selv som deltaker i en verdikamp der muslimer defineres som en trussel. Dette bidrar til å legitimere og rasjonalisere synspunkter, og frykt. Døving mener representasjoner av minoritetsreligioner inngår i samtidsspørsmål- som debatter om demokratiske liberale verdier, nasjonalitet, kulturarv og integreringspolitikk- og at dette er sentralt for å forstå hvordan angst og fordommer kan utvikle seg til rasisme (Døving 2015, 74). Gjennom fremstillingen av muslimer som en trussel for norske verdier, og for velferdsstaten i den politiske debatten, kan muslimfiendtlige holdninger politiseres. Dette gjenspeiles i at den hardnede politiske debatten under og etter flyktningkrisen påvirket hets mot muslimer i kommentarfeltene, og i hvordan de tiltalte hevder de ikke er rasister, selv om de står tiltalt, og dømmes under det som på folkemunne omtales som «rasismeparagrafen». Når religion politiseres på denne måten, er det nærliggende å tenke at dette kan ha konsekvenser for rettsvernet til religiøse minoriteter. Kontroversielle saker som hijab-debatt, karikaturstrid og koran-brenning, hvor motstridende rettigheter gjerne blir stilt opp mot hverandre får stor oppmerksomhet, politisk og i mediene. Både det å brenne koranen og å karikere profeten Muhammed har sterkt grunnlovsværn i Norge. Spørsmålet er om «folk flest»

forstår forskjellen på å angripe en religion, som er vernet av ytringsfriheten, og det å fremme hat mot religiøse mennesker som har beskjedent grunnlovsværn.

Ekman viste i 2015 til at antimuslimske holdninger ble mer synlige i offentlige diskurser i hele Europa. I flere europeiske land fikk populistiske høyreorienterte partier, med fokus på det «islamske problemet» tilgang til, eller styrket sine posisjoner i nasjonale parlamenter. Ekman mente altså at profilerte populistiske ledere i europeisk politikk har satt antimuslimsk retorikk på den vanlige politiske agendaen (Ekman 2015, 1986). Dette er et viktig poeng, fordi det underbygger at politikere påvirker diskursen om islam, og at islam nettopp gjøres til et politisk problem som må «fikses». Når religion politiseres på denne måten kan skillene mellom det som er politiske meninger og muslimfiendtlige holdninger bli vanskeligere å oppfatte. Når denne type retorikk blir en del av den offentlige debatten, og dermed vanliggjort, legitimeres den, og det kan bli vanskeligere å oppfatte hva som er legitim religionskritikk eller politiske meninger, og hva som er hatefullt og dermed ulovlig.

Islam kan altså sies å bli politisert, både gjennom politiske utsagn som påvirker diskursen om muslimer, og gjennom at de tiltalte bruker som argument at de ikke er rasister, men at ytringene deres er uttrykk for politikk, humor og religionskritikk. I den neste, og siste delen av dette temaet skal jeg analysere selve ytringene, og diskutere hvordan også disse kan sies å bære spor av politisering av islam.

5.3.3 De «politiske» ytringene om muslimer

I denne delen vil jeg se på innholdet i de hatefulle ytringene i «Kakerlakksaken», «Busstursaken» og «Vektorsaken», som jeg mener er hatefulle ytringer med anti-muslimsk motiv. Som jeg har diskutert tidligere i oppgaven er det bare «Busstursaken» som dømmes etter § 185 bokstav b om religion og livssyn, i tillegg til bokstav a om hudfarge, nasjonal og etnisk opprinnelse, mens de to andre sakene bare dømmes etter bokstav a. Som nevnt mener jeg det er tydelig at alle disse sakene omhandler religion, og i denne delen skal jeg argumentere for at religion i disse tilfellene kan sies å politiseres.

Tallene fra integreringsbarometeret i 2021 viser at befolkningsutvalget anser islam som den religionen som er minst forenelig med norske verdier (Brekke og Fladmoe 2022, 44). Her kan en trekke linjer til at tiltalte i «Kakerlakksaken» konstruerer en motsetning mellom islam og norske verdier, gjennom å sette hijab og sharia i et motsetningsforhold til likestilling og

likeverd. Det samme kan sies om Listhaug ytring om at nordmenn spiser svin, drikker alkohol og viser ansiktet sitt, og at muslimer i Norge må tilpasse seg norske verdier. HL-undersøkelsen fra 2017 viser at negative stereotyper om muslimer er utbredt i Norge og rundt 30 prosent av respondentene mener at muslimer utgjør en trussel mot norsk kultur, og ønsker å ta over Europa (Hoffmann og Moe 2017, 7–8). Som nevnt trekker tiltalte i «Kakerlakksaken» inn fornærmedes religiøse bakgrunn som muslim, når hun nevner at hun er imot hijab og sharia, samtidig som hun trekker inn sin egen kristne identitet og påpeker at hun ikke er imot «andres hudfarge eller religion». Dette er viktig å påpeke siden ytringen i seg selv ikke eksplisitt inneholder religiøse referanser, men dette kommer frem gjennom tiltaltes forklaring. Dermed mener åpenbart tiltalte at dette er relevant informasjon for å forstå hvorfor hun fremmet ytringen:

[...] under et innlegg der Facebookprofilen [X] hadde lagt ut en artikkel som omhandlet en ytring fra [X], skrev hun; ‘Fandens svarte avkom reis tilbake til Somalia og bli der din korrupte kakerlakk’ (18-133303MED, 2).

Tiltalte kaller fornærmede en «korrupt kakerlakk» og ber henne reise «tilbake til Somalia og bli der». Kakerlakker er som kjent skadedyr, og dette er en type retorikk som er kjent fra folkemordet i Rwanda hvor tutsier ble kalt «kakerlakker» (Hefti og Jonas 2020).²⁹ Dette er også en velkjent antisemittisk metafor. Fornærmede påpeker at hun oppfatter å bli kalt kakerlakk som dehumaniserende. Når fornærmede kalles kakerlakk på bakgrunn av at hun er muslim, mørk i huden eller at hun har en annen etnisk bakgrunn enn norsk, kan dette sies å være en dehumanisering av mennesker som tilhører denne «gruppen». Å bruke metaforen skadedyr på muslimer hentyder også til at de vil spre seg og «ta over» noe, som igjen spiller på konspirasjonsteorier om at muslimer vil ta over Europa. I tillegg omtaler tiltalte fornærmede som «korrupt» noe som hentyder at fornærmede er umoralsk. Korrupsjon blir gjerne forbundet med antidemokratiske regimer og er både ulovlig og sterkt fordømt i Norge. Dette er også en konspiratorisk stereotypi som har vært brukt om jøder. Said påpeker at muslimer etter andre verdenskrig, karikeres som blodtørstige, uærlige og utspekulerte i Vesten (Said 2018, 310–312). Korrupsjon kan sies å være en uærlig handling og skadedyr suger ofte blod. Tiltaltes ytringer kan sees på som en andregjøring hvor tiltalte både antyder at fornærmede som muslim, ikke er forenelig med det å være norsk, samtidig som det kan knyttes til en idé om at hun er et skadedyr

²⁹ Under folkemordet i Rwanda i 1994 ble nærmere en million tutsier drept. Hatretorikken mot tutsier som inneholdt begreper som «kakerlakker» og «slanger» blir trukket frem som en sentral medvirkende årsak til folkemordet (Hefti og Jonas 2020).

som må bekjempes. Tiltalte ytrer også at fornærmede må «dra tilbake til Somalia og bli der», som igjen antyder at hun ikke hører hjemme i Norge.

Å be fornærmede om å forlate landet er noe som går igjen i mange av sakene i materialet, ikke bare de som omhandler religion. I «Vektorsaken» hvor tiltalte både omtaler fornærmede som «pakkis» og muslim ber han også fornærmede forsvinne fra Norge:

[...] i nærvær av andre, uttalte han til vekter X blant annet ‘muslimfaen’, ‘pakkis’, ‘kom deg ut av landet’ eller lignende (19-002336MED, 4).

Tiltalte ber her fornærmede komme seg ut av landet, og slik jeg tolker det er dette på bakgrunn av at han antar at fornærmede er «pakkis» og muslim. Dette spiller igjen på ideen om at muslimer ikke har noe å gjøre i Norge, og at det å være muslim ikke er forenelig med det å være norsk. Dette kan vi også se i «Busstursaken» hvor tiltalte sier at fornærmede ikke har noe i Norge å gjøre.

[...] gikk tett inntil henne og uttalte «jævla muslimer», «dere tar pengene våre», «dere tar jobbene våre», «dere lever av oss», «du har ingenting i dette landet å gjøre» og/eller lignende formuleringer (THOD-2022-44816, 3).

I denne ytringen omtaler tiltalte fornærmede som muslim, kommer med en rekke påstander om hva muslimer gjør, og sier deretter at fornærmede som muslim ikke har noe i Norge å gjøre. Her ser vi igjen en antydning til en idé om at muslimer ikke hører hjemme i Norge, og at det å være muslim er uforenelig med det å være norsk. I denne ytringen konstruerer også tiltalte det Hedges (2021, 19) kaller «inn-grupper» og «ut-grupper». Dette er en form for andregjøring hvor tiltalte oppfatter fornærmede som en del av en annen gruppe enn han selv, og hvor fornærmede i kraft av å være en del av denne gruppen blir tillagt noen bestemte handlinger. Tiltalte omtaler muslimer som «dere» og plasserer seg selv i gruppen «oss». Han uttaler at muslimer som gruppe stjeler penger og jobber og lever av gruppen «oss». Dette kan igjen trekkes tilbake til den politiske diskursen som presenteres av Listhaug, om at Norge er et attraktivt land for flyktninger på grunn av gode velferdsordninger, at innvandrere er en trussel mot det norske velferdssystemet og at en må stille krav til de som kommer hit. Døving finner at omtrent en femtedel av svarene fra HL-undersøkelsen inneholder referanser til at muslimer er kriminelle, og mange trekker frem at muslimer ikke vil integrere seg i det norske samfunnet.

Flere av respondentene trekker frem at muslimer utnytter velferdsgoder og får spesialbehandling av myndighetene (Døving 2015, 70). Denne mistenkeliggjøringen av muslimer kommer frem i tiltaltes uttalelser i «Busstursaken» når han ytrer at muslimer lever av «oss». Dette kan også knyttes til tiltaltes uttalelser i «Kakerlakksaken» hvor hun mener fornærmede ikke har rett til å oppholde seg i Norge fordi hun reiser på ferie til Somalia. Jeg mener at dette bør ses i sammenheng med den politiske debatten som oppstod under og i etterkant av flyktningkrisen, hvor Sylvi Listhaug spilte en sentral rolle. Som nevnt har undersøkelser vist at denne debatten førte til et hardnet debattklima i kommentarfelt, og at flere trekker linjer mellom kontroversielle ytringer fra politikere og hatefulle ytringer mot muslimer. På denne måten kan de hatefulle ytringene sies å være en politisering av religion, fordi grensene mellom asyl- og integreringspolitikk og andregjøring av og fiendtlighet mot muslimer viskes ut.

Som nevnt er det bare i «Busstursaken» at tiltalte dømmes for hatefulle ytringer med bakgrunn i fornærmedes religion. I analysens siste del skal jeg se nærmere på hva retten og lovverket oppfatter og kategoriserer som religion.

5.4 Kategorisering av religion

Som nevnt tidligere er utgangspunktet for dette prosjektet hatkriminalitet mot muslimer. Bakgrunnen for dette temaet er den store oppmerksomheten muslimhat har fått, både i mediebildet og gjennom regjeringen og byrådet i Bergen sine handlingsplaner. Det er også et inntrykk at hatkriminalitet mot religiøse grupper som blir anmeldt utelukkende er mot muslimer (Kulturdepartementet 2020; Oskarsen 2021). Derfor ble jeg overrasket da jeg også fant eksempler på jødehat i materialet. Selv om oppgaven handler om hatkrim mot muslimer, er det relevant å trekke inn også saker som omhandler jødehat, fordi dette er en del av et større tema, nemlig hva loven og retten anser som religion.

I denne siste delen av analysen vil jeg derfor se nærmere på «Russebuss-saken» som ikke dømmes som hat på grunnlag av religion, men på bakgrunn «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse». Dette gjelder som nevnt over også «Kakerlakksaken» og «Vektorsaken». Med andre ord er det bare i «Busstursaken» at § 185 annet ledd bokstav b anvendes. I oppgavens siste kapittel skal jeg diskutere disse sakene i sammenheng, for å se om dette kan si noe om hva som anses som religion etter loven, og hva retten anser som religion.

5.4.1 Jødehat og religion

HL-undersøkelsen fra 2022 viser en nedgang i negative holdninger til jøder siden 2011. Samtidig kommer det frem at 14% av respondentene støtter påstanden om at «verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme egne interesser» (Moe 2022, 44). Dette er en velkjent konspirasjonsteori som også kan knyttes til konspirasjonen om at muslimer har et mål om å ta over Europa. Undersøkelsen viser også at svært få ungdommer uttrykker motvilje mot jøder, bare fire prosent (Moe 2022, 40).³⁰ I «Russebuss-saken» er tiltalte med på en russebuss som har en konto på det sosiale mediet Instagram. På denne appen la tiltalte ut et bilde påskrevet «fuck jøder»:

[...] la han ut to bilder på instagramkontoen til russebussen [X] hvor flere personer gjorde nazihilsen og det var tegnet hakekors på bildene. På et av bildene stod det ‘fuck jøder’ (19-187527MED, 2).

Den påskrevne teksten i kombinasjon med hakekors og nazihilsen gir assosiasjoner til nazismen og holocaust, og er tydelig rettet mot jøder. Ifølge Hedges er antisemittisme så dypt forankret i vestlig kultur at det virker tvilsomt at den vil bli utryddet med det første. Selv om slike synspunkter i stor grad gikk under jorden etter det nazistiske regimets bortgang, forsvant de aldri helt. Samtidig, i eksplisitte nynazistiske miljøer, i det som ofte kalles «alt-right», og i noen høyreorienterte nasjonalistiske bevegelser, som Front National i Frankrike, har antisemittisme vært en sentral del av ideologien. Hedges påpeker at det samtidig kan diskuteres hvor utbredte slike synspunkter er (Hedges 2021, 108). Ifølge HL-undersøkelsen er de ikke veldig utbredte i det norske samfunnet. På samme tid viser Hedges til at jøder i Europa føler seg stadig mer utrygge ettersom for eksempel graver har blitt skjendet med nazistiske symboler (Hedges 2021, 108). Koblingen mellom tiltaltes ytring og nazistisk ideologi blir også tydelig i en sangtekst tiltalte også publiserte:

Videre la han ut en sangtekst om gassingene av jøder i Auschwitz som ble avsluttet med ‘HITLER VISER VEI’ etterfulgt av hans egen kommentar ‘Dette er det beste’ (19-187527MED, 2).

³⁰ Seks prosent i befolkningen for øvrig (Moe 2022, 40).

Sangteksten som handler om gassing av jøder i konsentrasjonsleirer avsluttes med «Hitler viser vei» som hentyder at Hitler er et eksempel til etterfølgelse. Tiltalte følger opp denne sangteksten med en kommentar om at «dette er det beste», som kan tolkes som at tiltalte støtter holocaust. Dette biter også retten seg merke i:

Dette forsterkes av at tiltalte har lagt ut egen kommentar om sangen om at «dette er det beste»- underforstått at jødeutryddelsene var en god ting (19-187527MED, 4).

Retten tolker fornærmedes kommentar som at han mener jødeutryddelsen var noe bra. Disse ytringene er tydelig antisemittiske og dømmes også etter § 185, men som nevnt tidligere understreker tiltalte i sin forklaring at han ikke er rasist, noe retten også legger til grunn som formildende omstendighet. Dette kan på den ene siden handle om at tiltaltes ytringer ikke egentlig bærer i tiltaltes hat mot jøder, men at de er et eksempel på lite gjennomtenkt humor. Samtidig kan det også være et eksempel på at antisemittisme, som Hedges påpeker, er dypt forankret i vestlig kultur. På bakgrunn av dette kan en argumentere for at antisemittiske holdninger er så innlemmet i språket og humoren, at en glemmer at det finnes en berørt part. Selv om statistikk viser at negative holdninger og stereotypier mot jøder har hatt en kraftig nedgang, kommer dette tydelig til syne i tiltaltes ytringer hvor ordene han bruker gir tydelige assosiasjoner til nazismen. Moldrheim bruker begrepet «narrative forkortelser» om ord som bærer med seg fortellinger eller bruddstykker av fortellinger. Disse narrative forkortelsene bygger på felles referanserammer vi tilegner oss gjennom sosialisering (Moldrheim 2021a, 45). Tiltaltes ytring som publiseres på kontoen til russebussen hans, og som forklares som humor, kan tyde på at bruken av disse ordene er en felles referanse i det ungdomsmiljøet tiltalte er en del av. Som tiltalte selv påpeker er det også en slags konkurranse blant russ i å overgå hverandre i å si mest mulig «drøye» ting. Samtidig kan ikke disse ordene og symbolene anses som tilfeldig, da de bærer med seg så tydelige historiske referanser til nazi-ideologi og holocaust. Moldrheim finner i sin forskning eksempler på at undertrykkelse og hets tar form av humor. Hun viser til at humor som brukes av elever i den norske skolen kan oppleves som andregjøring. Når budskap pakkes inn i humor kan man si ting som ellers ville vært fordømt og unnsnippe de sosiale konsekvensene man ellers ville fått (Moldrheim 2021b, 128–130). På samme måte som jeg mener de tiltalte i «Kakerlakksaken» og «Busstursaken» forkler muslimfiendtlige holdninger som politikk og religionskritikk, mener jeg at tiltalte her forkler en underliggende negativ holdning mot jøder som humor. Selv om tiltalte påberoper seg å ikke være rasist, og at retten

legger dette til grunn, mener jeg altså at en slik holdning kommer til uttrykk gjennom ytringene han dømmes for.

Som nevnt skiller «Russebuss-saken» seg fra de andre sakene i materialet gjennom at ytringen ikke rettes mot en bestemt person, men mot en «generell gruppe». Samtidig har jeg vist at ytringene i de andre sakene også kan sies å rettes mot «gruppen» muslimer, da de fornærmede utsettes for ytringene i kraft av å være en del av en «ut-gruppe». «Russebuss-saken» skiller seg også ut ved at ytringen omtaler jøder. Tiltalte dømmes i denne saken etter § 185 annet ledd bokstav a. Dette tyder på at påtalemyndigheten ikke anser en hatefull ytring om jøder som en hatefull ytring på bakgrunn av religion, men heller knyttet til etnisitet, nasjonalitet eller hudfarge. Dette kan igjen tyde på at retten har lavere terskel for å dømme en mer tradisjonell forankret rasisme, enn religiøs rasisme. Som nevnt innledningsvis tyder uttalelser fra politiet på at hatefulle ytringer basert på religion utelukkende rettes mot muslimer. Jeg mener dette er viktig å se i sammenheng med at hatefulle ytringer mot jøder ikke anses som religiøst hat. Jeg har bare denne ene saken som utgangspunkt for dette, og vet derfor ikke hvordan andre saker som gjelder hatefulle ytringer mot jøder har blitt behandlet etter § 185. Samtidig viser politiets egen statistikk over hatkriminalitet at kategorien antisemittisk hatkriminalitet ikke kategoriseres under motivet religion, noe hatkriminalitet mot muslimer blir. Dette skiller seg fra statistikkføring av hatkriminalitet i Sverige og Danmark, hvor antisemittisme skilles ut som en underkategori av anti-religiøs hatkriminalitet (Brå 2021; Politiet 2021; Rigspolitiet 2020). Jeg har ikke klart å finne noen forklaring på hvorfor politiet i Norge ikke velger å anse antisemittisme som hatkriminalitet med anti-religiøst motiv. Det kan hende politiet har gode grunner for dette, men det kan også handle om kompetanse. Når det gjelder Vest politidistrikt stiller Bangstad, Nergård Larsen og Grung spørsmål ved om politiets kompetanse i forhold til etterforskning av hatkriminalitet er god nok, da tallene for hatkriminalitet med religiøst motiv er betydelig lavere i Vest politidistrikt enn i Oslo politidistrikt (2021, 61).³¹ Kompetanseforskjeller mellom distriktene kan ha en sammenheng med at det ble etablert en egen gruppe for hatkriminalitet i Oslo i 2014 som har ansvaret for opplæringen av de andre politidistriktene.

³¹ Hatkriminalitet på bakgrunn av religion utgjør syv prosent av alle tilfeller i Vest politidistrikt og 17 prosent av alle saker i Oslo politidistrikt (Bangstad, Nergård Larsen og Grung 2021, 61).

Politiet, påtalemyndigheten og domstolen er alle forvaltere og tolkere av norsk lov. For å forstå hvorfor noen av de hatefulle ytringene tilknyttet religion dømmes etter § 185 annet ledd bokstav b, mens andre ikke gjør det, vil jeg derfor i neste og siste kapittel, diskutere hva som ligger i begrepet religion i juridisk sammenheng.

5.5 Sammenfatning

I dette kapitlet har jeg analysert og diskutert fire av de 18 dommene som er analysert i dette prosjektet. Analysen er inndelt tematisk, hvor den første delen handler om hvordan religion rasialiseres i sakene, og hvordan ulike sosiale kategorier spiller sammen i sakene som omhandler de hatefulle ytringene. I del to av analysen så jeg nærmere på hvordan de tiltalte forklarer og legitimerer sine ytringer. I analysens siste del så jeg nærmere på «Russebuss-saken» som omhandler jødehat. Denne saken ble inkludert i analysen selv om oppgaven handler om hatkriminalitet mot muslimer, fordi kriteriet for utvalget var religion. På grunn av ulike mediasaker og statistikker hvor det ble tegnet et bilde av hat all hatkriminalitet med anti-religiøst motiv var rettet mot muslimer, forventet jeg ikke å finne jødehat i materialet.

Kapittel 6: Avsluttende diskusjon og konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt et utvalg tingrettsdommer fra Hordaland tingrett, som omhandler brudd på straffelovens § 185 om hatefulle ytringer, og som på en eller annen måte berører temaet religion. Formålet med prosjektet har vært å utforske fenomenet hatkriminalitet mot muslimer, som er et økende problem, og som berører en av de viktigste konfliktene i samfunnet vårt, nemlig grensdragningen mellom friheten **til** å ytre seg, og frihet **fra** å bli utsatt for diskriminering, hat og trusler.

I introduksjonskapittelet presenterte jeg tre forskningsspørsmål, som alle skulle operasjonalisere problemstillingen: «Hvordan tematiseres og forhandles religion i tingrettssaker som omhandler § 185 om hatefulle ytringer?». I det forrige kapittelet utforsket jeg disse spørsmålene gjennom en tredelt analyse. Forskningsspørsmålene er: 1) Hva kjennetegner tingrettssaker som omhandler hatytringer mot muslimer? 2) Hvordan forklares og legitimeres hatytringer mot muslimer av de tiltalte? 3) Hvordan anvendes § 185 annet ledd bokstav a og b i antireligiøse hatytringssaker?

I den første delen av analysen kommer det frem at ulike sosiale kategorier som kjønn, hudfarge, etnisk bakgrunn og religion spiller sammen i de hatefulle ytringene, men at samspillet mellom disse kategoriene i liten grad diskuteres eksplisitt i sakene. Det kommer også frem at religion rasialiseres i sakene gjennom at ofrene for de hatefulle ytringene blir tillagt bestemte handlinger/holdninger i kraft av deres antatte eller reelle religiøse bakgrunn som muslim. I den andre delen viser jeg hvordan de tiltalte legitimerer og forklarer ytringene sine gjennom en politisering av religion, hvor de forkler ytringene som politiske meninger, religionskritikk og humor. Jeg finner også at de tiltalte viser påvirkning fra den politiske diskursen om islam som kommer frem gjennom samfunnsdebatten og mediene. I den siste delen av analysen viser jeg hvordan jødehat ikke kategoriseres som religion gjennom at retten/påtalemyndigheten anvender § 185 annet ledd bokstav a om hudfarge, nasjonal og etnisk opprinnelse, heller enn § 185 annet ledd bokstav b om religion og livssyn. Dette er også tilfellet for to av de tre andre sakene i analysen, som jeg mener tydelig omhandler religion. I det neste delkapittelet skal jeg samle trådene fra analysen og diskutere hvordan religion tematiseres og forhandles i en juridisk kontekst, i tråd med problemstillingen.

6.1 Religion i strafferetten

Straffelovens paragraf § 185 er en innskrenking av ytringsfriheten som har som formål å beskytte grupper med særskilt behov for vern. Disse gruppene kommer frem i lovtekstens andre ledd, gjennom bokstavene a-e som står for «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse», «religion og livssyn», «seksuelle orientering», «kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk» og «nedsatte funksjonsevne» (Straffeloven § 185, 2015).

Begrepet religion nevnes altså i lovteksten, men det forklares ikke nærmere hvordan loven definerer religion. Relevante dommer, lovtekst og forarbeid gir heller ingen indikasjoner på hva som ligger i begrepet «religion» (Årsheim 2015, 295). Målestokken for religion var tidligere åpenbar og utvetydig i norsk rett. Den var i stor grad basert på begreper fra majoritetsreligionen (luthersk evangelisk kristendom), som trosbekjennelse. Etter gjentatte revideringer og oppdateringer av norsk lov har religion gått fra å omtales som protestantisk kristendom til en vag forestilling om religion som et generelt fenomen, for å passe et samfunn med mennesker med mange ulike religiøse forestillinger (Årsheim 2015, 296). På den ene siden kan det ansees som positivt at religionsbegrepet er utvidet i en juridisk kontekst, fordi det religiøse landskapet i samfunnet også kan sies å være utvidet. På den andre siden kan det føre med seg en rekke utfordringer om det juridiske religionsbegrepet oppleves som vagt og lite avgrenset. Det at religionsbegrepet i loven er vagt fører til at politi, påtalemyndighet og dommere selv må tolke hva som er religion og ikke. Dette kan være en av grunnene til at ytringene i «Russebuss-saken», «Kakerlakksaken» og «Vektorsaken» ikke dømmes etter §185 annet ledd bokstav b, selv om religion kommer tydelig frem i sakene, gjennom selve ytringene, de fornærmedes religiøse klesplagg og tiltaltes forklaringer.

Oslopolitiet har som nevnt fått et særskilt ansvar når det gjelder kompetanse om hatkriminalitet og opplæring av de andre politidistriktene. I Oslopolitikets veileder om hatkriminalitet fra 2015 beskriver politiet hva de tolker som «religion» og «livssyn» i paragrafen:

Dette begrepet omfatter alle religioner og livssyn, også sekulære livssyn. For at noe skal kunne kalles en religion eller et livssyn er det trolig et krav om en viss utbredelse og en helhetlig livsanskuelse. En begrenset overbevisning er neppe nok. Det å tro at man kan snakke med døde for eksempel vil alene neppe ha et strafferettslig vern (Oslo politidistrikt 2015, 11).

Denne beskrivelsen fremstår på den ene siden som vag, da de påpeker at «dette omfatter alle religioner og livssyn», samtidig som de understreker at det nok må være «en viss utbredelse» og «helhetlig livsanskuelse». At de bruker begreper som «trolig», «neppe» og «en viss» indikerer at også politiet anser lovteksten som vag, og at det ikke er entydig hva som menes med «religion». Dette understrekes når politiet også påpeker at begrepet kan være utfordrende i forhold til nyreligiøse bevegelser, og det de omtaler som organisasjoner med et «religiøst preg» eller «religiøse ambisjoner». De trekker frem scientologikirken og veganisme som eksempler. Veganisme ble regnet som et livssyn av Likestillings- og diskrimineringsombudet i 2015, likevel mener politiet at det neppe vil regnes som et livssyn i strafferettslig forstand på bakgrunn av klarhetskravet (Oslo politidistrikt 2015, 12). Klarhetskravet blir forklart som «at lovbrudd må være klart definert ved rettsregler som er tilgjengelige for allmennheten, og forbyr at straffebestemmelser blir tolket utvidende eller analogisk til skade for tiltalte» (Oslo politidistrikt 2015, 13). I strafferettslig sammenheng vil derfor utgangspunktet være at begrepet «religion» bare omfatter det man etter en «naturlig språklig forståelse» vil legge i begrepet. Om religion bare skal omfatte den allmenne forståelsen av begrepet, er det nærliggende å tro at flere religiøse grupper vil falle utenfor og ikke beskyttes av straffeloven. I tillegg vil den «naturlige språklige forståelsen» av begrepet kunne være svært forskjellig avhengig av hvem en spør. En med religiøs bakgrunn vil kanskje forstå begrepet religion med utgangspunkt i sin egen religiøse overbevisning, mens en med et sekulært livssyn vil gjerne forstå begrepet religion med utgangspunkt i dette. På bakgrunn av politiets og politiadvokat Spurkelands beskrivelse av hva religionsbegrepet er ment å romme, kan det virke som det er den «eksplisitte» religionen som her har beskyttelse i lovverket. Som Årsheim (2019) påpeker, kan dette føre til at mindre kjente religiøse minoriteter ikke har den samme juridiske beskyttelsen.

Dette vage religionsbegrepet kan altså føre til at anti-religiøse hatytringer ikke oppfattes som dette. Politiet trekker inn det de kaller doble mørketall når det gjelder hatkriminalitet. Dette går ut på at det er mørketall i form av at hatkriminalitet ikke anmeldes, i tillegg til at de sakene som anmeldes ikke alltid oppfattes som hatkriminalitet av hverken politiet eller anmelder. Når politiet også virker å være usikker på hva religion egentlig er i strafferettslig sammenheng, kan dette også bidra til mørketall i form av at hat mot mindre kjente religioner ikke fanges opp. Dette kan også problematiseres i forhold til statistikker over hatkriminalitet. Statistikkene over hatkriminalitet er liten i omfang og lite inngående (Politiet 2021, 39–40). Disse statistikkene kan også sies å være mangelfulle på bakgrunn av at de sannsynligvis ikke inkluderer alle

hatytringer som berører religion under denne kategorien. For eksempel er det nærliggende å tro at bare en av de fire sakene i denne analysen ville vært inkludert i en statistikk om hatkriminalitet og religion. Ifølge politiet har det vært en dobling av antall anmeldte hatkriksaker basert på rase, etnisk tilhørighet og religion i Vest politidistrikt mellom 2015 og 2019. Av sakene fra 2019 er samtlige religiøst motiverte hatkriksaker rettet mot muslimer (Oskarsen 2021). Det samme gjelder for hatkrimtallene fra 2019 i Oslo, hvor også samtlige av sakene med anti-religiøst motiv sies å være rettet mot muslimer (Statsministerens kontor 2020). På bakgrunn av funnene fra denne analysen kan disse tallene nyanseres. Fines det hatkriksaker om jøder i denne statistikken, men som ikke kategoriseres som religion? Kan dette også gjelde andre religiøse grupper som heller ikke kategoriseres som religion? I tillegg blir statistikken mangelfull når religion, rase og etnisk tilhørighet er en samlet kategori i statistikken. På bakgrunn av dette er det for eksempel vanskelig å sammenligne statistikk over hvor mange saker som anmeldes som hatkriminalitet på bakgrunn av religion og hvor mange saker som dømmes etter § 185 annet ledd bokstav b.

I regjeringens handlingsplan mot diskriminering av og hets mot muslimer fra 2020, er et av tiltakene som legges frem tilknyttet registrering av hatmotiv i hatkriksaker. I politiets straffesakssystem kan saker registreres med flere hatmotiv og i 2018 ble antisemittisme skilt ut som et eget motiv. Dette har ikke tidligere vært tilfellet med hatkriminalitet mot muslimer. Tiltaket i handlingsplanen er at hatkrim mot muslimer også skal registreres i politiets straffesaksregister, slik at en kan utarbeide statistikk som viser omfang og utvikling av anmeldelser. Det skal årlig legges frem en rapport om dette (Kulturdepartementet 2020, 40). I 2021 ble denne strasakkoden om hatkriminalitet mot muslimer innført. I politiets strasakrapport fra 2021 kommer det frem at syv prosent av tilfellene av hatkriminalitet var registrert med hatmotivet «Religion/livssyn, islam» (Politiet 2021, 39).

Hatkriminalitet mot muslimer ble altså skilt ut som en egen kategori, men tilknyttet kategorien «Religion/livssyn». Kategorien «Antisemittisme» tilknyttes ikke religionskategorien, og som vist i analysen dømmes heller ikke «Russebuss-saken» som hatkrim med anti-religiøst motiv, men etter bokstav a i paragrafen. Dette står i motsetning til i Sverige og Danmark, hvor antisemittisme kategoriseres som anti-religiøs hatkriminalitet. Innføringen av islam som et eget hatmotiv i politiets systemer vil forhåpentligvis gjøre det lettere å føre statistikk over hatkriminalitet mot muslimer i Norge. Samtidig har jeg gjennom denne analysen vist at det ikke alltid er tydelig strafferettslig sett hva som anses som hatkriminalitet med anti-religiøst motiv.

Dette, i kombinasjon med at religion ikke eksplisitt defineres og avgrenses i loven, gjør det vanskelig å få et helhetlig bilde over hvor utbredt hatkriminalitet med anti-religiøse motiver faktisk er. En kan stille spørsmål ved om det egentlig er så viktig hvilken bokstav som anvendes, så lenge hatefulle ytringer kommer for retten og blir dømt. Jeg vil argumentere for at det er viktig at hatkriminalitet med anti-religiøst motiv plasseres innenfor kategorien religion, nettopp fordi det er et økende samfunnsproblem, og for å kunne forebygge trenger vi kunnskap om omfanget av saker og selve sakene. Samtidig vil jeg også argumentere for at funnene i denne oppgaven understreker viktigheten av å se ulike sosiale kategorier i sammenheng, og ikke bare separat. Vi trenger kunnskap om hatkriminalitet mot muslimer spesifikt, fordi muslimer er en særlig utsatt gruppe, men vi trenger også kunnskap om hvordan ulike faktorer som kjønn, hudfarge, religion, nasjonalitet, etnisitet og legning spiller sammen i disse sakene. Politiet har mulighet til å registrere flere motiver på samme hatkrimsak, dette bør det også føres statistikk over.

6.2 Veien videre

I lys av funnene fra denne masteroppgaven vil jeg avslutningsvis rette blikket mot hvilke områder av studiet om «religion og rett» som kan være interessante å jobbe videre med. Det er flere spørsmål som har dukket opp i arbeidet med denne oppgaven. Først og fremst mener jeg det trengs mer kunnskap om førstesorteringen av disse sakene, hos politi og påtalemyndighet.

- Anmeldte hatkrimsaker som omhandler religion.

Omfanget av hatkrimsaker som anmeldes i forhold til de som havner for retten, viser at det er en svært liten andel av disse sakene som faktisk blir prøvd i retten. I startfasen av dette prosjektet søkte jeg om innsyn i 174 anmeldte hatkrimsaker. Jeg endte opp med 18 tingrettsdommer i stedet. Hva med alle de sakene som anmeldes, men som blir henlagt? Hvordan foregår avveiningene om hvilken paragraf tiltalte skal tiltales etter? Hvilke kriterier legger politiet i praksis til grunn for å kategorisere noe som religion? Hvordan håndterer og behandler politi og påtalemyndighet saker hvor ulike sosiale kategorier spiller sammen? Dette handler også om hvilken kompetanse politiet har på dette området.

- Politiets religionskompetanse.

Oslopolitiet har fått ansvaret for fagområdet hatkriminalitet og opplæring av de andre politidistriktene. Jeg har så vidt vært innom Oslo-politiets veileder om hatkriminalitet. Hva bygger de sin kunnskap på og hvordan foregår opplæringen i politidistriktene? Er fokuset under opplæringen rent juridisk, eller vektlegges perspektiver om for eksempel religion, rasisme, interseksjonalitet og fordommer? Det ville også vært interessant å sammenligne rettsavgjørelsene fra Oslo med andre steder i landet for å se om det foreligger en så stor skjevhet i kompetanse som antallet rettsavgjørelser i de ulike distriktene kan indikere. Samtidig vil det også være relevant å se nærmere på Høyesteretts behandling av disse sakene, da det er de som legger føringene for hvordan de lavere domstolene avgjør sine saker.

- Høyesteretts avveininger i hatkriminal saker som omhandler religion.

Det vil være nyttig å se nærmere på Høyesteretts rettsavgjørelser tilknyttet til hatkriminalitet med anti-religiøst motiv. Høyesteretts avveininger setter presedens for de lavere rettsinstansene. I tingrettsdommene jeg har sett på, henviser de regelmessig til Høyesteretts avklaringer og dommer både når det gjelder skyldspørsmål og straffeutmåling. Derfor vil det være nyttig å se hvordan Høyesterett begrunner, diskuterer og forhandler i disse sakene. Dette kan også gi interessante funn når det gjelder hvordan religionsbegrepet oppfattes og anvendes i juridisk praksis.

- Hvordan religion tematiseres og forhandles på tvers av lovverket.

Til sist mener jeg at det vil være interessant å bygge videre på denne oppgaven i et bredere perspektiv. Religion trekkes inn i flere lovområder enn bare straffeloven. Hvordan religion som begrep tematiseres og forhandles i en juridisk kontekst, på tvers av lovverket vil kunne gi et større bilde av religionsbegrepet i en juridisk kontekst. Årsheim undersøkte dette i sin masteroppgave fra 2007³², men jeg mener det er relevant å se på dette på nytt etter endringer i lovverket. Religion omtales blant annet i grunnloven, trossamfunnsloven, opplæringsloven, likestillings- og diskrimineringsloven, og arbeidsmiljøloven. Det vil i denne sammenheng ikke bare være relevant å se på selve loven, kommentarer til denne og forarbeid, men også på rettsavgjørelser fordi dette kan si mer om hvordan religionsbegrepet anvendes i praksis.

³² Årsheim, 2007 <https://bora.uib.no/bora-xmloi/handle/1956/2305>

6.3 Konklusjon

Gjennom å se nærmere på 18 rettsavgjørelser fra Hordaland tingrett, og gå i dybden på fire av disse, har denne masteroppgaven fått frem noen tendenser i muslimfiendtlige hatytringer og hvordan disse behandles juridisk. Selv om materialet er svært avgrenset både geografisk og i omfang, underbygger resultatene i stor grad tidligere forskning som er presentert om muslimfiendtlighet, rasisme og hatkriminalitet. Dette gjelder særlig sammenhengen mellom biologisk forankret rasisme og muslimfiendtlighet, rasialisering av religion, kvinner som særlig utsatt for muslimfiendtlig hatkriminalitet og hvordan den politiske diskursen om islam påvirker fordommer mot muslimer. Jeg finner også at religionsbegrepet i strafferetten er vagt, og at rett og påtalemyndighet i større grad anvender § 185 annet ledd bokstav a som omhandler hudfarge, nasjonal og etnisk opprinnelse, enn bokstav b som omhandler religion og livssyn. Dette kan ha flere grunner, men det kan henge sammen med at terskelen for å dømme ytringer som rasistiske i stor grad kan knyttes til henvisninger til rase i biologisk forstand. Når påtalemyndigheten tar ut tiltale har de et underliggende mål om å få tiltalte dømt for å bryte loven. Det kan derfor hende at § 185 annet ledd bokstav a, oppfattes som klarere og dermed enklere å dømme etter, både fordi dette i større grad er synligere kategorier enn religiøs overbevisning, og fordi hatefulle uttrykk tilknyttet disse kategoriene er mer utbredt.

Ytringsfriheten og dens begrensninger angår oss alle. Enten vi er religiøse, minoriteter, eller ingen av delene blir livene våre påvirket av hvordan loven begrenser og regulerer ytringsfriheten. Loven legger både begrensninger på livene våre, og beskytter oss fra urett. Derfor er det viktig at loven er tydelig og forståelig for allmennheten. Samfunnskontrakten vår gir oss en plikt til å følge loven, men den gir også lovgivere og forvaltere av loven et ansvar for å lage lover som oppleves som forståelige og rettferdige, og som anvendes etter samme prinsipp. Målet bør være å forebygge lovbrudd, og et viktig steg her er å sikre at allmennheten forstår hva som forbys. Vi trenger også kunnskap om hvilke grupper som utsettes for hatkriminalitet, og i hvilket omfang, for å kunne forebygge slik kriminalitet. I tillegg må sårbare grupper vite hvilket vern de har i loven, og at lovbrudd som anmeldes vil bli prioritert. I en tid hvor frontene i det offentlige ordskiftet er steile, og hvor sårbare grupper unngår deltakelse i samfunnsdebatten på grunn av hets og trusler, må lovene som regulerer grensen mellom det som er ulovlig og det man må tåle være tydelig og forståelig. Dette gjelder i høyeste grad religionsbegrepet. Religion har vist seg vanskelig å definere juridisk. Samtidig er det også vanskelig å komme til enighet om en felles religionsdefinisjon innenfor fagfeltet

religionsvitenskap. Gjennom å undersøke religionsbegrepet i en juridisk kontekst, med religionsvitenskapelige briller, kommer det frem at nettopp hvordan en velger å definere religion, har konsekvenser for strafferettslig vern av religiøse grupper.

Referanser

Faglitteratur

- Asdal, Kristin og Hilde Reinertsen. 2020. *Hvordan gjøre dokumentanalyse: En praksisorientert metode*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Awan, Imran og Irene Zempi. 2015. «I will blow your face off– virtual and physical world anti-muslim hate crime.» *British journal of criminology* 1 (1): 362–380.
[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/I068C0560026D11E797C0EBE945923870/View/FullText.html?skipAnonymous=true&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/I068C0560026D11E797C0EBE945923870/View/FullText.html?skipAnonymous=true&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)
- Bangstad, Sindre. 2011. «Islamofobi, rasisme og religionskritikk.» *Kirke og kultur* 116 (4): 24–726. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-3002-2011-04-02>
- Bangstad, Sindre. 2014. «Islamofobi og rasisme.» *Agora* 31 (3-4): 5–29.
<https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1500-1571-2014-03-04-02>
- Bangstad, Sindre. 2017. «Rasebegrepets fortid og nåtid.» *Norsk sosiologisk tidsskrift* 24 (3): 233–251. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.2535-2512-2017-03-03>
- Bjørnås, Therese Ignacio. 2015. «Saving Muslim Women: A Feminist-postcolonial Critique of Veiling Legislation in Norway» *Islamophobia Studies Journal* 3 (1): 78–89.
<https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169/islastudj.3.1.0078>
- Bleich, Erik. 2012. “Defining and Researching Islamophobia.” *Review of Middle East Studies* 46 (2): 180–189. <https://www.jstor.org/stable/41940895>
- Braun, Virginia og Victoria Clarke. 2006. «Using thematic analysis in psychology» *Qualitative Research in Psychology* 3 (2): 77–101
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bryman, Alan. 2012. *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Chakraborti, Neil og Irene Zempi. 2012. «The veil under attack: Gendered dimensions of Islamophobic victimization.» *International Review of Victimology* 18 (3): 269–284.
[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/I93D17741133C11E2B5CA9B90E3378226/View/FullText.html?skipAnonymous=true&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/I93D17741133C11E2B5CA9B90E3378226/View/FullText.html?skipAnonymous=true&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)

- Chakraborti, Neil. 2015. «Framing the boundaries of hate crime» I *The Routledge International Handbook on Hate Crime*, redigert av Nathan Hall, Abbee Corb, Paul Giannasi og John G. D. Grieve, 13–23. New York: Routledge.
- Døving, Cora Alexa og Siv Ellen Kraft. 2013. *Religion i pressen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Døving, Cora Alexa. 2015. «The Way They Treat their Daughters and Wives: Racialisation of Muslims in Norway» *Islamophobia Studies Journal* 3 (1): 62–77.
<https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169/islastudj.3.1.0062>
- Easat-Daas, Amina. 2019. «The gendered dimension of Islamophobia in Belgium» I *The Routledge International Handbook of Islamophobia*, redigert av Imran Awan og Irene Zempi, 123–134. New York: Routledge.
- Ekman, Mattias. 2015. «Online Islamophobia and the politics of fear: manufacturing the green scare» *Ethnic and Racial studies* 38 (11): 1986–2002.
<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01419870.2015.1021264?needAccess=true&role=button>
- Endsjø, Dag Øistein. 2022. *Religion og menneskerettigheter: Konflikt, balanse og idealer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fink, Steven. 2015. «Fear under Construction: Islamophobia within American Christian Zionism» I *Instances of Islamophobia: Demonizing the Muslim “Other”*, redigert av Seyyed-Abdolhamid Mirhosseini og Hossein Rouzbeh, 11–23. London: Lexington Books.
- Friedrichs, Jörg. 2021. «Majority-Muslim Hate Crimes in England: An Interpretive Quantitative Analysis» *Journal of Muslim Minority Affairs* 41 (2): 215–232
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13602004.2021.1947587>
- Frydenlund, Iselin. 2021. «Protecting Buddhist Women from Muslim Men: “Love Jihad” and the Rise of Islamophobia in Myanmar» *Religions* 12 (12): 1082
<https://www.mdpi.com/2077-1444/12/12/1082>
- Gardell, Mattias. 2010. *Islamofobi*. Oslo: *Spartacus
- Garner, Steve og Saher Selod. 2015. «The Racialization of Muslims: Empirical Studies of Islamophobia.» *Critical Sociology* 41 (1): 9–19.
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0896920514531606>
- Gressgård, Randi. 2013. «Interseksjonalitet.» *Tidsskrift for kjønnsforskning* 37 (1): 64–67.
<https://www.idunn.no/doi/full/10.18261/ISSN1891-1781-2013-01-05>

- Gressgård, Randi. 2022. «Interseksjonalitet og ignoranse: Fra synliggjøring til avkolonialisering.» I *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*, redigert av Cora Alexa Døving, 121–138. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halliday, Fred. 1999. «‘Islamophobia’ reconsidered.» *Ethnic and Racial Studies* 22 (5): 892–902. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/014198799329305>
- Hedges, Paul. 2021. *Religious Hatred: Prejudice, Islamophobia, and Antisemitism in Global Context*. London: Bloomsbury.
- Hefit, Angela og Laura Jonas. 2020. «From hate speech to incitement to genocide: The role of the media in the Rwandan genocide.» *Boston University International Law Journal* 38 (1): 1–37. https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/builj38&i=21&men_tab=srchresults
- Hellesund, Tone. 2021. «Vanliggjøringens potensial» I *Fordommer i skolen: Gruppekonstruksjoner, utenforskap og inkludering*, redigert av Marie von der Lippe, 341–368. Bergen: Universitetsforlaget.
- Hjelm, Titus. 2021. «Sociology of Religion» I *The Wiley Blackwell companion to the study of religion*, redigert av Robert Alan Segal og Nickolas Panayiotis Roubekas, 135–151. Hoboken: Wiley Blackwell.
- Iversen, Lars Laird. 2022. «Når er religiøs diskriminering rasisme?» I *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*, redigert av Cora Alexa Døving, 204–218. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannessen, Lars E.F, Tore Witsø Rafoss og Erik Børve Rasmussen. 2018. *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leidig, Eviane. 2020. «Hindutva as a variant of right-wing extremism» *Patterns of Prejudice* 54 (3): 215–237. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/0031322X.2020.1759861?needAccess=true&role=button>
- Lundby, Knut. 2017. «Mediebruk og konflikter om religion i Norge.» *Norsk medietidsskrift* 24 (4): 1–19 <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/issn.0508-9535-2017-04-02>
- Lundby, Knut. 2021. *Religion i medienes grep: Medialisering i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Massao, Prisca Bruno. 2022. «Rasialisering: Et begrep for norsk samfunns- og utdanningsforskning?» I *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*, redigert av Cora Alexa Døving, 107–120. Oslo: Universitetsforlaget.

- Moldrheim, Solveig. 2021a. «Ordet fanger. Om rasisme, ambivalens og tvetydighet» I *Fordommer i skolen*, redigert av Marie von der Lippe, 37–61. Bergen: Universitetsforlaget.
- Moldrheim, Solveig. 2021b. «Fordoms makt: Elevers fortellinger om andregjøring– bruk, praksis og erfaringer». Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.
- Nilsen, Vivi. 2012. *Analyse I kvalitative studier: Den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nye, Malory. 2019. «Race and Religion: Postcolonial Formations of Power and Whiteness.» *Method and Theory in the Study of Religion* 19 (3): 210–237.
https://brill.com/view/journals/mts/31/3/article-p210_2.xml
- Pedziwiatr, Konrad. 2019. «Religious dimension of Polish fears of Muslims and Islam» I *The Routledge International Handbook of Islamophobia*, redigert av Imran Awan og Irene Zempi, 212–224. New York: Routledge.
- Perry, Barbara. 2014. «Gendered Islamophobia: hate crime against Muslim women» *Social Identities* 20 (1): 74–89.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504630.2013.864467>
- Said, Edward W. 2018. *Orientalismen: Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oversatt av Anne Aabakken. Oslo: Cappelen Damm.
- Sen, Moumita. 2023. «Corona-Jihad Memes: The Shifting Iconology of Islamophobia from Hindu Nationalists» *Journal of Religion, Media and Digital Culture* 11 (3): 362–388.
https://brill.com/view/journals/rmdc/11/3/article-p362_004.xml
- Strabac, Zan og Marko Valenta. 2012. «Attitudes toward Muslims in Norway.» I *Islamophobia in the West: Measuring and explaining individual attitudes*, redigert av Marc Helbling, 56–69. Firenze: Routledge.
- Sullivan, Winnifred Fallers. 2002. «Neutralizing Religion; Or, What is the Opposite of “Faith-Based”?» *History of religions* 41 (4): 369– 390.
<https://www.jstor.org/stable/3176453?seq=19>
- Tafjord, Bjørn Ola. 2006. «Refleksjonar kring refleksivitet». I *Metode i religionsvitenskap*, redigert av Siv Ellen Kraft og Richard J. Natvig, 243– 259. Oslo: Pax Forlag.
- Thorleifsson, Cathrine. 2016. «Høyreradikale responser» *Internasjonal politikk* 74 (2): 1–9.
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/56919/457-1-2686-1-10-20160614.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Tjora, Aksel. 2017. *Kvalitative forskningsmetoder: i praksis*. Oslo: Gyldendal.

- Toft, Audun. 2021. «Fakta-resistente fordommer.» I *Fordommer i skolen*, redigert av Marie von der Lippe, 155– 182. Bergen: Universitetsforlaget.
- Vassenden, Anders og Mette Andersson. 2011. «Whiteness, non-whiteness and ‘faith information control’: religion among young people in Grønland, Oslo.» *Ethnic and racial studies* 34 (4): 574– 593. https://bibsyst-almaprimo.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_cdi_proquest_miscellaneous_870433146&context=PC&vid=UBB&lang=no_NO&search_scope=default_scope&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,whiteness,%20non%20whiteness%20and%20faith%20information%20control&offset=0
- Østrem, Olav. 2021. *Hatefulle ytringer: Lov og rett i krenkingens tid*. Oslo: Cappelen Damm
- Årsheim, Helge. 2015. «Om nokre religiøse unntaksreglar i norsk rett» *Kirke og kultur* 120 (3): 284– 297. <https://www.idunn.no/doi/full/10.18261/ISSN1504-3002-2015-03-08>
- Årsheim, Helge. 2019. «Implicit Beliefs, Explicit Practices? How international Human Rights Law Manages Religion» *Implicit Religion* 21 (3): 285– 300. <https://journal.equinoxpub.com/IR/article/view/11828>

Lover, rettsavgjørelser og juridisk litteratur

- Domstol. U.år. «Lese en dom» <https://www.domstol.no/no/lese-en-dom/#header-0> (Hentet desember 2022).
- HR-2017-534-U, Norges høyesteretts ankeutvalg 10.03.2017.
- HR-2022-185-A, Norges høyesterett- Dom 29.01.2020.
- Lovdata. 2012. «Blasfemi» Oppdatert 30. september, 2012. <https://lovdata.no/artikkel/blasfemi/34>
- Lovdata. 2015. «Ny straffelov – hatkriminalitet.» Oppdatert 15. september, 2015. https://lovdata.no/artikkel/ny_straffelov_-_hatkriminalitet/1598
- Oslo Politidistrikt. 2015. *Hatkrim: Rettslige og praktiske spørsmål*. <https://www.politiet.no/globalassets/dokumenter/oslo/rapporter/anmeldt-hatkriminalitet-oslo/hatkrim---rettslige-og-praktiske-sporsmal-november-2015.pdf>
- Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) Om lov om straff (Straffeloven). Justis- og politidepartementet, 2. juli 2004.
- Straffeloven. Lov om straff av 2005. I kraft fra 1. oktober 2015. Kapittel 14 nr. 77 https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_1-15#§77

Straffeloven. Lov om straff av 2005. I kraft fra 1. oktober 2015. Kapittel 20 nr. 185

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-5#KAPITTEL_2-5

Straffeloven. Lov om straff av 2005. I kraft fra 1. oktober 2015. kapittel 20 nr. 186

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-5#§186

Straffeprosessloven. Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 1981. I kraft fra 1. januar

1986. Kapittel 5. Nr. 38 [https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25/KAPITTEL_1-5#§38)

[25/KAPITTEL_1-5#§38](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25/KAPITTEL_1-5#§38)

Spurkland, Kai. 2023. «Merknad til straffelovens § 185» i *Lovdata* 2023 hentet 17.03.2023.

TAHER-2020-5113, Asker og Bærum tingrett 11.06.2020.

Prop. 66 L (2019–2020) Endringer i straffeloven mv. Justis- og beredskapsdepartementet, 3. april 2020.

Rapporter og handlingsplaner

Bangstad, Sindre, Edvard Nergård Larsen og Lise B. Grung. 2021. «Strukturell rasisme i

Bergen.» Rapport, Institutt for kirke-, religions-, og livssynsforskning. <https://vista-analyse.no/no/publikasjoner/strukturell-rasisme-i-bergen/>

Brekke, Jan-Paul, Audun Fladmoe og Dag Wollebæk. 2022. «Holdninger til innvandring, integrering og mangfold i Norge: Integreringsbarometeret 2022.» Rapport, Institutt for samfunnsforskning.

Brå. 2021. *Polisanmälda hatbrott 2020. En sammanställning av de ärenden som*

hatbrottsmarkerats av polisen. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå).

https://bra.se/download/18.79079f9d17cc01fce501ad6/1638968596572/2021_17_Polisanmalda_hatbrott_2020.pdf

Byrådsavdeling for kultur, mangfold og likestilling i Bergen kommune. «Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer.». Bergen: Bergen kommune, 2022.

<https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/bk360/5268582/Handlingsplan-mot-diskriminering-av-og-hat-mot-muslimer-Bergen-kommune>

Hoffmann, Christhard og Vibeke Moe. 2017. «Holdninger til jøder og muslimer i Norge

2017.» Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie, Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. https://www.hlenteret.no/aktuelt/publikasjoner/digitale-hefter/hl-rapport_13des-web.pdf

- Kasahara, Yuri, Tone Liodden, Anis Yazidi, Stian Lid, Ramesh Upreti, Ashieh Abolpour Mofrad og Anne Birgitta Nilden. 2022. «Kartlegging av omfanget av hatefulle og diskriminerende ytringer mot muslimer» Rapport utført på vegne av Bufdir <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/2992278/Rapport%20endelig%20versjon%20Hatefulle%20ytringer.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kulturdepartementet. «Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer.» (2020–2023) Oslo: Kulturdepartementet, 2020. <https://www.regjeringen.no/contentassets/b2a6fd21c6a94bae83d5a3425593da30/handlingsplan-mot-diskriminering-av-og-hat-mot-muslimer-2020-2023.pdf>
- Moe, Vibeke. 2022. «Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2022.» Befolkningsundersøkelse, minoritetsstudie og ungdomsundersøkelse, Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. https://www.hlsenteret.no/forskning/jodisk-historie-og-antisemittisme/holdningsundersokelsene/holdningsundersokelsen-2022/hlsenteret_holdninger_til_joder_og_muslimer_web.pdf
- Nordic safe cities. 2023. «Angrep og hat i den offentlige debatten på Facebook» <https://nordicsafecities.org/wp-content/uploads/Angrep-hat-i-den-offentlige-debatten-pa-Facebook.pdf>
- Politiet. 2021. «STRASAK-rapporten. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling 2020» *STRASAK*, 10. mars 2021. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2020/strasak-2020---anmeldt-kriminalitet-og-straffesaksbehandling.pdf>
- Rigspolitiet. 2021. «Hadforbrydelser i 2020: Rigspolitiets årsrapport vedrørende hadforbrydelser» *Nationalt forebyggelsescenter*, november 2021. <https://politi.dk/-/media/mediefiler/landsdaekkende-dokumenter/statistikker/hadforbrydelser/hadforbrydelser-2020.pdf>

Nyhetsartikler

- Aas, Odd Inge. 2021. «12 år med «snikislamisering». Listhaug mener Frp har ingenting å skamme seg over» 30. juli, 2021. <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/w8z1RG/12-aar-med-snikislamisering-listhaug-mener-frp-har-ingen-aa-skamme-seg-over>

- Brekke, Anders, Pedja Kalajdzic, Hans Cosson-Eide, Marit Kolberg, Cato Husabø Fossen og Tobias Prosch Simonsen. 2018. «Sylvi Listhaug (Frp) går av som justisminister» *Nrk*, 20. mars, 2018. <https://www.nrk.no/norge/sylvi-listhaug-frp-gar-av-som-justisminister-1.13970656>
- Dagbladet, 2009. «Siv Jensen advarer mot snikislamisering» 21. februar, 2009. <https://www.dagbladet.no/nyheter/siv-jensen-advarer-mot-snikislamisering/65319554>
- Furuly, Trude og Astrid Randen. 2017. «– Hareide sleiker imamer oppetter ryggen» *Nrk*, 9. august, 2017. <https://www.nrk.no/norge/listhaug-i-strupen-pa-hareide-1.13634408>
- Gjerde, Robert, Henning Carr Ekroll, Andreas Slettholm og Nina Selbo Torset. 2015. «Den ‘nye’ straffeloven er ti år forsinket uten grunn» *Aftenposten*, 3. juli 2015. <https://www.aftenposten.no/norge/i/pb4X/den-nye-straffeloven-er-ti-aar-forsinket-uten-grunn>
- Haugan, Bjørn. 2015. «Strammer inn reglene for permanent opphold: Må kunne norsk, ha jobb og bolig» *VG*, 28. desember, 2015. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/QL1mx/strammer-inn-reglene-for-permanent-opphold-maa-kunne-norsk-ha-jobb-og-bolig>
- Hegton, Halvor. 2016. «Listhaugs «griseprat» vekker oppsikt i utlandet» *Aftenposten*, 22. oktober, 2016. <https://www.aftenposten.no/norge/i/wj34P/listhaugs-griseprat-vekker-oppsikt-i-utlandet>
- Hjetland, Geir Bjarte. 2021. «Transkvinne hetsa- mann dømd etter Facebook-kommentar. *NRK*, 21. desember 2021. <https://www.nrk.no/norge/transkvinne-hetsa-mann-domd-etter-facebook-kommentarar-1.15782198>
- Kirkerud, Kaja. 2017. «Hijabdømt frisør Merete Hodne anker til Høyesterett» *TV2*, 24. januar 2017. <https://www.tv2.no/nyheter/8881967/>
- Konstad, Margrete. 2018. «Listhaug: – Det var ikke meninga å såre noen» *Nrk*, 13. mars, 2018. <https://www.nrk.no/norge/listhaug--det-var-ikke-meninga-a-sare-noen-1.13960343>
- Larsen, Eirin, Kjersti Hetland og Eirik Gjesdal. 2017. «– Høyesterett avviste i tråd med det politisk korrekte Norge» *NRK*, 14. mars 2017. <https://www.nrk.no/rogaland/hoyesterett-har-avvist-anken-i-hijab-saken-1.13425185>
- Lygren, Ingvild. 2016. «Frisør kastet muslimsk kvinne på dør – nå må hun møte i retten» *NRK*, 9. august 2016. <https://www.nrk.no/rogaland/frisor-kastet-muslimsk-kvinne-pa-dor---na-ma-hun-mote-i-retten-1.13080202>

- NTB. 2020. «Handlingsplan: Politiet skal registrere hatkriminalitet mot muslimer» *ABC nyheter*, 23. september 2020.
<https://www.abcnyheter.no/nyheter/norge/2020/09/23/195707340/handlingsplan-politiet-skal-registrere-hatkriminalitet-mot-muslimer>
- Oskarsen, Linnea Skare. 2021. «Muslimer særlig utsatt for hatkriminalitet. Nå skjerper byrådet tiltakene» *NRK*, 25. september 2021. <https://www.nrk.no/vestland/muslimer-saerlig-utsatt-for-hatkriminalitet.-byradet-skjerper-tiltakene-1.15664629>
- Rise, Hans-Olav og Tormod Strand. 2017. «Listhaug vil setje menneskerettane til side» *Nrk*, 24. august, 2017. <https://www.nrk.no/norge/listhaug-vil-setje-menneskerettane-til-side-1.13656673>
- Røed-Johansen, Daniel, Fredrik Hager-Thoresen og Ingunn Røren. 2020. «– Hjertet mitt sa: Du kan ikke vinne, for du har hijab og burka» *Aftenposten A-magasinet* 13. juni, 2020 <https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/wPax6P/hjertet-mitt-sa-du-kan-ikke-vinne-for-du-har-hijab-og-burka>
- Sandberg, Tor. 2019. «Amnesty utpeker Listhaug som nettversting» *Dagsavisen*, 5. september, 2019. <https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/2019/09/05/amnesty-utpeker-listhaug-som-nettversting/>
- Senneset, Ingeborg. 2015. «Fra i dag kan du spotte gudene: Nå er blasfemi tillatt i Norge» *Aftenposten*, 6. mai 2015 <https://www.aftenposten.no/norge/i/Oqyw/fra-i-dag-kan-du-spotte-gudene-naa-er-blasfemi-tillatt-i-norge>
- Setten, Karen. 2020. «Politiet skal registrere hatkriminalitet mot muslimer» *TV2*, 23. september 2020. <https://www.tv2.no/nyheter/11665655/>
- Suvatne, Steinar Solås. 2016. «Listhaugs krav til flyktingene: De må yte, ikke bare nyte» *Dagbladet*, 2. februar, 2016. <https://www.dagbladet.no/nyheter/listhaugs-krav-til-flyktingene-de-ma-yte-ikke-bare-nyte/60566204>
- Svaar, Peter. 2018. «Listhaug har slettet Facebook-innlegg» *Nrk*, 14. mars, 2018. <https://www.nrk.no/norge/listhaug-sletter-omstridt-facebook-innlegg-1.13961460>
- Sædberg, Leif Tore. 2015. «Frisør: – Eg nekta hijabkledd adgang til salongen» *Jærbladet*, 9. oktober 2015. (Papirutgave, hentet fra retriever.)
- Thommessen, Julia Kirsebom. 2021. «Politiet etterforsker ytringer mot Lan Marie Berg» *NRK*, 26. mai 2021 <https://www.nrk.no/norge/politiet-skal-etterforske-kommentarer-mot-lan-marie-berg-1.15509269>

Annen litteratur

- Bergen kommune. 2022. «Vedtok ny handlingsplan mot muslimhat» *Bystyret 2019–2023*
<https://www.bergen.kommune.no/politikk/bystyret/bystyret-2019-2023/behandlede-saker/helse-omsorg-og-inkludering/vedtok-ny-handlingsplan-mot-muslimhat>
- Bratberg, Katinka. 2015. «Flyktningkrisen i Europa» *Folk og forsvar*, oppdatert 26. mai, 2021. <https://folkogforsvar.no/den-farefulle-ferden-til-europa/>
- Regjeringen. U.å. «Erna Solbergs regjering» <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/erna-solbergs-regjering/id742981/?expand=factboxRegjeringsmedlemmer> (Hentet februar 2023).
- Riksadvokaten. 2021. «Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen 2021.», 8. februar, 2021. <https://www.riksadvokaten.no/document/riksadvokatens-mal-og-prioriteringer-for-2021/>
- Statistisk sentralbyrå (SSB). 2016. «Fra asylsøker til flyktning- før og etter kriseåret 2015.» <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/fra-asylsoker-til-flyktning-for-og-etter-krisearet-2015>
- Statistisk sentralbyrå (SSB). 2022. «Trus- og livssynssamfunn utanfor Den norske kyrkja.» <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/religion-og-livssyn/statistikk/trus-og-livssynssamfunn-utanfor-den-norske-kyrkja>
- Statsministerens kontor. 2020. «Styrker innsatsen mot muslimhat» Pressemelding, 23. september 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/smk/pressemeldinger/2020/styrker-innsatsen-mot-muslimhat/id2765679/>
- Spurkland, Kai. 2022. «Brenning av koran og regnbueflagg: Tar politiet politiske hensyn i disse sakene?» *Aftenposten*, 7. juli 2015
<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/28Q9br/brenning-av-koran-og-regnbueflagg-tar-politiet-politiske-hensyn-i-disse-sakene>
- Østby, Lars og Anne Berit Dalgard. 2016. «4 prosent muslimer i Norge?» *Statistisk sentralbyrå*, 22. november 2017 <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/4-prosent-muslimer-i-norge>

Vedlegg 1: Saksnummer tingrettsdommer

Saksnummer og innkommet dato:

16-151740MED-BBYR/03	(08.11.2016)
16-171489MED-BERG/02	(25.10.2016)
17-001175MED-BERG/4	(03.01.2017)
17-033109MED-BERG/3	(23.02.2017)
17-103107MED-BERG/1	(26.06.2017)
17-172907MED-BERG/2	(06.11.2017)
17-190768MED-BERG/3	(06.12.2017)
18-133303MED-BERG/4	(11.09.2018)
18-151233MED-HARD	(11.10.2018)
19-002336MED-BERG/4	(04.01.2019)
19-008276MED-BERG/1	(16.01.2019)
19-141270MED-BERG/4	(25.09.2019)
19-187527MED-BERG/2	(16.12.2019)
19-190648MED-BERG/4	(20.12.2019)
20-184092MED-BERG/1	(18.12.2020)
21-041180MED-THOD/2	(17.03.2021)
21-088110MED-THOD/MEDS	(18.06.2021)

Vedlegg 2: Hatkriminalstatistikk Vest politidistrikt

Kriminalitetstype og statistikkgruppe:

Radetiketter	2017	2018	2019	2020	2021	Totalsum
Annen	8	11	28	25	18	90
0652 Ordensforstyrrelse, i selvforskyldt rus					1	1
0658 Hatefulle ytringer - hudfarge, nasjonal/etnisk opprinnelse	5	2	17	15	8	47
0659 Hatefulle ytringer - religion, livssyn					3	3
0662 Diskriminering - hudfarge, nasjonal/etnisk opprinnelse	1	1		1		3
0672 Ulovlig befatning med skytevåpen (jf. våpenloven)			1			1
0852 Uriktig anklage		1				1
1098 Terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger, div (kap 18)				1		1
1683 Hensynsløs atferd	2	6	9	8	5	30
4003 SKREMMENDE/PLAGSOM/HENSYNSLØS ADFERD		1	1			2
7320 UNNLATT Å ETTERKOMME PÅLEGG, (POLITILOVEN § 5)					1	1
Skadeverk	1		1		1	3
2851 Skadeverk på eller i bygning					1	1
2852 Skadeverk på/i motorkjøretøy eller annet transportmiddel	1		1			2
Trafikk			2			2
8901 PÅVIRKET/BERUSET (§ 22,1.LEDD)			1			1
8918 UAKTSOM KJØRING, MULIG FARE (§ 3)			1			1
Undersøkelsessaker	1		2			3
9799 UNDERSØKELSE, DIVERSE	1		2			3
Vinning				1		1
0954 Ran				1		1
Vold	6	14	17	21	16	74
0555 Vold mot offentlig tjenestemann, politi	1				1	2
0561 Forulemping av offentlig tjenestemann, politi		1	1		1	3
0562 Forulemping av offentlig tjenestemann, annen tjenestemann			1	2		3
1601 TRUSLER, DIVERSE (§ 227)		1				1
1674 Trusler	1	3	1	4	4	13
1676 Trusler, med kniv eller annen liknende redskap			1	1	1	3
1679 Grove trusler, med kniv eller annen liknende redskap				1		1
1751 Kroppskrenkelse	3	7	12	12	8	42
1752 Grov kroppskrenkelse				1		1
1754 Kroppsskade		1	1			2
1755 Grov kroppsskade	1	1				2
1774 Vold mot særskilt utsatte yrkesgrupper, helsepersonell					1	1
Økonomi				1		1
2655 Mindre bedrageri				1		1
Totalsum	16	25	50	48	35	174

Fordeling pr. år:

Radetiketter	Antall av Lokalt arkivnr
2017	16
2018	25
2019	50
2020	48
2021	35
Totalsum	174

